

ALGEMEEN VERSLAG

WEGENS DEN

STAAT

VAN DEN

LANDBOUW

IN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN,

GEDURENDE HET JAAR

1835.

OPGEMAAKT DOOR EENE COMMISSIE

UIT DE

NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ

TER BEVORDERING VAN

NIJVERHEID.

Te HAARLEM, bij
VINCENT LOOSJES,
Drukker van de Nederlandsche Maatschappij
ter bevordering van Nijverheid.

Gedrukt volgens Besluit van Directeuren der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid.

J. T. SIEGEL,
Algemeene Secretaris.

BERIGT.

Bij de opmaking van het *Landhuishoudkundig Overzigt* van den jare 1835, door de Algemeene Vergadering opgedragen aan eene Commissie, bestaande uit den Heer Directeur Mr. W. H. van Voorst, en de Leden de Heeren: V. Loosjes, Mr. H. W. Tydeman, Mr. W. B. Huygens, Mr. M. H. Weldijk en Dr. J. A. van Bemmelen, heeft die Commissie, als bouwstoffen voor haar Verslag, kunnen gebruik maken, behalve van de door het Gouvernement medegedeelde Staten van de Voortbrengselen van den Landbouw in de onscheidene Provincien, van die bij de Maatschappij ingezonden, door de Departementen *'s Gravenhage*, *Groningen*, *Haarlem*, *Limmen*, *Middelburg*, *Rotterdam*, *Sassenheim* en *de Zijp*; voorts van die der Leden Correspondenten de Heeren: Jonkh. Mr. H. B. Martini, te *'s Hertogenbosch*; T. van Duynhooven, te *Cuyk*; P. van Doorn, te *Tilburg*; Baron A. J. L. van den Bogaerde van ter Brugge, te *'s Hertogenbosch*; Jonkheer Mr. A. P. R. C. Baron van der Borch tot Verwolde, bij *Zutphen*; Jonkheer W. J. E. Baron van Lynden van Hemmen, bij *Wage*-

nin-

ningen; Mr. A. A. Pasteur, te *Arnhem;* G. Kolff, te *Deil;* Jacques Dozy, te *Hoogkarspel;* Mr. P. Pont, te *Medemblik;* Mr. W. Bok, op *Texel;* J. Knottenbelt, te *Mijnsheerenland;* G. van Hattem, te *Sliedrecht;* W. L. Vader, te *Wissenkerke;* W. J. J. van Franckenberg en Proschlitz, te *Sas van Gent;* S. H. van Diggelen, te *Axel;* W. van Peyma, te *Ternaard;* I. Douma, te *Opeinde;* M. D. Mellema, te *Oostrum;* T. G. Wassenaar, te *Sint Anna Parochie;* B. Rusburg, te *Campen;* J. H. Coster, te *Almelo;* B. W. Blydestein, te *Enschedé;* H. Civati, bij *Delden;* J. E. Winter, te *Zuidhorn;* M. J. Adriani, te *Oude Pekela;* G. Reinders, te *Warfum;* Mr. J. Tonckens, te *Westervelde;* J. H. van Wolda, te *Wateren* en W. Visser, te *'s Gravenhage* (deze laatste bepaaldelijk alleen over de Coloniën der Maatschappij van Weldadigheid).

Wegens den aard en den vorm van dit Overzigt, heeft zij niets te berigten, maar mag hier haar leedwezen niet onbetuigd laten, dat onder de Leden Correspondenten niet meer de namen gevonden worden van de Heeren P. C. Scheltema, te *Franeker*, J. Heres aan *de Oude Schans* en Mr. W. A. de Jonge van Campens Nieuwland, te *Zierikzee*, welke door den dood aan hunne betrekkingen en ook deze Maatschappij zijn ontrukt, en uit welker berigten zij, vele jaren lang voor een dergelijk Overzigt, menige nuttige bijzonderheid en menigen leerzamen wenk mogt ontleenen.

GE-

GESTELDHEID

VAN HET

WEDER,

IN HET JAAR 1835.

Het meest uitvoerig Verslag van de Commissie van Landbouw in de provincie Utrecht, genoegzaam in het midden des Rijks gelegen, moge ook over het jaar 1835 gerekend worden in zich te bevatten de opmerkingen, in andere Staten op dit artikel aangeteekend; voor welker mededeeling wij de geëerde inzenders, met name de *Commissien van Landbouw* in Noord-Braband en Noord-Holland, benevens de Heeren Martini en Adriani onzen dank betuigen.

Januarij.

Nadat het jaar met slordig weêr was begonnen, ontstond er op den 4den vorst, waarbij de Thermometer op den 8sten, des morgens ten 7 ure, op 14° Fahr. was gedaald. Hierbij had over dag zeer

schoon weder plaats, zoodat men honderden menschen bij en om *Utrecht* zag wandelen, even als op fraaije zomerdagen. Op den 9den viel op nieuw dooi in met regen en onstuimigen wind, achtervolgd van eenige sneeuw op den 12den. Er vielen ook vervolgens nu en dan regens, doch de meeste dagen waren droog. Op den 15den had er zware mist plaats, en op den 16den was de wind stormachtig tot aan den avond. Op den 17den ontstond er op nieuw vorst, durende slechts 24 uren, met opvolgende geringe sneeuw op den 21 en 22sten. Van den 23sten tot aan het einde der maand bleef het weêr droog, zeer stil, onder eenen donkeren, nu en dan mistigen dampkring, en meest westelijken en zuidwestelijken wind. Sommige dagen waren zoel. Over het geheel teekende de thermometer van 39—43° Fahr. des ochtends ten acht ure.

Februarij.

De eerste dagen tot aan den 5den waren gelijk aan de laatste der vorige maand, namelijk stil, meest donker en zacht. Nu volgde er onstuimig weêr met regen en eenige hagelbuijen, onder Zuid- en Noordwestelijke winden tot den 8sten. Van den 10den tot den 11den had er ligte vorst plaats. Nu bleef het weêr, met geringere afwisseling, meestal droog, nu en dan helder, en over het geheel stil, doch ook op sommige dagen viel er veel regen. Op enkele, bijzonder op den 17den, had er mist plaats. Van den 21sten tot het laatst der

der maand, was het weêr bij aanhoudendheid ruw, regenachtig en stormig, vooral 's nachts, terwijl de lucht over dag meermalen opklaarde en helder was. In den nacht van den 27sten en 28sten ontstond er onweder met zware donderslagen.

MAART.

Met uitzondering der twee eerste dagen, waarop ligte vorst plaats had, was het weêr tot aan den 11den aanhoudend winderig, ja stormachtig, vergezeld van regen, tusschenbeiden ook van sneeuw- en hagelbuijen, terwijl meermalen bliksem en donderslagen voorvielen, vooral des nachts, wanneer de storm zich algemeen verhief, bedarende de wind meestal over dag. Er werd nu en dan ook nog vorst waargenomen, Van den 12den tot den 18den was het weêr bedaard, zacht en stiller; doch het bleef aanhoudend vochtig. Intusschen begon de groeikracht te herleven en zich werkzaam te betoonen, zoodat vele vroege heesters en planten begonnen te knoppen en uit te loopen. Alles was evenwel minder vroegtijdig dan in het vorige jaar. Na den 18den tot aan het einde der maand bleef het weêr aanhoudend droog, doch over het geheel schraal, onder Noorden- en Noordoostelijken wind, ofschoon het enkele keeren aangenamer was, bij plaatshebbenden zonneschijn. Er deden zich bij voortduring nachtvorsten gevoelen. De laatste dag der maand was zeer fraai en zachter, eindigende met een vruchtbaren regen des avonds. De ge-

melde drooge weêrsgesteldheid had eenen gunstigen invloed op de gronden, die, ofschoon doorweekt, weldra droog en voor de bewerking geschikt werden. Het binnenwater vloeide gunstig af, en de *vegetatie* werd behoorlijk tegen eene te groote vroegtijdigheid tegengehouden.

April.

Op de drie eerste dagen vielen er malsche regens, onder eene warme luchtsgesteldheid, zelfs was de warmte op den 2den vrij aanmerkelijk voor den tijd, klimmende de thermometer aan 's Rijks Vee-Artsenijschool 's middags ten 2 ure, op 71 à 72° Fahr. terwijl dezelve 's avonds ten 6½ ure nog op 60° stond. Na dezen werd de lucht koeler en ook schraler, onder droogen Noordelijken en Noordoostelijken wind. Er hadden nog aanhoudend nachtvorsten plaats. De dagen waren algemeen donker, enkele helder. Op den 10den viel er hagel. De groei ging onder deze weêrsgesteldheid wel eenigzins traag, doch geregeld voort. Omtrent het midden der maand, bepaaldelijk van den 15 tot den 20sten was het weêr koud, guur en ruw, dikwijls vergezeld van hagelbuijen, sneeuw en hevigen wind, die zich 's nachts stormachtig verhief, terwijl er somwijlen sterke nachtvorsten mede gepaard gingen, zoodat het weêr eene gewone Maartsche onvriendelijkheid had. Na den 20sten werd hetzelve eenigermate bedaarder en milder, terwijl de wind stiller was, hoewel meest nog noordelijk blijvende.

En

En deze gesteldheid duurde tot aan het einde der maand voort. Op den 27sten had er nog weder felle hitte plaats. De 29ste was stormachtig. Op den 30sten viel er overvloedige regen, onder Zuidelijken en Zuidoostelijken wind.

Mei.

Deze maand begon met het vooruitzigt op eene spoedige en gunstige verandering, zijnde de twee eerste dagen fraai. Op den 2den hoorde men onweêr in de verte, hetwelk elders sterker heeft plaats gehad. Vervolgens was het weêr wederom schraler, hoewel de wind dikwijls naar het Zuiden en Zuidwesten was geloopen. De eene dag was wel zachter dan de andere; doch over het geheel kon alles slechts langzaam in de ontwikkeling voortgaan, zoodat tegen het midden van Mei vele boomen niet groener in het blad waren, dan meermalen in het begin dezer maand plaats heeft. Velen bleven het vuur in de woonvertrekken tot over de helft van Mei, zonder hinder behouden, en het kon zelfs tot het laatst der maand worden verdragen. De appel- en pereboomen bloeiden intusschen zeer voordeelig. Op den 7den, alsmede van den 12den tot den 16den vielen er overvloedige regens, gaande op den laatsten dag des voormiddags, van een kortstondig, doch vrij zwaar onweder gepaard. De dampkring onderging hierop eerst wel eene verkoeling, maar herstelde zich met opvolging van warmte op den 17den en 18den tot 70°

FAHR. op den middag, doch daarna nam het weder deszelfs vorige onaangename schraalheid aan, welke tot den 24sten bijna op gelijken voet voortduurde. Op den 25sten en 26sten viel er regen met sterken wind; tusschenbeide werd donder gehoord. In den nacht van den 30sten op den 31sten viel er nog weder zware regen, doch de laatste dagen waren droog, hoewel zeer onaangenaam en schraal, vooral des avonds, wegens Noordelijken wind. Een en andermaal waren vrij sterke nachtvorsten waargenomen.

JUNIJ.

Was het weder tot aan het laatst der vorige maand ten eenenmale ongunstig en koud gebleven, hetzelve werd met het begin van Junij eensklaps ten gunstigste veranderd, terwijl de koude en schraalheid door het schoonste weder werd vervangen, gepaard met droogte, warmte en windstilte, waarbij de Thermometer, van den 6den tot den 11den toe aan 's Rijks Vee-Artsenijschool, meermalen 83, 84 en 85°, binnen de stad Utrecht 86—88° (op den 8sten) bereikte. Op eenige dagen, namelijk op den 4den, 5den, 10den, 11den en 12den had er meer of minder zware veendamp plaats. Deze Weêrsgesteldheid duurde tot den 12den aanhoudend voort, toen er eene aanmerkelijke verkoeling in den dampkring ontstond, waaronder op nieuw de schraalheid terugkeerde. Op den 17den viel er voor het eerst regen van eenig aan-

aanbelang. Dezelve herhaalde zich, op den 20sten onder Zuidwestelijken wind. Na den 22sten werd het weêr ten eenenmale regenachtig, onstuimig, en somwijlen zelfs herfstachtig, zoodat de Thermometer zich doorgaans niet boven 63° — 68° verhief, onder Noordwestelijke winden. Deze verandering was te opmerkelijker in betrekking tot de voorafgegane aanzienlijke vroege en sterke warmte. Op den 30sten klaarde de lucht op, en nam het weêr eene meer gunstige gesteldheid aan, onder Oostelijken wind.

JULIJ.

De laatstgenoemde Weêrsgesteldheid duurde in Julij bijna op denzelfden voet voort. Hetzelve was, *over het geheel*, ongemeen fraai, leverende in de eerste helft nu heldere, doch ook vele betrokkene, dagen op. De warmte bleef vrij gematigd, zoodat de Thermometer niet boven 78°, veelal slechts op 72° à 73° FAHR. teekende. Het weêr was, met uitzondering van een enkele maal onweêr met zwaren regen op den 3den, en nog enkele onbeduidende later volgende vlagen, tot aan den 18den aanhoudend droog gebleven, hoewel de lucht zich meermalen tot regen sterk scheen voor te bereiden. Op laatstgemelden dag volgde, na eene warmte van 79° tot 80° FAHR. 's avonds en in den nacht onweder, en, zonder wind van eenig belang, een verkwikkende, hoewel niet genoegzaam doordringende regen, vergezeld van bliksem, zonder

zwaren donder, welk onweêr elders zwaarder heeft plaats gehad. Na dien tijd zette zich de lucht wederom onverwijld tot droogte, welke tot het einde der maand onafgebroken voortduurde, bij eene gematigde warmte, meest van 73° à 74° FAHR. op den middag. Slechts eenmaal, en zulks op den 28sten, bereikte de Thermometer 82° à 83° aan 's Rijks Vee-Artsenijschool. Er was dus, gedurende de geheele maand, inderdaad slechts driemalen spaarzame regen gevallen, namelijk op den 3den, 5den en 18den. Opmerkelijk was het, dat er bijna geen dauw werd waargenomen.

AUGUSTUS.

De Weêrsgesteldheid was in deze maand ongemeen fraai, en de warmte over het geheel gematigd. De Thermometer teekende meest tusschen 64° en 67° FAHR. Op den 5den bereikte dezelve evenwel eene hoogte van 82° à 83°. Op den 6den, 7den en 8den vielen er voorbijgaande regens. Van den 9den tot den 20sten bleef het weêr droog, vrij gelijkmatig, meest helder en stil. Op den laatstgenoemden dag ontstond er onweêr, gepaard met vruchtbaren en milden regen, zonder wind of verkoeling van den dampkring. De regens herhaalden zich later, vooral op den 21sten, 26sten en 27sten, onder stillen Zuidwestelijken en Zuidoostelijken wind; doch het laatst der maand was wederom droog, zelfs schraal, vergezeld van enkele nachtvorsten, en met verkoeling der lucht, onder Noordelijken wind,

wind, waarbij de Thermometer op den 20sten, op 53° daalde, en op de drie laatste dagen 56°, 58° en 57° des ochtends, ten 7½ ure teekende.

SEPTEMBER.

De eerste dagen waren droog en zelfs schraal, meestal stil, vergezeld van eene enkele nachtvorst, onder Noorde- en Noordooste-winden. De Thermometer teekende van 55° — 60°. Op den 5den viel er vruchtbare regen, die echter den 6den wederom door droogte achtervolgd werd. Van den 9den begon het weêr een herfstachtig, soms zelfs een slordig en onstuimig aanzien te verkrijgen, vergezeld van veel regen en wind uit het Zuidwesten, doch de warmte bleef nagenoeg gelijk. Op den 13den herstelde het weêr zich, na onweêr met eenige droppels regen, hetwelk op eenigen afstand van *Utrecht* zeer hevig was, alwaar buitengewoon veel regen viel. Het tweede gedeelte der maand was afwisselend. Tot den 19den hadden er fraaije dagen plaats, die op dezen dag en den 20sten door regen en onstuimig weêr werden opgevolgd. Nu werd het weêr nog wederom schoon en zacht, klimmende de Thermometer veelal tot 72° FAHR. Zulks duurde tot den 27sten, wanneer de lucht onstuimig werd, gepaard met zwaren regen. De twee laatste dagen waren, hoewel onaangenaam, evenwel droog. De wind was grootendeels Z. O. gebleven.

OCTOBER.

In het eerste derde gedeelte wisselden drooge en fraaije

fraaije dagen met regenachtige af, hoewel het weêr bij deze niet koud of onaangenaam was, blijvende de wind meest Zuid-Oost en Zuid-West. Van den 9den tot den 13den vielen er doorgaande regens, terwijl in den nacht van den 10den op den 11den zware donder gehoord werd. Vervolgens zette het weêr zich op nieuw tot droogte, zoo dat tot den 20sten nog meerdere schoone dagen plaats hadden, met een warmte van 54 en 56° FAHR. Er werden intusschen reeds een paar vrij sterke nachtvorsten waargenomen. Later werd het weêr tusschenbeide regenachtig, nu en dan onstuimig; doch de drie laatste dagen waren droog en vrij zacht; en over het geheel was de weêrsgesteldheid in October niet ongunstig, hoewel op ver na niet zoo schoon, als in het vorige jaar.

NOVEMBER.

Terwijl de eerste dag fraai was, begon reeds den 2den een vrij sterke vorst voor dezen tijd, onder Oostelijken en Noordoostelijken wind plaats te hebben, waarbij de Thermometer op den 7den des morgens ten 7 ure, aan 's Rijks-Veeartsenijschool en ook binnen *Utrecht*, op 22°, en op den 10den op 24° daalde. Deze vorst duurde tot den 11den voort, toen over dag dooi ontstond met eenigen regen, terwijl de wind, hoewel stil zijnde, niet veranderde, zoodat de vorst zich ook, op den 13den hervatte met eene daling van den Thermometer op 28° FAHR. Nu volgde er mist van den 15den tot den 18den. Op den avond van dezen dag meenden enkelden het noorderlicht te hebben

waar

waargenomen. Later hadden er drooge, veelal donkere, doch somwijlen luwe dagen plaats, met minderen of sterkeren wind uit het Westen en Zuidwesten. Van den 24sten tot den 26sten was het weder fraai, stil en zacht, met zonneschijn over dag; toen volgden er een paar regenachtige dagen, doch de twee laatste der maand waren wederom tamelijk droog.

December.

Deze gesteldheid duurde gedurende de eerste dagen, en wel tot den 6den voort, zijnde het weêr zacht, stil en helder, zoodat de zon zich nog dikwijls deed zien en gevoelen. Van den 10den tot den 12den ontstond er vrij sterke vorst, dalende de Thermometer, op den 11den des morgens ten 7 ure, aan 's Rijks Vee-Artsenijschool op 16° Fahr. Toen volgde er bij afwisseling, meermalen zware mist, en wel tot den 17den. Op den 9den volgde er, onder Oostelijken en Noordoostelijken wind en hevigen storm, waardoor elders aan de zeeweringen en schepen zooveel nadeel en ongeluk is toegebragt, voorafgegaan en gepaard met eenigen regen en sneeuwjagt, op nieuw vorst. Hierbij geraakten de binnenwaters gesloten, en ook de rivier de *Lek* zette zich vast. De Thermometer daalde op den 21sten op 13° binnen *Utrecht* op 11° en op den 22sten ten 7½ ure des ochtends, op 18° Fahr., doch de vorst hield slechts tot den 23sten aan. Zij hervatte zich echter, na twee dagen zacht dooi-

dooiweder op nieuw, onder zwaren mist op den 26sten en duurde, hoewel nu en dan nog wederom afgebroken wordende, in een' ligten trap tot den 31sten voort, terwijl er ook op den 30sten eenige sneeuw was gevallen.

De Heer ADRIANI besluit zijn Overzigt over het Weder aldus:

Dit jaar was gemiddeld vrij warm, nagenoeg gelijk aan 1833, bij uitstek droog in de zomermaanden Julij en Augustus, zoodat men over gebrek aan water klaagde en het vee in de landen gedrenkt moest worden: na de helft van September veranderde dit en kwam er meer regen. De Barometer leverde een verschil tusschen hoog en laag op van 2 lijnen over het geheele jaar, hoe groot men het in verscheidene jaren niet had opgemerkt.

TAR-

TARWE. De Winter-Tarwe, die gedurende den winter niet te veel door natheid geleden had, stond in het voorjaar in de provincie Noord-Braband zeer gunstig te velde en ontwikkelde zich vervolgens naar wensch. Zij heeft door de gewone rampen niet noemenswaardig geleden en de uitkomst beantwoordde volkomen aan de vrij hoog gespannen verwachting. Vele bunders gaven volkomen een last best blank graan, en de inzameling werd door schoon droog weder begunstigd, 't geen ook op de qualiteit van het stroo voordeelig geweest is, dat droog en overvloedig gewonnen is. De gemiddelde opbrengst werd in de landen van *de Klundert*, *Steenbergen* en langs den *Biesbosch* op 25 à 26 mudden per bunder gerekend, 't geen den oogst van een gewoon jaar, na aftrek der tienden, te boven gaat. In de streken langs de rivieren de *Maas*, beneden *Cuyk*, was men meer over de zwaarte van het koren te vreden, als wel over de hoeveelheid stroo; het tegendeel had plaats in de provincie Zeeland; door de stormwinden in de maand Junij is het te vroegtijdig neêrgeslagen; daardoor, zoowel als door de langdurige daaropgevolgde droogte, heeft het graan deszelfs volkomen wasdom niet kun-

kunnen verkrijgen en is de korrel meestal smal en minder blank uitgevallen. Men rekende de gemiddelde opbrengst op 30 mud per bunder en deze kon dus als zeer voordeelig beschouwd worden. Ook in Zuid-Holland werd de Tarweoogst geroemd. Op *Overflakkee* en *Goedereede* slaagde die zelfs bij uitnemendheid, en aldaar had de vrees voor de stormen in Junij zich in het geheel niet verwezenlijkt. Zoo ook in den *Hoekschen waard* leverde die eene ongemeene hoeveelheid van uitmuntend graan op. Daar waren zelfs landen, die 40 en meer mudden per bunder hebben opgeleverd. Op *Voorne* en *Putten* waren eenige stukken met blaauwpuntige Tarwe besmet, niettegenstaande de landlieden het zaaikoren in kalkwater geweekt en gewasschen hadden. Het Departement *Leiden* berigt, dat in niet een van de tien laatste jaren, zooveel Tarwe aan de markt binnen die stad is aangevoerd geworden. In de droogmakerijen van *Geldersweoude* was de Tarwe meer dan gewoon met zoogenaamde pop bezet geweest, 't welk invloed op de prijzen had.

Ook in Noord-Holland slaagde die wel. Algemeen was het gewigt van het graan voordeeliger geweest, dan de hoeveelheid. In de provincie Utrecht kwam de Tarwe goed door den winter, doch kort na denzelven leed die hier en daar door de muizen, hetwelk de landen vlakkerig maakte, doch die echter vroegtijdig weder goed uitstoelde. Over het algemeen slaagde de Tarwe gunstig, voor-

al

al op de hooge kleilanden, welke niet stijf waren. In vele jaren was dit graan niet zoo voordeelig binnen gebragt, en hoewel er geen overvloedig stroo van het veld is gekomen, zoo was de scheut voldoende. In de beide streken werden 21 vimmen van het bunder verkregen; en kan men rekenen, dat een Nederl. mud graan van de vim gedorscht werd, terwijl de korrel zwaar was. In de stijve of blaauwe kleigronden heeft de Tarwe evenwel, door de aanhoudende droogte, zooveel geleden, dat de opbrengst daarvan algemeen zeer matig is.

Ook in Gelderland, waar het door de koude en gure luchtsgesteldheid in de lente merkelijk geleden had, doch zich later boven verwachting herstelde, was men volgens de meeste berigten over de teelt der Tarwe tevreden en voldeed zij zoo in scheut als kleur en gewigt. De Heer PASTEUR deelt het gewigt van 130 — 136 pd. op de pool of kleine schaal mede; doch de lage prijs, waartoe dit zaad gedaald is, zal oorzaak zijn, dat men van die cultuur af moet zien, daar het den landbouwer onmogelijk valt, daarmede op den duur te bestaan.

Volgens den Heer RUSBURG te *Kampen*, in Overijssel, was de Tarwe in deugd en hoeveelheid uitmuntend geslaagd en kon gemiddeld op 129 pd. gerekend worden; het graan leverde, over het geheel, eene meer dan gewone hoeveelheid op. Alleen in het naburig *Zalk*, hadden eenige stukken, weinig minder dan een half gewas gegeven, 't welk men toeschreef aan het zeewater, dat in October er opgestaan had. Men had

 in 1834

1834 veel Tarwe op het *Kamper-eiland* gezaaid; dan door den watervloed van October was die geheel verongelukt.

In Vriesland beschouwde men haar wel gelukt en gaf zij een voldoend resultaat, betrekkelijk de hoeveelheid en hoedanigheid van korrel, ofschoon voor velen het eerste punt minder voordeelig was, dan de beschouwing zulks beloofde te zijn; daar veel zaad van het vroeger gerijpte graan door harden wind uitgevallen en voor den bezitter is verloren gegaan. De teelt der Tarwe nam echter zeer af door de bestendig goedkoope prijzen. De Heer Correspondent T. G. Wassenaar, te St. Anna-Parochie, berigt op dit artikel onder anderen: „De qualiteit der Tarwe was dit jaar tamelijk wel, ofschoon dezelve alhier over het algemeen niet die zwaarte bezit, als van het laatst voorgaande jaar; de quantiteit is, voor zoo verre het afgedorschte toelaat te oordeelen, ook gewenscht, bedragende ongeveer van de 20 tot 30 mudden per bunder. De brand was dit jaar, ook zelfs bij ongekalkte uitgezaaide Tarwe, niet zoo erg als het vorige jaar. Evenwel welke is de oorzaak, dat de kalking van het zaaizaad den brand uit de Tarwe en andere vruchten weert? Dit is, tot nog toe, de vraag van vele landbouwers, welke de zekerheid dezer bewerking nog steeds eenigzins betwijfelen. Ik voor mij ben van meening, dat de kalk, matig aangewend, de korrel, ook zelfs de ongezonde, dermate groeikracht bijzet, dat de anders tot brand

over

overgaande korrel daardoor hare natuurlijke meelachtige zelfstandigheid wederkrijgt."

De onderscheidene berigten uit de Provincie Groningen stemmen, ten opzigte van de qualiteit der gelukkig en voorspoedig ingeoogste Tarwe, meer met elkanderen overeen, dan ten opzigte van de quantiteit. Door de onafgebrokene zomerdroogte kwam dezelve tot eene vroegtijdige rijpheid, en op de hoogere kleilanden tot een schraal gewas. In het *Oldambt* bragt dat graan een vijfde boven het middelmatige op, en was van drie tot vijf Ned. pd. zwaarder dan gewoonlijk. Elders, vooral in den omtrek van *Winschoten*, *Noordbroek*, enz. was de opbrengst nog aanmerkelijker. Wanneer men die gewoonlijk rekent op 20 mudden per bunder, zoo heeft men daarvan 28 tot 30 mud van het bunder geoogst; en, daar de middelmatige zwaarte gerekend wordt 60 Ned. pd. per mudde, zoo heeft de Tarwe gehad van 65 tot 70 Ned. pd. Van de Zomer-Tarwe, welke meer door de droogte geleden had, was men echter over het algemeen nog al tevreden. De gemiddelde prijs van het graan, kan men rekenen op *f* 5 — per mud; en het stroo, volgens het eenige berigt van het Departement *Rotterdam* van *f* 7 — tot *f* 8 — de 100 bos. (*)

ROG-

(*) Zie ook wegens den prijs der granen, onder Bijlage A; den Staat der Voortbrengselen van den Landbouw in 1835 te *Leiden* ter markt gebragt.

ROGGE. Dit zoo hoogstbelangrijk gewas in de zandstreken van de Provincie Noord-Braband heeft, volgens het berigt van de Commissie van Landbouw, niets dan voorspoed gehad en daardoor een resultaat opgeleverd, hetgeen een product van een gewoon jaar, ten minste voor een derde gedeelte, te boven ging. De zaaitijd werd in het najaar van 1834, door uitmuntend schoon weder begunstigd en het graan geraakte goed in den droogen grond, wies spoedig en weelderig, leed door geene bijzondere natheid in den winter en stond in het laatst van Maart zeer digt, doch ook vol onkruid, 't welk in den zachten winter niets geleden had, te velde. Hierop volgde een gure April, waardoor het gewas wel eenigzins werd teruggezet, doch die tevens een' allergunstigsten invloed uitoefende op het onkruid, hetwelk grootendeels verdween en voor de zich meer en meer ontwikkelende graanplanten plaats maakte. Deze ontwikkeling had in Mei, bij aanhoudend zacht en met regen afwisselend weder, zoo sterk plaats, dat het vele landlieden begon te verontrusten, die wel voorzagen, dat bij de minste sterke regen- of onweêrsbui de Rogge op den grond geslagen zou worden en door de malschheid van het stroo niet weder om hoog zou kunnen geraken. Hierop volgde nu in het begin van Junij eene voor dit gewas allergunstigste droogte, die tot na den oogst aanhield. De bloeitijd, het gevaarlijkste tijdstip van de Rogge, liep zeer gewenscht ten einde, het graan rijpte spoedig aan;

aan; de oogst stelde zich vroeg, omstreeks half Julij, in, liep spoedig af en de Rogge werd droog ingezameld. Men berekende, dat er een derde meerder stroo, dan in het vorige jaar, van de akkers gekomen is, 't welk lang en hard en bijzonder geschikt was tot het vervaardigen of herstellen van stroodaken. Het schot is bij de dorsching niet medegevallen; hetzelve gaf, met eenige gunstige uitzonderingen, niet meer dan 7 of 8 schepels en ten hoogste een mud van de vim; doch er zijn wel 8 à 10 vimmen meerder, dan in het verleden jaar, van het bunder gekomen. De redenen van het minder beschot, dan men verwacht had, moeten gezocht worden in de groote hitte, die vóór den oogst plaats had, waardoor het graan te spoedig is aangerijpt, ineengekrompen en kleinkorrelig gebleven is. Door de inkrimping van het graan, geraakten de korrels los in de aren, zoodanig, dat diegenen, die verzuimd hebben, des avonds laat, gedurende den nacht, of des morgens, dat het graan nog nat van den dauw was, te maaijen, veel graan verloren hebben, 't geen men later, vooral op die akkers heeft kunnen ontdekken, die, uithoofde er wortel- of klaverzaad onder de Rogge gezaaid was, niet omgeploegd zijn geworden. Op deze akkers is de opslag zoo groot geweest, dat vele landlieden besloten hebben, dien opslag, na de wortelen te hebben uitgetrokken, tot een volgend Roggegewas te laten staan, hetwelk thans in allen opzigte belooft aan de verwachting te zullen be-

 ant-

antwoorden. Van de Winter-Rogge is, vooral wegens het overvloedige stroo van 24 — 32 mudden per bunder gekomen. In de hooge zandstreken, waarop de droogte zoo noodlottig gewerkt heeft, is de Rogge dit jaar de eenige en groote steun van den landman geweest, zonder welken velen tot volslagen armoede zouden vervallen zijn. In het district *Tilburg* schijnt dit gewas zoo gunstig niet geslaagd te zijn, want de Heer Correspondent P. VAN DOOREN zegt op dit artikel: „ De Rogge kan onder de middelmatige gewassen van vroegere jaren worden gerangschikt: in het najaar van 1834, onder gunstige verwachting in den grond gebragt, liet die eenen weligen opgroei te gemoet zien, doch de zachte en natte winter was voor dit gewas nadeelig. De mest deed eene te voorbarige werking en had bij den opvolgenden droogen zomer geen kracht meer, om het graan tot voedsel te verstrekken. De Rogge heeft bij eenen scheut van ongeveer 19 mudden per bunder, slechts eene geringe hoeveelheid stroo voortgebragt." In het vijfde district van de Provincie Zeeland werd het beschot voor redelijk gehouden: in het overige gedeelte dier Provincie wordt weinig of geen Rogge gezaaid, daar de inwoners niet dan Tarwebrood gebruiken, en het weinige nog gezaaide wordt veelal groen aan de werkpaarden vervoërd.

Behalve in den Lande van *Strijen*, de *Beijerlanden* en het eiland *Dordrecht*, waar die maar matig geslaagd scheen, roemde men in Zuid-Holland,

land, even als ook in Noord-Holland de teelt der Rogge. Uit *Flakkee*, *Goedereede* en in *Rijnland*, begrootte men de afkomst van het bunder op 36 mudden; uit de andere districten op 20 à 24 mudden; in den *Hoekschen waard* op 35 à 40 mudden; en in Noord-Holland tot op 24 mudden. Het Departement *Zijpe* berigt nog, dat die op kleigrond geteeld minder gunstig was.

Ook uit de Provincie Utrecht wordt berigt, dat de Rogge op de geschikte zandgronden over het geheel voordeeliger uitgevallen is, dan op de klei. Op eenige zandgronden bragt die vijf Nederl. schepels van de vim op, en door elkanderen mag men het op een mudde rekenen. Op de hooge zandgronden, welke het meeste van de droogte te lijden hadden, is de opbrengst minder voordeelig, alsmede op sommige hooge kleigronden, alwaar de Rogge dun op den akker stond, hoewel de scheut ook hier vrij goed en de hoedanigheid van de korrel algemeen deugdzaam is.

Meer verschil heerschte omtrent dit gewas in de Provincie Gelderland. Hetzelve had hier en daar, even als de Tarwe, in de lente geleden en zich op de hooge *Veluwsche* zandgronden minder kunnen herstellen, alwaar dan ook zeer weinig stroo van het land gekomen is. In het kwartier van *Zutphen*, waar dit artikel een hoofdproduct is, is dezelve goed geslaagd. Eene groote hoeveelheid stroo kwam van het land. In sommige gemeenten klaagt men ook over het sterk verliezen van zaad,

ten gevolge der groote droogte bij en vóór de inoogsting. Op het hooge goede zand was dit gewas bijzonder voordeelig, zoodat men te *Eibergen* van 7½ vim 30 schepsels heeft geoogst. Algemeen rekende men het een tienvoudig product, doch kende men bij menschen-geheugen ook geen zoo goed gewas. Op aan klei grenzende gronden, zoo als te *Hummelo*, was het beter, dan verleden jaar; ook op ligte zwarte gronden, waar echter de oogst altijd 2 à 3voud minder valt, dan op de zandgronden. In den omtrek van *Arnhem* was de Rogge goed van gewigt en stroo, doch in evenredigheid minder van scheut, dan de Tarwe, ook niet zoo grof van stuk en smal van koren, door de sterke droogte. De wigt was, volgens opgave van den Heer Correspondent Pasteur 120 à 126 pd. op de pool. Uit den *Tielerwaard* berigt de Heer Correspondent Kolff, dat de Winter-Rogge op de ligte gronden zeer goed gelukt is, doch op de zware en vette gronden veel door den regen geleden heeft, dewijl zij te welig gegroeid was, daardoor op den grond ging liggen en de aren alzoo verstikte, zoodat men van die gronden wel veel stroo, doch weinig zaad had ingeoogst; de opbrengst was dus zeer verschillende geweest.

Niet minder gunstig waren de berigten uit Overijssel, zoo over de hoeveelheid, als deugdelijkheid; ook het stroo was in overvloed en lang. Men rekende de opbrengst op 31 mudden per bunder. De Heer Correspondent H. Civati zegt op dit ar-

artikel onder anderen: „ De Rogge, welke ik op ondergeploegde Boekweit (als groene bemesting) verbouw, onderscheidt zich ieder jaar door haren krachtigen groei, donkergroene kleur en vervolgens door buitengewoon lang en zwaar stroo; deze levert doorgaans een vierde Nederl. mudde per vim meer zaad, dan die, welke ik op land met stalmest of dong toegemaakt teel.''

In Vriesland was de Rogge ongelijk uitgevallen; de vroeg uitgezaaide is, over het algemeen, te spoedig opgeschoten, waartoe de natheid, vroeg in het voorjaar, voorafgegaan door eenen zachten winter, zoo zeer heeft medegewerkt: en dit is, na zachte en regenachtige winters en voorjaren, meest altijd te duchten, waarom men dan ook doorgaans daarna slechte wintergranen oogst; (het koolzaad daarvan uitgezonderd): doch geen regel zonder uitzondering. De weldadige droogte op het einde van Maart en verder in April bragt hier veel te regt. De ondervinding leert ten deze, hoe onberekenbaar voordeelig een droog voorjaar, na het midden van Maart, te schatten is. De later gezaaide overtrof echter de eerste of vroeger gezaaide in graan en stroo beide. In de woudstreken, waar een veelvuldig graan gevallen is, is het oordeel echter verschillend over de hoedanigheid, daar men oorden vindt, in welke dit verschil ten voordeele van den oogst van het jaar 1834 beslist wordt; terwijl elders de hoeveelheid wel een vierde meerder is, dan de uitkomst van vroegere jaren heeft opge-

geleverd. De Heer Correspondent MELLEMA deelt mede, dat de Rogge op den zandgrond, door de aanhoudende droogte minder gunstig was, dan op de beste kleigronden, waar men uitmuntende akkers Rogge zag. Het schot was van 27 tot 40 mudden per bunder, het gewigt 78 Ned. pd. per mud.

Ook uit de Provincie Groningen mogten de berigten zeer gunstig zijn, zoowel ten aanzien van de hoeveelheid, als van de hoedanigheid van het zaad en het stroo, vooral op de zachte zand- en zavelgronden. In het *Oldambt* bragt dezelve een vierde meer dan gewoonlijk op; de gemiddelde opbrengst rekent men op 21 mud per bunder: nu bragt dezelve van 28 tot 32 mudden op. De zwaarte, gewoonlijk geschat op 58 Nederl. pd. op het mud, werd nu van 62 tot 68 Nederl. pd. gerekend. In *Westerwolde* slaagde dezelve mede zeer goed, vooral op zware zandgronden, wanneer zij behoorlijk bemest en goed in staat gesteld waren.

In de Provincie Drenthe rekende men, dat er een derde meer dan gewone jaren verbouwd was, welke uithoofde van den zachten winter, tegen de verwachting, zeer voordeelig uitviel. Men stelde de gemiddelde zwaarte op 73 Ned. pd. per mud. De Heer Correspondent TONCKENS deelt nog mede: „In vorige jaren was men gewoon de helft van het bouwland met Winter-rogge te bezaaijen, en de andere helft te bezigen, tot het verbouwen van Zomer-Rogge, boekweit en aardappelen. In de meeste plaatsen bestonden zoogenaamde Willekeuren,

ren, waarbij zulks was bepaald; doch in lateren tijd zijn deze Willekeuren op vele plaatsen afgeschaft en op andere in onbruik geraakt; 't geen ten gevolge heeft gehad, dat het verbouw van Zomer-Rogge van tijd tot tijd heeft afgenomen, zoo zelfs dat dit koren op sommige plaatsen weinig of niet meer wordt verbouwd. De ondervinding doet echter zien, dat niet alle bouwlanden, welke tot de cultuur van Rogge gebezigd worden, geschikt zijn, om telken jare Winter-Rogge voort te brengen; vermits zij, eenige jaren achtereenvolgend daartoe gebezigd, wel stroo, maar weinig zaad voortbrengen."

De Heer Correspondent VAN WOLDA maakt nog de aanmerking, dat het opmerkelijk is, dat er alalgemeen zoo weinig onkruid was.

Het gunstige resultaat, dat van de Winter-Rogge gebleken is, kan op de Zomer-Rogge niet toegepast worden; algemeen heeft dezelve veel door de droogte geleden en een' schraler oogst opgeleverd. De gemiddelde prijs der Rogge was *f* 4, 50 per mud. Aangaande den prijs van het stroo werd uit Noord-Braband berigt, dat men voor de 1000 Ned. pd., welke in het vorige jaar voor *f* 18 à *f* 20 verkocht werden, nu niet meer kon krijgen, dan *f* 12 à *f* 13; schrijvende men deze vermindering toe aan den meerderen overvloed, en het vertrek van een groot aantal paarden tot het leger te velde behoorende.

Het nieuwe gewas stond vrij goed te velde, doch was niet voordeelig opgeschoten.

GARST.

GARST. Van de Winter-Garst, die uitsluitend in de provincie Noord-Braband op de klei geteeld wordt, waren de berigten bijzonder gunstig; men was over qualiteit en quantiteit bijzonder tevreden. In de Landen van *Steenbergen*, *Zevenbergen* en *Klundert* en in die van *Altena* en *Heusden*, werd de opbrengst van 33 tot 38 mud per bunder zwaar en blank graan gerekend. Sommige stukken gaven aanmerkelijk meerder, zelfs tot 45 à 46 mudden toe. In de cantons *Boxmeer*, *Grave* en *Ravestein*, gaf het maar een middelbaar gewas, en heeft op hooge landen weinig opgeleverd; over het algemeen was er weinig stroo, doch een goed koren. In het district *Tilburg* was het in beduidende hoeveelheid uitgezaaid en mag over het geheel als middelmatig van opbrengst beschouwd worden. In de provincie Zeeland had dit gewas zich bijzonder onderscheiden in het product van stroo, doch het graan was om dezelfde reden, als bij de Tarwe vermeld is, smal van korrel en bruin van kleur. De gemiddelde opbrengst stelde men op 45 mud van het bunder. Op het eiland *Noord-Beveland* was er weinig Winter-garst gezaaid geweest; men rekende daar de opbrengst van 50 tot 58 mudden. Met uitzondering van *Goedereede* en *Overflakkee*, *Delfland* en het *Westland*, alwaar de Garst, eerst door de stormwinden in Junij en verder door de aanhoudende droogte geleden had, slaagde dezelve in Zuid-Holland zeer goed. De opbrengst rekende men op 30, 36 à 40 mudd. per bund.

Het

Het Departement *Leiden* deelt mede, dat over den uitslag van den Garstbouw niet veel te klagen valt; op sommige plaatsen werd men wel door het gevogelte geplaagd, waardoor het uitbotten en opschieten van het zaad zeer werd belemmerd; doch bij den uitslag was men nog wel te vreden, daar sommige stukken nog 30 mudden per bunder opleverden. Uit den *Hoekschen waard* roemde men vooral de blankheid en zwaarte van het graan, en werd de opbrengst begroot op 45 mudden per bunder.

In de provincie Utrecht is dit gewas algemeen zeer goed geslaagd; het had ook, behalve in enkele streken, door de muizen weinig schade geleden, voordeelig gebloeid en was allergunstigst ingeoogst, gevende een zeer voldoende scheut. Enkele streken maakten echter eene uitzondering, alwaar dezelve zooveel door de voorjaarskoude geleden had, dat zij zich daarvan later niet heeft kunnen herstellen. Over het geheel mag men evenwel de Winter-garst beschouwen, als boven vele jaren een overvloedig product te hebben opgeleverd, zoodat dezelve algemeen kan gerekend worden, een derde meer, dan in gewone jaren, te hebben opgebragt.

Ook in Gelderland was de oogst gunstig en strekte, door derzelver prijzen, die in vergelijking van andere granen, vrij goed kunnen geheeten worden, tot eene merkbare ondersteuning der kleibewoners. De wigt was, volgens opgave van den Heer PASTEUR, 98 tot 104 pd. pool.

Daar

Daar de storm van October 1834 vele landen in de omstreken van *Kampen* in Overijssel had doen overstroomen, waar anders boekweit gezaaid werd, zijn er uit vrees, dat de boekweit daarop niet zou gelukken, vele dezer stukken met Garst bezaaid, 't welk meestal ook een goed gewas heeft opgeleverd, doch buitengewoon huidig of zwaar van schil; en daar het *Kamper-eiland* daarenboven in Maart 1835 nog eens weder door zeewater is ondergeloopen, kon er niet dan laat met het bouwen en zaaijen een aanvang gemaakt worden, en is zij toen door de daarop invallende droogte slecht aan het wassen geraakt. Ook het stroo was zeer kort. Door dit een en ander kon de opbrengst aldaar niet hooger dan op een derde van een gewoon gewas gerekend worden. Elders is de oogst beter uitgevallen.

De berigten uit Vriesland waren omtrent de Winter-garst zeer voldoende, vooral van die plaatsen, waar de dezelve niet door den harden wind geleden had; want daardoor was veel rijp graan op het veld uitgestort en verloren geraakt. De beste stukken, welke digt stonden of door zwaarte van stroo lagen, hadden er de minste hinder van. Het schot werd gerekend van 30 tot 50 mud per bunder.

Hoezeer dit graan zich in het voorjaar in de provincie Groningen ongunstig, miskleurig en schraal vertoonde, gaf het eenen gelukkig verzamelden oogst van deugdzaam koren. Hoewel de

quan-

quantiteit bij het oogsten in het *Oldambt* niet volkomen aan de verwachting voldeed, was dezelve tot een vierde meer dan tot het middelmatige op zware kleigronden. Elders, waar de klei minder zwaar was, voldeed dezelve nog beter, hebbende, daar men gewoonlijk op 40 mudden per bunder rekent, nu 50 — 55 opgeleverd. Ook de zwaarte overtrof verre het gewone; zijnde de middelmatige zwaarte 47 à 50 Ned. pd. per mud, en nu had men ze van 52 tot 57 gehad. Op de *Westerwoldsche* kleilanden voldeed die ook bijzonder goed. Dezelve moge op de zandgronden wat minder opgeleverd hebben, het maakte toch eene goede rekening.

De Zomer-Garst gaf eene zeer verschillende uitkomst in Noord-Braband. In de klei was men over de uitkomst zeer tevreden; in de zandstreken hing alles van de zaaitijden en meer of minder hooge ligging der landerijen af: de vroeg gezaaide kwam goed op, groeide in de maand Mei zeer welig en had, voor het invallen der droogte, *den grond onder zich*, dat is, de planten waren zoo sterk gegroeid en zoo digt gesloten, dat de zon niet meer op den grond kon schijnen. Deze Garst heeft algemeen aan de verwachting voldaan. De late en op den hoogen zandgrond gezaaide daarentegen heeft door de droogte zooveel geleden, dat men het gewas als mislukt mag beschouwen; behalve de geringe afkomst valt het graan schraal, spits en dik bastig.

Vol-

Volgens het berigt van den Heer Correspondent VADER, was de Zomer-Garst op *Noord-Beveland* (Prov. Zeeland) ook zeer goed, inzonderheid die in braakland gezaaid is geweest. De korrel evenaart de Wintergarst in wigt, zoo al niet overtreffende; het schot zal zijn van 36 à 50 mud.

In Zuid-Holland slaagde die vrij goed en in sommige streken in evenredigheid beter dan de Winter-Garst, leverende van 25 tot 32 mud van het bunder op, hetgeen voor Zomer-Garst een ruim beschot is.

In Noord-Holland slaagde die wel en was men over de qualiteit van het graan zeer tevreden Het Departement *Limmen* berigt op dit artikel, onder anderen: „ Eenige landbouwers hebben eene vreemde soort van Garst uitgezaaid, algemeen onder hen genoemd *bovenlandsche*. Anderen houden het voor de Maartsche Garst. De qualiteit van het graan is beter, dan de hier geteeld wordende, doch de opbrengst minder: van daar dat men niet algemeen tot de verbouwing daarvan zal overgaan. De aren bevatten slechts twee regels met graan, terwijl de gewone en hier geteeld wordende er zes hebben. De korrel is grover, het stroo veel harder en daardoor voor beestenvoeder niet ongeschikt."

In de provincie Utrecht wordt dezelve alleen in de zandgronden geteeld en dient, wanneer zij niet tot rijpheid kan komen, tot een voedergewas voor het vee, wordende alsdan groen en meer dan eens afgemaaid. De eerste snede was vrij voor-

voordeelig, doch later gaf dit gewas weinig, wegens de sterke droogte.

In Gelderland, ofschoon de verbouw daar van minder belang is, dan van de Winter-Garst, slaagde die op de kleigronden vrij goed, doch op ligtere gronden was zij kort van stroo en bijgeslagen van korrel geweest, zoodat het een gering product heeft opgeleverd.

Zij leed in Overijssel door de droogte en leverde eenen matigen oogst op; 't welk ook in Vriesland het geval was. In de Provincie Groningen kwam die, vooral in de Kolonielanden, wel voort en gaf eenen goeden oogst. In het Zuidelijk gedeelte van Drenthe was de laatgezaaide slecht opgegaan en verdroogd, zoodat de oogst al zeer gering was.

De prijs der Winter-Garst was gemiddeld *f* 3, 30 en die der Zomer-Garst *f* 2, 95, van het stroo *f* 4. De nieuw gezaaide Winter-Garst stond over het algemeen vrij wel.

HAVER. Dit gewas, vooral de vroeggezaalde, is op klei en goeden zandgrond in de Provincie Noord-Braband uitnemend gelukt; in het hooge zand daarentegen grootendeels of geheel mislukt: het stroo bleef er ter halver hoogte en het verdroogde graan was gering en zeer ligt. In de gemeenten aan den *Maasdijk*, van *Crevecoeur* tot *Grave*, is de Haverteelt bijzonder voordeelig en gelukkig geweest voor de bewoners dier door het

water zoo zeer geteisterde streek. In het voorjaar waren de polders vroeg drooggeloopen. De gronden, hoezeer daarvan met een zwaar vilt van vroegere overstroomingen bezet, kon vroeg gescheurd en met Haver bezaaid worden, die door de droogte begunstigd in die lage streken overheerlijk is gegroeid. De vroeggezaaide had overal schoon en lang stroo en beschot, meer dan men had durven verwachten; de opbrengst berekende men op het bijna dubbelde van een gewoon jaar.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Zeeland zegt: „ Dit graan is algemeen zeer goed uitgevallen, zoo in product als in deugd, zelfs is in sommige streken de opbrengst zoo aanmerkelijk geweest, voornamelijk in het district *Sluis*, dat zulks het gewone beschot verre heeft overtroffen. De gemiddelde opbrengst werd gesteld op 60 mud van het bunder." Volgens den Heer Correspondent VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ is de vroeg gezaaide in het 5de district bijna overal geheel mislukt.

Uit Zuid-Holland waren de berigten gunstig. In de *Beijerlanden*, *Lande van Strijen* en het *Eiland Dordrecht* was de opbrengst van 50 tot 60 mudden per bunder. Op *Goedereede* en *Flakkee* 55, en in de andere districten van 30 tot 36 à 40 mud; in den *Hoekschen waard* over het algemeen 50 mudden. Het Departement *Leiden* berigt, dat daar in den omtrek de uitslag zeer onderscheiden was. Te *Hazerswoude* oogstte men eene ligte korrel en kort stroo.

In

In Noord-Holland vermelden sommigen dit gewas, als door de aanhoudende droogte mislukt, anderen spreken daarentegen van eenen gunstigen oogst. Zoo vermeldt het Departement *Zijpe*, dat het op de kleigronden, bijzonder in den *Wieringerwaard* zeer voordeelig geslaagd is, zoodat de zeldzaamheid bestaat, dat een voêr (60 dubbelde bandsbossen) vier en een halve mud heeft opgebragt. De zware was iets minder, doch beide soorten door elkander zeer voordeelig en blank.

Op de lage en gemengde kleigronden in de Provincie Utrecht is die vrij voordeelig uitgevallen en heeft een' goeden scheut gegeven van goed gewigt. Op de blaauwe en stijve kleigronden is dezelve evenwel veelal mingunstig geslaagd. De vroege Haver was over het geheel beter uitgevallen, dan de late.

In de Provincie Gelderland is de oogst der Haver in goede kleigronden en lage landen goed uitgevallen. Op de hooge zandgronden is de opbrengst bijna niets geweest, en heeft bij het maaijen en inoogsten nog veel zaad verloren.

Daar de grond in de lage polders in Overijssel, ten gevolge der overstrooming, niet vroeg voor de bearbeiding geschikt was, moest de bezaaijing ook laat geschieden en de langdurige droogte belette toen den groei, zoodat het eene schaarsche uitkomst opleverde.

In Vriesland is de uitkomst ook verschillende geweest, naar gelang van de meer of mindere hoo-

ge ligging der bouwlanden. Op de hoogst gelegen oorden was de inzameling gering, zoo zelfs, dat er slechts genoegzaam zaaikoren voor het volgende jaar is gewonnen. In de daaraanvolgende streken is de uitkomst iets beter geweest, doch dit gewas beneden het middelmatige te schatten. Op de overige goede diepere gronden der woud- en kleistreken mag men de Haver als welgeslaagd beschouwen, leverende bij zware korrel eene goede hoeveelheid op. Een der Leden van de Provinciale Commissie van Landbouw heeft eene bijzondere wijze van uitzaaijing, door middel eener machine van eigen vinding gebezigd, gelijktijdig vier tot zes vorentjes trekkende en die bezaaijende, waarbij tevens minder zaad wordt gebruikt, en welke wijze van zaaijing geen mindere uitkomst dan de gewone heeft opgeleverd. Zoo verdere proeven deze uitkomst blijven regtvaardigen, zal er veel gewonnen zijn door de bezuiniging in zaaikoren. De Heer Correspondent Worp van Peyma, zegt onder anderen op dit artikel nog: „Al sedert verscheiden jaren wordt die op rijen door mij gezaaid en die wijze van bouwen opgevolgd, van welker nut ik meer en meer overtuigd word." De Heer Correspondent Mellema zegt, dat de Haver over het algemeen, minder dan in gewone jaren was, vooral op gronden, die in het voorjaar omgeploegd en daardoor te los en te veel ingedroogd waren; op gehuiste (niet in den Meitijd maar in den herfst geploegde gronden), was zij beter geslaagd, als heb-

hebbende meer vochtigheid in den grond. Het schot van beiden was boven verwachting van 40 tot 60 mud per bunder. Men verbouwde dit product daar, (in de grietenijen van *Oostdongeradeel*, *Kollumerland*, en *Dantumadeel*) minder dan voorheen; veel daartoe geschikt land werd met vlas bezaaid, en, indien het niet de behoefte aan het stroo was, dan zoude die teelt daar welligt geheel ophouden, waarvan de lage prijs wel de voornaamste is. De Heer Correspondent WASSENAAR roemt de zwaarte der Haver, welke algemeen op 52 Ned. pd. per mud kan gerekend worden, maar hij zelf had er gebouwd, die 57 Ned. pd. per mud konde houden. Hij merkt verder aan, dat het opmerking verdient, dat het stroo der Haver, dat jaar later rijpte, dan de korrel; 't geen veroorzaakte, dat veel Haver te vroeg werd gezicht, vervolgens broeide, en dat daardoor de kleur der Haver aanmerkelijk verminderde.

In de provincie Groningen kwam de Haver, in droogen en weldoorploegden grond uitgezaaid, bijzonder de vroege, uitmuntend aan het gewas en gaf overal, daar zij niet te zeer door de zomerdroogte leed, of door de *Ritnaald* bedorven werd, eenen heerlijken oogst, zoo van zaad als van uitmuntend voederstroo. Op sommige zware kleigronden in het *Old-ambt* is dezelve niet bijzonder goed uitgevallen. De gewone hoeveelheid, gerekend op 40 mudden per bunder, konde nu van 42 tot 55 halen; de laatstgenoemde hoeveelheid was vooral op ligte-

tere kleilanden. De zwaarte gewoonlijk omstreeks 40 N. pd. per mud, was van de zoogenaamde dikke Haver tot 48 N. pd. en van de zoogenaamde voêr-Haver kon niet meer dan 38 pd. halen. In *Westerwolde* was de Haver weder op de kleilanden beter, dan op de zandgronden en in meer moerassigen grond, waar zij minder voldeed. In het zuidelijk gedeelte van Drenthe, waar men te voren de paarden meerendeels met rogge voêrde, legt men zich meer op de cultuur der Haver toe. Bijna alle landbouwers ziet men zekere akkers of stukken lands, meestal lage en taaije gronden, voor wintergranen minder geschikt, met Haver betelen, die algemeen wel gelukt, vooral de zwarte; doch dit jaar was het te droog, het stroo bleef buitengewoon kort en het gaf geen half gewas, waarvan het zaad bovendien nog zeer ligt was. De prijs was door elkander gerekend *f* 2,40 het mud.

BOEKWEIT. Van geen gewas waren de berigten zoo eensluidende als van de Boekweit, welke vrij algemeen ongunstig kunnen genoemd worden. De aanhoudende droogte en hevige hitte hadden aan dezelve veel nadeel toegebragt, vooral in den bloeitijd; want algemeen scheen het gewas tot aan dien tijd veel te beloven. Sommigen schrijven zulks ook aan de koude des nachts, welke zich destijds tot aan het vriespunt verhief, als de oorzaak toe. De bloem was aangedaan, en men bemerkte dit, toen men zag, dat de bijen niet op de Boekweit wil-

den

den vliegen. In Noord-Braband werd de opbrengst in de streken, waar dezelve het meest geleden had, begroot op een half gewas, in de andere op een derde en een vierde. Op de hooge zandgronden was een geheel miswas. Ook in dat gedeelte van Noord-Holland, waar dezelve geteeld wordt, was, zoo aan graan als aan stroo, slechts een half gewas.

Het gunstigste berigt, omtrent dit product, was uit de provincie Utrecht, van waar gemeld wordt: dat, hoewel er geene groote hoeveelheid stroo van het veld is gekomen, de scheut evenwel boven verwachting was, kunnende door elkanderen, in sommige streken op 5 à 6 schepels van de vim worden gerekend, eene hoeveelheid, welke zeer zeldzaam wordt verkregen. Door elkanderen kon men de opbrengst op één Ned. mud van de 104 garven rekenen. Dan hoe voordeelig dit gewas, op goede en lage zand zavelachtige en wel bewerkte gronden ook voortkwam, was hetzelve minder gunstig op hoogere en ligtere gronden, daar de Boekweit hier veelal zeer schraal opkwam, kort in het stroo bleef en door droogte en hitte verschroeide, terwijl de zaadzetting verhinderd werd. Inzonderheid was dit het geval in zoodanige gronden, die niet diep omgewerkt waren, waardoor het gewas niet genoegzaam kon wortelen.

In Gelderland is het bijna overal slecht gelukt en heeft slechts een zeer gering product opgeleverd. Het gewigt van het geoogste was 115 à 122 pool.

Zij gaf in Overijssel op de lage landerijen een zeer matig verbouw en op de hooge landen en in de veenen mislukte de oogst ten eenenmale. De Heer Correspondent CIVATI zegt deswege: „ Het verdient opmerking en daarom vermeen ik zulks niet stilzwijgend te mogen voorbijgaan, dat ik dit jaar, even als in vorige jaren, wederom een zeer voordeelig gewas Boekweit heb ingeoogst en veilig op 20 à 24 Nederl. mudden zaad per bunder kan rekenen."

Volgens het verslag van de Commissie van Landbouw in Vriesland, was de Veen-Boekweit geheel mislukt en hadden de hoogste zandgronden slechts de helft geleverd van het product van het vorige jaar (1834). Op de lage en zwartaardige gronden is echter de uitkomst gunstig geweest en heeft dezelve een zeer goed gewas uitgeleverd. De uitkomst der verkregene hoeveelheid is natuurlijk dan ook zeer uiteenloopend, en gaat van 0 tot 30 mudden per bunder, daar de 1e. soort niets heeft opgebragt, de 2e. mag gesteld worden op 10 — 18, de 3e. of laatste op 27 — 30 mudden.

Op de zandlanden in de provincie Groningen, was het slechts een matig gewas en de veenlanden leverden een schraal en gering product op. De eerstgezaaide is in het *Oldambt*, door vorst en sterken wind, op de meeste plaatsen misgeslagen en daarop ondergeploegd en andermaal bezaaid; deze late slaagde tamelijk voordeelig. In den omtrek van *Zuid-* en *Noordbroek* is dezelve nog al beter uitgevallen en heeft zelfs boven het middelmatige op-

opgebragt. De zwaarte was voldoende; want daar dezelve gewoonlijk op 50 à 52 Nederl. pd. wordt gerekend, heeft dezelve toch van 55 tot 60 Ned. pd. per mudde opgebragt. In *Westerwolde* is de Boekweit geheel misgeslagen en heeft weinig of niet opgeleverd. De Heer REINDERS meldt, uit het district *Hunzingo*: „eene enkele proef, om Boekweit tot eene groene bemesting te bezigen, heeft slechte resultaten opgeleverd."

Ook in Drenthe viel de Boekweitteelt tegen, zoo dat het de kosten van bewerking niet opbragt. In het Zuidelijke gedeelte dier Provincie gaven vele aanzienlijke veen-eigenaars, te veel tegen de kosten van het plukken aanziende, uitgestrekte velden Boekweit aan armen en onvermogenden, meestal om niet of wel voor een klein gedeelte van het zaad. De veen-Boekweit bragt in de Koloniën van Weldadigheid niet meer op dan 6 mud van het bunder. (*) De gemiddelde prijs was *f* 5 per mud.

KOOLZAAD. Het Winter-Koolzaad heeft in de kleilanden van de provincie Noord-Braband een uitmuntend gewas opgeleverd, waarover men algemeen bijzonder voldaan was. Men berekent de opbrengst van 25 tot 33 mud per bunder. De

(*) De Heer VISSER berigt, dat in het verslag van 1834 op dit artikel eene drukfout is ingeslopen, op bl. 38; waar staat, dat te *Veenhuizen* niet minder dan ongeveer 2,500 Ned. *ponden* gewonnen is; waarmede bedoeld is en dus moet zijn *mudden*.

De slozen en het zoogenaamd groen zaad op het zand zijn grootendeels mislukt. In April hadden deze gewassen door de koude geleden en konden zich naderhand niet herstellen. Het Zomer-Koolzaad is door de droogte meestal verloren gegaan en zoodanig mislukt, dat het aan vele oorden naauwelijks de moeite waardig was, hetzelve te maaijen. Het stroo was in het hooge zand niet meer dan een voet hoog, de planten verdord en het weinige zaad van zeer slechte qualiteit. In de lage zwartaardige zandgronden had men een half gewas gehad. Langs de *Maas* had het Koolzaad veel door de voorjaars-vorsten, en later door de plantluizen geleden en heeft daardoor een slecht gewas gegeven. In de lage *Maaslanden* en in den omtrek van *Ravestein*, is het nog al redelijk geweest.

In Zeeland heeft het hier en daar, door de wormen in den wortel, geleden en slechts middelmatig opgebragt. Er was meer land dan in andere jaren bezaaid geworden. De opbrengst kan gemiddeld op 25 mud per bunder gesteld worden. Uit het district *Sluis* meldt men, dat men aldaar eene soort van Koolzaad, uit *Fransch-Vlaanderen* herkomstig, is begonnen te zaaijen, hetwelk vroeger uitwerkt en bloeit, en waarvan het stroo, ofschoon korter, zeer zwaar beladen is, waarom hetzelve door verscheiden landbouwers, als meer opbrengende dan de gewone soort, wordt gekozen. Ook heeft men proeven genomen met het Koolzaad met de

de witte bloem, doch dit heeft niet aan de verwachting voldaan; want, ofschoon het product in hoeveelheid met het gewone kan worden gelijk gesteld, heeft de korrel een minder voordeelig aanzien, en is daarna gebleken minder oliedeelen te bevatten. De Heer Correspondent VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ berigt uit het 5de district van de provincie Zeeland, dat het Winter-Koolzaad, over het geheel genomen, uitnemend geslaagd is; de aardvloo had het genoegzaam niet beschadigd.

In Zuid-Holland heeft het mede eene goede opbrengst opgeleverd, van 26 tot 30 à 35 mud per bunder. Het drooge weder, gedurende den dorschtijd, bragt veel toe tot deszelfs goede hoedanigheid. Door den goeden prijs was het voor den bouwman een zeer gunstig gewas. In het *Westland* had het veel van de aardvlooijen geleden, waardoor veel uitgeploegd was.

In Noord-Holland is het over 't algemeen slecht geslaagd, zijnde zoowel door den worm als de droogte geteisterd geworden.

In de Provincie Utrecht is het daarentegen wel uitgevallen. Ofschoon het hier en daar door de muizen veel geleden had, kregen velen 20 tot 25 mud goed zaad van het bunder, 't welk met de hooge marktprijzen eene allervoordeeligste opbrengst was. Jammer voor vele landlieden, die mismoedig over het telkens mislukken van dit gewas, weinig Koolzaad hadden uitgezaaid.

In

In Gelderland en Overijssel had het dezelfde resultaten.

Ten gevolge der vernielingen, welke de gele made of rups in het voorjaar aan het Koolzaad had aangebragt, is het op de zandgronden in Vriesland bijna geheel mislukt. Op de kleigronden van verschillenden aard was dit mede het geval; doch daarbij had het bekende schaaldiertje of blaauw krabbetje en de aardvloo zich nog gevoegd. Hetzij dat de planten hier sterker waren, hetzij de gunstige voorjaarsgesteldheid, in vereeniging met andere oorzaken, hier werkzaam waren, dit ten minste is zeker, dat veel aan de verwoesting is ontkomen en deze opkomende voor zeer goed kan gehouden worden. Het schot was van 11 tot 33 mud. per bunder. Het zaaijen op rijen vindt bij zeer kundige landbouwers zijne voorstanders. De Heer van Peyma zegt deswege, dat zoo die methode, (het bouwen op rijen), voordeelig is in het het algemeen bij granen, het dit nog oneindig meer bij peulvruchten is en inzonderheid bij Koolzaad.

Het Zomerzaad heeft op vlakke landen een zeer goed gewas opgeleverd. Op de hoogere gronden, in de zandstreken, was dit iets minder voordeelig.

Men had op vele plaatsen, even vóór en tijdens de inoogsting het verlies van veel zaad te betreuren, ten gevolge van harden wind. Het middel van den Duitschen Landhuishoudkundige Christ,

te-

tegen de verwoestingen der aardvloo, scheen, volgens het gevoelen der Provinciale Commissie, of niet gebezigd, of niet tot dat resultaat gebragt te zijn, dat men er de bekendmaking voor als nog van had willen opgeven. Het Winter-Koolzaad had ook in de provincie Groningen, in den herfst en winter, door den worm en de kooltijk veel geleden.

Hier was het beschadigd, dáár vernield; het treurig uitzigt deed vele landbouwers besluiten, om het in den voorzomer onder te ploegen en het land met zomervruchten te bezaaijen; 't geen dat staande en overgebleven is, heeft schoon gebloeid en is gelukkig verzameld en geoogst. Het Zomer-zaad slaagde beter dan het Winter-zaad en voldeed meer aan de verwachting, hebbende, in plaats van 18 tot 20 mud per bunder, op sommige plaatsen nog 24 opgebragt. Er was nog Zomerzaad van 66 N. pd. per mud. Het zoogenaamde boterzaad was minder. In sommige streken, en inzonderheid aan de oostelijke grenzen van de Provincie Drenthe, is men sedert eenige jaren begonnen op eene soort van veen en derrijachtigen grond, na denzelven meestal eerst gebrand te hebben, Zomer-Koolzaad te verbouwen, 't welk nu niet ongunstig geslaagd is; door de hooge prijzen van dit graan, in vergelijking der andere, legt men zich daar meer en meer op toe, en worden daartoe landen bewerkt, welke bevorens weinig of niets opleverden.

De prijzen van het Winter-Koolzaad waren ge-

gemiddeld *f* 11, 75 en van het Zomerzaad *f* 9, 45 het mud.

De berigten omtrent het nieuwgezaaide waren niet gunstig.

VLAS. In Noord-Braband is het Vlas op de klei verschillend uitgevallen, maar op de nieuwe landen zoowel gelukt, dat men dit gewas verre weg het voordeeligste mag houden van al hetgeen er dit jaar geteeld is. Hetzelfde kan van de zandstreken gezegd worden, hoezeer in dezelve gewoonlijk het Vlas niet dan tot eigen gerijf geteeld wordt, uitgenomen in de gemeente *Veghel*, alwaar de Vlasteelt een niet gering middel van bestaan oplevert, even als zulks in de *Vlaanderen* plaats heeft. In de omstreken van de *Klundert* werd het Vlas duur verkocht, en bragt menige bunder *f* 500 en meer op. In den voorwinter werd het gezwingelde Vlas zeer gemakkelijk voor 80 à 85 centen per Ned. pd. verkocht; naderhand zijn de prijzen ruim ⅓ teruggeloopen. De opbrengst op omgescheurd weiland was 150 steen van drie Ned. pd. per bunder: de prijs per steen is omstreeks *f* 2 volgens het verslag der Provinciale Commissie, en volgens den Heer T. VAN DUYNHOOVEN, die den steen gelijk stelt met 2½ Ned. pd. is het gezwingeld Vlas op de Vlasmarkten tegen *f* 1, en *f* 1, 25 per steen graag afgegaan. De qualiteit was in het algemeen goed en wigtig.

Het zaad is niet zoo voordeelig als het Vlas uit-

uitgevallen, daar de brandende zon de bloem benadeeld heeft. Goed slagzaad werd met *f* 12 à *f* 13 per Ned. mud betaald.

De kortere berigten uit Zeeland, alwaar de Vlasteelt niet zeer aanzienlijk is, luiden insgelijks gunstig, ofschoon er weder vele stukken met *kwade koppen* bezet waren. De Heer Correspondent W. L. VADER, merkt op, dat het land niet voor eigen rekening bezaaid, maar aan Vlasboeren uit Zuid-Holland daartoe verhuurd wordt, tegen *f* 125 à *f* 144 per bunder. In het district *Axel* waren, volgens den Heer S. H. VAN DIGGELEN, de pachten gewoonlijk van *f* 135 tot *f* 180 per bunder. Het product wordt in Zuid-Holland, na geplukt te zijn, bewerkt. Op het eiland *Noord-Beveland*, werden 190 bunders zaailand met Vlas bezaaid. Wit bloeijend Vlas wordt te velde zelden meer waargenomen. Ook in Zuid-Holland gaf het Vlas, waarvan veel is geteeld geworden, een voordeelig product. In *Delfland* en het *Westland* waren in 't geheel geene *kwade koppen*, die echter op *Goedereede* en *Flakkee*, in den lande van *IJsselmonde* en den *Zwijndrechtschen waard*, in de *Beijerlanden* en *Lande van Strijen* en op het *Eiland Dordrecht* zijn waargenomen, vooral in de laatstgezaaide stukken. (*) De opbrengst was 150 à 170, en-

(*) In de laatstgenoemde Districten heeft men opgemerkt, dat het Vlas, gestaan hebbende op de buitenwei-

enkele in de *Beijerlanden*, en *Lande van Strijen* tot 225 steen van 3 Nederl. pd. per bunder. De prijs *f* 1, 50 tot *f* 3, 70 per steen; gemiddeld *f* 2, 40. Het lijnzaad *f* 4 — per achtendeel. Het Departement *'s Gravenhage* zegt, dat vele landlieden boven de *f* 300 voor het te veld staande per bunder hebben bedongen. De berigten van den Heer KNOTTENBELT luiden minder gunstig, wat de oude landen betreft, die niet meer dan 120 steen Vlas en 20 achtendeelen zaad opleverden; 't geen echter rijkelijk vergoed werd door de opbrengst der nieuwe landen, van welke sommige 400 à 425 steen Vlas en 45 achtendeelen zaad opbragten, waarvan schier geen vooorbeeld is. De Vlasbouw neemt in den *Zuid-Hollandschen waard* zoo zeer toe, dat er dit jaar gebrek aan arbeiders is, en er veel onafgewerkt zal moeten overblijven. „In den *Alblasserwaard*" zegt de Heer G. VAN HATTEM, „viel het Vlas bij het bearbeiden zeer in gewigt tegen;" 't geen ook door den Heer KNOTTENBELT bevestigd en toegeschreven wordt aan den zwaren regen, gedurende de spree op de weiden, waardoor het wit en van lint ontdaan is geworden.

Volgens het verslag der Provinciale Commissie in Noord-Holland is het Vlas in den *Wieringerwaard* en onder *Calandsoog* met goed gevolg geteeld. Men

weiten, gelegen naast land, waarop in het voorgaande jaar Vlas heeft gegroeid, het meest aan de zoogenaamde *kwade koppen* is onderhevig geweest.

Men klaagt evenwel, dat de plant minder goed gewassen en niet lang genoeg is. Het zaad was voordeelig. De opbrengst en de prijzen worden niet opgegeven, uithoofde van den vervoer, naar Zuid-Holland, ter bearbeiding.

In Gelderland heeft door de droogte dit product, vooral op hoogere gronden, veel geleden, en niet boven een half gewas opgeleverd. Op lagere gronden slaagde het beter, volgens het berigt van den Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, met name te *Ruerlo*, maar bovenal te *Neede*, alwaar het ook tot linnen, pellen of servetgoed bewerkt wordt. Men was echter beducht, dat de in *Engeland* werktuigelijk gesponnen linnengarens de inlandsche zullen verdringen, die reeds in prijs begonnen te dalen; terwijl de Heer HENDRIK JAN TEN CATE er reeds zoodanige uit *Engeland* had ontboden. Opgaven van prijzen ontbreken.

In Overijssel gaf het een' matigen oogst; het vroeggezaaide echter beter dan het later gezaaide. Volgens het berigt van den Heer J. H. COSTER zijn de prijzen der garens verbeterd. Omstreeks *Delden*, berigt de Heer H. CIVATI, is het Vlas een voornaam middel van bestaan, en wordt door den landbouwer en zijn huisgezin tot in alle bijzonderheden bearbeid. Alles wordt meestal ter verkoop bestemd en de strengen, onder de benaming van stukken van 20 honderd of 2000 slagen, verkocht. Het getal stukken, 't welk in *Delden*, alleen 's jaars, zoo in ruiling bij de winkeliers als

op de marktdagen verkocht wordt, kan bij geen mogelijkheid, op 25,000 stukken na, bepaald worden. De prijzen van het garen zijn echter zoo laag, dat de arbeid van het spinnen naauwelijks betaald wordt, als kunnende men niet meer dan 15 à 18 centen voor het fijnste garen per stuk bedingen.

Het verslag der Provinciale Commissie in Vriesland luidt als volgt: „De Vlasbouw is nog toegenomen en verspreidt leven en beweging onder de massa der gaardeniers en kleine verbouwers, zoo wel als onder de meer gegoeden en de landbouwers in het groot. Het product van dit jaar heeft het echter niet tegen dat van 1834 kunnen uithouden, en geen wonder, daar het toen uitermate gunstig is uitgevallen. In de eigenlijk gezegde zand- of woudstreken, waar het alleen op eene kleine schaal, en dat nog wel voor eigene behoefte, verbouwd wordt, mag het als wel uitgevallen beschouwd worden. Op de kleigronden hebben vele stukken van de aanhoudende droogte geleden en daardoor een kort gewas opgeleverd. Aan andere oorden was de uitslag gunstiger. Algemeen was de hoedanigheid van het zaad zeer wel. De buitengewoon lage waterstand over de gansche uitgestrektheid der Provincie, het gevolg der aanhoudende droogte en uitdamping, heeft het vele lieden aan goede gelegenheid doen ontbreken, om het Vlas te kunnen doen rotten; van hier dan ook, dat het schoongemaakte van verschillende waarde is. De voorstanders van het wit-

witbloemige Vlas verheugen zich, dat het zaad de vergelijking met het blaauwbloemige niet alleen volhoudt, maar dit laatste overtroffen heeft. Men blijft zich daarom toeleggen, om dit zaad onvermengd te bewaren, ten einde er de voorgenomene en vroeger opgegevene proeven mede te nemen. Eene voorzigtige bezorgdheid mag eindelijk den wensch uiten, dat men niet te ver ga met de verbouwing van dit product, daar dit vele landen tot uitputting kan brengen, vooral als men de afwisseling van veldvruchten verwaarloost en den graanbouw, wegens de nu wel geringe prijzen, te veel uit het oog verliest. De bestendige werking der natuur, om het verbroken evenwigt te herstellen, zij ook in dezen de poging des vooruitziendan landbouwers. De prijs van Vlas en zaad was zeer goed en hield zich vrij lang staande. In het begin des winters is dezelve echter merkelijk gedaald, waartoe veelal de slechtere hoedanigheid van nu verwerkt en in den handel gebragt Vlas aanleiding zal gegeven hebben." De Heer W. VAN PEYMA stemt met dit verslag volkomen in, doch merkt op dat het *witbloeijend*, bij overvloedig zaad, minder deugdzaam Vlas gaf dan in vroegere jaren. De Heer Correspondent M. D. MELLEMA begroot het getal klei- en zandgronden, welke thans met Vlas bebouwd worden, op ⅛ der bouwlanden, terwijl vóór 50 jaren hetzelve op geenen enkelen palm gevonden werd. Bij de in 30 jaren met ⅓ vermeerderde bevolking der Provincie acht de Heer MEL-

LEMA het wenschelijk, dat de cultuur en de aftrek van dit artikel bevorderd worden, ook door de zorg van het Gouvernement; dat geen ander, dan volkomen *schoon* gemaakt, in den handel gebragt worde, daar het bedrog hierbij gepleegd niet dan de nadeeligste gevolgen kan hebben. Omtrent het product van 1835 wordt nog opgemerkt, dat het Vlas korter was dan in 1834, en ook minder van kleur. De opbrengst was van 455 tot 910 Ned. pd. per bunder aan Vlas, en van 10 tot 26 mudden per bunder aan zaad. De prijs van het Vlas *f* 1, 25 *f* 1, 50, tot *f* 2 per bundel van 3½ Ned. pd.; van het zaad *f* 9, 30 per mudde. De Heer T. G. WASSENAAR insgelijks dit verschil van het Vlas, met de opbrengst van 1834, vermeldende, zegt: dat vele stukken beneden de 180 bundels per bunder opbragten: het zaad was overvloediger dan in 1834, en gaf nu meer of min 25 mudden per bunder. De Heer WASSENAAR vond zeer zeldzaam *zwarte koppen*, welke hij, waar ze worden aangetroffen, aan de weêrsgesteldheid toeschrijft, en vreest dat, zoo bij de beantwoording der prijsvraag, over dezelve, de *oorzaken* met zekerheid zullen kunnen aangewezen worden, er toch geene voldoende *middelen* zullen kunnen aangewend worden, tot wering van dit kwaad.

In de Provincie Groningen neemt, volgens het verslag der Provinciale Commissie, deze nuttige plant voor huishoudelijk gebruik hare oude plaats weêr in, en verkrijgt zij in andere districten, als handelsproduct

duct, eene groote uitgebreidheid, vooral in het *Wold*, *Oldambt*, de *Kolonien* en het *Westerkwartier*, in welk laatste de landerijen, bij groote gedeelten, tot deze cultuur verhuurd worden. Het product was goed en zelfs voordeelig. De prijs van het Vlas was *f* 1, 50 à *f* 2 per bundel, en van het lijnzaad *f* 9 per mudde. De Heer M. J. ADRIANI geeft als bewijs van de goede uitkomst dezer cultuur op, dat men vroeger per bunder trok 150 Ned. pd. Vlas en 16 mudden lijnzaad; en nu 200 Ned. pd. Vlas en 20 mudden lijnzaad. De Heer G. REINDERS acht, ten slotte, de toeneming dezer cultuur afhankelijk van de invoering in de Provincie Groningen van het elders bestaande gebruik, om het land bepaaldelijk tot de Vlasteelt te verhuren.

Wat betreft de provincie Drenthe, berigt de Heer W. VISSER, dat de Vlasteelt in de Kolonien vrij wel geslaagd is, en door een gerekend 333 Ned pd. Vlas en 7, 32 mudden zaad per bunder heeft opgeleverd. De prijs was gesteld van het Vlas op 50 centen en van het zaad op *f* 10 – (De maat en het gewigt zijn bij deze prijzen niet opgegeven.) De Heer J. TONCKENS, in het district *Westervelde* zegt: dat alleen in de omstreken van *Peize* het Vlas voor iets meer dan voor eigen gebruik geteeld, en op de najaarsmarkt te *Roden* verkocht wordt. In het algemeen zijn echter de gronden aldaar voor den Vlasbouw ongeschikt, terwijl de meest geschikte tot denzelven niet kunnen gebezigd worden, dewijl de landman dan het

stroo mist, 't welk hij tot voeding van zijn vee en tot bekoming van mest niet kan ontberen. De teelt is dit jaar niet gunstig geslaagd. De Heer J. H. VAN WOLDA schrijft dit hieraan toe, dat tot de proeven veeltijds ongeschikte gronden worden gekozen. Het Vlas was moeijelijk schoon te krijgen. De boeren zeggen: „ Het was aangeslagen , het schif zat buitengewoon vast aan het lint." De Heer VAN WOLDA stelt den prijs op 70 à 80 centen het pd. schoon Vlas

HENNEP. Dit gewas heeft in den lande van *Altena*, de eenige streek in de provincie Noord-Braband, alwaar de Hennepteelt eenigzins van belang is, zeer aan de verwachting voldaan.

In Zuid-Holland en met name in den *Alblasserwaard* is hij voordeelig gegroeid en rijp geworden. Het lint is algemeen zeer goed, doch de prijzen, (welke niet worden opgegeven,) zijn te laag. De nieuwe wijze van bossen wordt nu algemeen in acht genomen. Het zaad is goed en tot matige hoeveelheid gewonnen en vrij hoog in prijs. De Heer G. VAN HATTEM zegt, dat de prijzen der beide soorten, (in het Verslag van 1834 omschreven) gebleven zijn van *f* 12 tot *f* 15 de honderd oude ponden.

De Provinciale Commissie van Utrecht, geeft omtrent den Hennep het volgende berigt: „ Dit gewas is vooral op de lagere gronden vrij goed uitgevallen; hebbende hier eene meerdere zwaarte en lengte verkregen, dan op de hoogere, hetwelk almede aan de langdurige droogte moet worden toegeschreven. Hoewel dus

dus ook, naar evenredigheid der mindere zwaarte, geen overvloedig zaad schietende, geeft dezelve evenwel een mud van de vim. Er is nog niet veel Hennep in den handel gebragt; men heeft echter ten dezen aanzien goede verwachting, dewijl het gewas van den Oostzeeschen Hennep in 1834 niet voordeelig is geweest, en waarom de prijs der goede qualiteiten ook reeds gestegen is. De prijs van den Hennep door elkander is *f* 15 – de 50 Ned. ponden; van het zaad *f* 6 – à *f* 6, 75 de Ned. mud."

In Gelderland wordt de Hennep meestal op lage, wel toebereide gronden verbouwd. De cultuur vermindert evenwel zeer door concurrentie met den buitenlandschen, aan welken, door zuiverder bewerking, de voorkeur gegeven wordt. Alleen te *Dinxperlo*, heeft deze cultuur iets te beduiden, alwaar 20 à 25000 Ned. pd. verbouwd zijn, voor welke men nog den middelbaren prijs van 30 centen pr. N. pd. heeft kunnen bedingen. De Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE met dit berigt instemmende, wenscht verder, dat men, ter voorkoming van meerdere verachtering van dezen tak van bestaan, meer de aandacht op de Hollandsche bepalingen omtrent het bossen zal vestigen, en op de overeenkomsten en klagten der Fabrijkanten in zeildoek, ten aanzien van het niet aannemen van Hennep, door geen beëedigde bossers bewerkt, en de klagten over de qualiteit van dit vaak zorgeloos behandeld gewas. In het district van den Heer G. KOLFF heeft de Hennep

een slecht gewas opgeleverd, hetwelk veelal aan de droogte wordt toegeschreven.

In Vriesland worden de proeven op klei-grond voortgezet, en heeft men op zandgronden deze en gene stukjes opgemerkt tot eigen gebruik, De Heer M. D. MELLEMA zegt, dat de manier der behandeling van dit gewas in Vriesland onbekend is, en dat het misschien van nut konde zijn, dezelve bekend te maken. (*)

Omtrent de Provincie Drenthe wordt door den Heer J. TONCKENS aangeteekend, dat de meeste landlieden zooveel Hennep verbouwen, als zij voor touw, dat zij zelf vervaardigen, benoodigd hebben, dat dezelve op goede, wel doorwerkte gronden, welig tiert, en ook dit jaar goed geslaagd is.

TABAK. De Heer W. J. J. VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ te *Sas van Gent* (Provincie Zeeland) teekent aan, dat hoezeer in dat district geen Tabak meer aangetroffen wordt, de ondervinding, tijdens de Fransche overheersching, echter bewezen heeft, dat deze belangrijke plant, in de aldaar aanwezige gemengde gronden, bij uitnemendheid wel tiert, en met groot voordeel zou kunnen geteeld worden.

Omtrent de Provincie Utrecht wordt door de Commissie van Landbouw het volgende berigt.

„ De Tabak heeft, wegens de koude nachten,

„ in

(*) Wij kunnen hieromtrent herinneren, het uitvoerig berigt van den Heer G. VAN HATTEM, te *Sliedrecht*, in het Verslag van 1834, bl. 52 en 53.

in het begin van den zomer, en later door de aanhoudende droogte in Julij en Augustus, niet goed kunnen uitwassen; de bladen zijn dus niet groot geworden. In de streken van *Amerongen*, *Elst* en *Rheenen*, wordt de opbrengst slechts op de helft van een gewoon gewas gerekend. Hetzelve is evenwel zonder beschadiging van hagel of wind gebleven, en de Tabak is zeer wigtig. Dezelve is gelukkig geplukt en de drooging liet niets te wenschen overig. De toenemende navraag naar buitenslands heeft den Tabak op goeden prijs gehouden, zijnde die der beste bladen voor *f* 16 – tot *f* 18 – de 50 Ned. ponden verkocht; van het ondergoed van *f* 10 – tot *f* 12 – en die der zuigers *f* 9 – Deze laatste hebben door de vroege vorst geleden. De over het geheel niet ongunstige uitslag van den Tabaksbouw, gevoegd bij de vrij goede prijzen, doet deze cultuur meer en meer herleven, en zijn de planters opgeruimd, daar zij zich vleijen met het vooruitzigt, dat de prijzen stevig zullen blijven."

In Gelderland was het product, wat de quantiteit betreft, beneden het vorige jaar, doch de qualiteit, zoo als thans het meest gezocht wordt, namelijk ligt en goed van kleur, vrij voldoende en de prijzen, (die niet worden opgegeven) vrij voordeelig. De Heer van der Borch schrijft de verachtering van deze teelt gedeeltelijk ook toe, aan het zwaar inkomend regt daarop in *Pruissen* gesteld. De Heer A. A. Pasteur specificeert de opbrengst, als volgt:

Zand- en Aardgoed.

Qualiteit.	Best en zwaarmoedig, goed van kleur, kort van blad.
Quantiteit.	van 600 à 700 Ned. pd. per bunder.

Best goed.

Qualiteit.	Mooi en kleurig, zeer kort van blad.
Quantiteit.	700 tot 1050 Ned. pd. per bunder.

waarvan rabatteert voor slechte bladen van 100 à 200 Ned. pd.

Omtrent de provincie Vriesland, teekent de Heer Correspondent M. D. Mellema aan, dat de Tabak voor ongeveer vijftig jaren te *Damwoude* in *Dantumadeel* plagt gebouwd te worden, doch thans sedert lang niet meer gezien wordt.

MEEKRAP. Het verslag der Provinciale Commissie in Noord-Braband, omtrent deze belangrijke cultuur, is van dezen inhoud: „De Meekrap is overheerlijk geslaagd. De jonge Meede heeft goed gevat en is welig opgegroeid. De twee- en driejarige Meede heeft veel afgeworpen; de opgaven deswegens loopen uit een en geven een verschil van tusschen de 2200 en 3500 Ned. ponden per bunder, terwijl de prijs zeer voldoende en van *f* 50 tot *f* 60 per 100 Ned. ponden is geweest. De delving was niet voorspoedig en werd, door den droogen harden grond, zoo moeije-

lijk

lijk gemaakt, dat het wel een derde boven den gewonen prijs aan arbeidsloon meerder gekost heeft. De vroeg ingevallen vorst heeft menigen meedelver verrast. In de landen van *Steenbergen*, zijn vele bunders, die men dit jaar meende te delven, in den grond gebleven; die des ondanks zijn blijven voortdelven, hebben, behalve de meerdere moeiten en kosten, veel verlies in het wigt gehad. De Meekrap is dit jaar van bijzonder goede qualiteit. Ook de Meekrap op zandgrond, bij uitsluiting door den Heer MARTINI alleen geteeld wordende, is dit jaar zeer goed geslaagd. Het gewas van 1834 en 1835 heeft bij de delving een vrij goed beschot van uitmuntend goede qualiteit opgeleverd. De in het voorjaar van 1835 aangeplante, is door het malsch weder bij de planting en kort daarna bijzonder goed gevat, en tot laat in het najaar ook sterk door gegroeid; zelfs op hoogen, sedert weinige jaren ontgonnen heidegrond, en zulks niettegenstaande de buitengewone hitte, gedurende den zomer, die dezelve, het land daarmede wel bedekt zijnde, volstrekt niet benadeeld schijnt te hebben."

De prijzen in deze provincie worden niet opgegeven.

Die van Zeeland berigt het volgende: „Dit gewas is van den beginne af aan, sedert de planting, zeer gunstig in deszelfs groei geweest, zoodat men ook, bij het uitdelven der Meekrap, de opbrengst, genoegzaam, algemeen zeer goed heeft bevonden; in sommige polders was dezelve buitengewoon groot, vooral

de

de driejarige in den polder van de *Vierbannen* in *Duiveland*, en voornamelijk op die landen, welke, door eene overstrooming van zout water, in November 1827 door de Suatiesluis aldaar, veel geleden hebben, en sedert eenigen tijd onbebouwd hadden gelegen. Men had zelfs in sommige Meestoven aldaar plaatsgebrek, ter behoorlijke berging der in dezen jare gedolvene Meede. Daar men met het delven op den gewonen tijd, van wege de harde gesteldheid van den grond, door de droogte, niet had kunnen beginnen, zoo heeft de vroeg invallende vorst, in de maand November, eenig nadeel aan de Meekrap, die in dien tijd nog al veel gedolven op het land lag, toegebragt. Men berekent de opbrengst der *driejarige* van 2200 à 3400, en de *tweejarige* van 1600 à 2200 Ned. ponden per bunder. De in dezen jare geplante Meê is middelmatig gegroeid."

De Heer W. L. VADER teekent aan, dat de uitgedolvene groene Meede in 1835 wel $\frac{1}{6}$ meer hoops dan in 1834 heeft opgeleverd, en geeft den prijs op van *f* 18 – tot *f* 23½ per 50 Ned. pd. Door den Heer S. H. VAN DIGGELEN worden de prijzen opgegeven als volgt:

In den voorwinter	*f* 41 à *f* 45	per 100 Ned. pd.
later tot	- 50	
en nu wederom (Mei 1836)	47 à 48	

en wordt door denzelven voorts aangemerkt, dat deze teelt, om eenige vergoeding voor de lage prijzen der granen te genieten, sterk wordt uitgebreid.

Ook

Ook het verslag der Provinciale Commissie in Zuid-Holland verdient geheel te worden overgenomen:

„ De Meekrapteelt begint weder toe te nemen in den *Lande van Voorne en Putten*, den *Lande van Strijen* en de *Beijerlanden;* de uitkomst is goed geweest, berekenende men aldaar de driejarige Meede op 2400 Ned. pd. per bunder, en de tweejarige op 1800 Ned. pd. Men kan deze teelt als zeer belangrijk achten, alzoo vele menschen daardoor in den herfst brood verdienen, het land zuiver wordt gehouden en daardoor zeer geschikt gemaakt, om daarvan eene goede tarwe-schoof te kunnen verwachten, en dus allezins de aanmoediging van 's Rijks bestuur verdienende. Men meldt hieromtrent uit *Flakkee* en *Goedereede*, alwaar deze teelt steeds sterk plaats heeft en van veel aanbelang is: „ „ De Meekrap is dit jaar wederom zeer goed uitgevallen; de twee voorgaande zachte winters van 1833 op 1834, en van 1834 op 1835, alsmede de daarop gevolgde warme en meestal drooge zomers werkten zeer voordeelig op dit gewas; door de buitengewone lage graanprijzen en de matige prijzen der Meekrap zijn de Landbouwers in dit district meer en meer tot het telen van Meekrap overgegaan, waardoor in dit en het vorige jaar aanmerkelijk meer is bereid of gereed geworden dan bevorens, toen een gewoon gewas omtrent de achthonderdduizend Ned. ponden opleverde, terwijl de teelt van 1834 en die van dit jaar, ieder bij de

twee

twee millioenen Ned. pd. zullen opleveren. Men heeft in den afgeloopen herfst gebrek aan arbeiders gehad, om alle daartoe bestemde stukken Meekrap bij tijds te kunnen delven. Zulks heeft veroorzaakt, dat de dagloonen voor dat werk aanmerkelijk hooger dan gewoonlijk waren, en dat veel in den grond gebleven is, hetwelk bij genoegzame arbeiders zoude zijn uitgedolven geworden. De eenentwintig Meestoven, die in dit district gevonden worden, zijn niet toereikende, om de thans geteeld wordende Meekrap in tijds te kunnen bereiden; in het volgende jaar zullen drie nieuwe Meestoven worden aangebouwd, als een te *Goedereede*, een te *Melissant*, en een te *Sommelsdijk*. De prijzen der Meekrappen staan thans van *f* 20 – tot *f* 26 de 50 Ned. pd.; welke prijs, bij eene gewone uitkomst, te laag is om met voordeel te kunnen planten.""

De Heer W. VAN PEYMA (Prov. Vriesland) merkt aan, dat voor dertig of meer jaren, op zijne woonplaats, proeven omtrent dezen verbouw genomen zijn; hij bejammert bij die gelegenheid, dat zoovele landbouwers, bij eene eerste mislukking de genomene proeven niet herhalen, en dringt ernstig aan, om zich meer op de verbetering des landbouws in het algemeen toe te leggen, waartoe eene wetenschappelijke kennis der natuur- wis- en werktuigkunde zoo zeer te stade zoude komen.

HOP. Te *Schijndel* (Provincie Noord-Braband) heeft de Hop weinig opgebragt, en toch was

was de prijs niet hooger dan *f* 30 per 100 Ned. pd.; in den voorwinter zag men echter betere prijzen te gemoet, door het afzetten van den grooten voorraad, die van het vorige jaar nog was overgebleven. De menigte wilde Hop, die, ofschoon van mindere qualiteit, voor eenen geringeren prijs door de bierbrouwers wordt opgekocht, had ook eenen ongunstigen invloed op de prijzen van dit gewas.

De Heer W. J. J. VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ (prov. Zeeland) wenscht deze cultuur te zien ondernemen en aanmoedigen, ten nutte van van de thans zoo zeer in bloei toenemende Bierbrouwerijen.

In Gelderland wenscht men het inzamelen der wilde Hop, zoo nadeelig voor de schaarbosschen, meer algemeen te zien worden, even als in Noord-Braband geschiedt, ten minste indien de eigenaars zich de kosten, eener geheele uitroeijing met den wortel, niet willen getroosten.

In de provincie Drenthe, alwaar dezelve te *Peyze* bijna alleen gekweekt wordt, acht men de Hoppeteelt mislukt. De prijs kan evenwel niet boven de 25 centen het Ned. pd. gesteld worden.

CICHOREI. In de polderlanden aan de *Schelde* (provincie Noord-Braband) is de Cichorei voortreffelijk gelukt, en gaf, bij een' prijs van *f* 13 – à *f* 14 –, een product van 2500 tot 3500 Ned. pd. per bunder. Op de hooge landen had de droogte veel kwaad gedaan.

Vol-

Volgens de aanteekening van den Heer VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ (prov. Zeeland) heeft men deze teelt in de gemeente *Houtenisse* met succes ondernomen. De landlieden zien er echter geen voordeel in, en vreezen het land door dezelve te zien uitmergelen en vervuilen.

In Zuid-Holland is in *Rijnland* de Cichorei goed uitgevallen, en heeft te *Noordwijk* en te *Sassenheim* niets te wenschen overig gelaten, ofschoon de prijzen zeer laag waren. De opbrengst wordt echter evenmin als de prijzen opgegeven.

De Provinciale Commissie in Noord-Holland vermeldt kortelijk: „De Cichorei is goed geslaagd." De Heer J. DOZY teekent aan, dat er door iemand in de gemeente *Grootebroek* sterk in gedaan is, en zoo het schijnt, met voordeelige uitkomst. Het product wordt afgeleverd aan eene Fabrijk daarvan te *Medemblik*. De prijs wordt niet gemeld.

In Vriesland is dit product, hoezeer aanmerkelijk minder, dan vroeger en thans nog voornamelijk in de grietenij *Ferwerderadeel*, verbouwd, in hoeveelheid en hoedanigheid vrij gunstig uitgevallen. De prijzen waren echter zeer laag. Door den Heer M. D. MELLEMA wordt de opbrengst gesteld op 14,000 Ned. pd. per bunder en de prijs op *f* 20 - tot *f* 22 - per 1000 Ned. p. ongefabriceerd. Wegens den lagen prijs der gefabriceerde Cichorei, vinden ook de fabrijken weinig aanmoe-

di-

diging. De weinige cultuur van dit artikel in Groningen, is middelmatig geslaagd. De prijs 50 à 55 centen per 50 Ned. pd. Door den Heer G. REINDERS worden de prijzen opgegeven tot *f* 1, 20 de 100 N. pd. natte wortel, en de drooge *f* 6 -

ERWTEN. De weêrsgesteldheid heeft ook haren natuurlijken invloed op dit gewas. Heeft men een droogen zomer, zoo is dit product, vooral op hooge zandgronden, niet van het beste; daar integendeel hetzelve dan op lage gronden voordeelig en een smakelijk en weldadig voortbrengsel is. De berigten uit Noord-Braband strekken hiervan ten bewijs. Op hooge gronden heeft dit gewas door de droogte veel geleden, en daarentegen in de polders en op de zware lage kleigronden was de opbrengst veel. In de omstreken van *Bergen op Zoom* wordt die berekend op 20 à 22 mud per bunder, hetwelk nogtans middelmatig wordt genoemd.

In Zeeland was de gemiddelde opbrengst meer. Men geeft die op tegen 25 mudden per bunder. Klagten bestonden aldaar niet. De Heer VADER te *Wissenkerke*, berekent zelfs, dat men tot 28 mudden per bunder heeft ingeoogst; zoodat het aldaar boven verwachting is uitgevallen.

In Zuid-Holland, vooral op *Goedereede* en *Flakkee*, was de opbrengst der blaauwe Erwten 70 mudden per bunder; de graauwe door elkander gerekend, begrootte men op 40 mudden.

Alleen het Departement '*s Gravenhage* schijnt ove deze cultuur, hoewel in algemeene bewoordingen, minder tevreden te zijn.

Uitgenomen in het *Koegras*, zijn in Noord-Holland de Erwten, tegen verwachting, over 't algemeen wel geslaagd, ja hebben in vele gemeenten den ongunstigen wasdom van het vorige jaar vergoed.

In Utrecht is deze cultuur ongelijk uitgevallen; doch schijnt aldaar meer voor- dan nadeelig te zijn geweest: de marktprijs geeft men op: de groene *f* 8 tot *f* 10 - de graauwe *f* 10 - à *f* 12 —

Ook in Gelderland was men over den verbouw der Erwten zeer tevreden; alleen bij *Wageningen* heeft de cultuur der kroon-Erwten afgenomen, veroorzaakt door den hoogen prijs van den Tabak, en dat men die soort niet te veel op denzelfden grond met goed gevolg kan telen.

In Overijssel, Vriesland en Groningen, roemt men almede dit product, het kwam uitmuntend wel voort; hoedanigheid en hoeveelheid hebben niets te wenschen overgelaten. De opbrengst was in Vriesland gemiddeld 30 à 40 mud per bunder.

Hoe het zij, de klagten over de cultuur der Erwten, zijn allerwege zeer gering, en nietsbeduidend: overal was men zeer tevreden en roemde men uitermate dit gewas, als bewerende, dat hetzelve sedert vele jaren zoodanig niet had bestaan.

PAAR

PAARDEN- EN DUIVENBOONEN. Ofschoon men in Noord-Braband nog klaagt, over de geheele mislukking dezer producten in 1834, en men daardoor in 1835 is afgeschrikt een ruimere cultuur daar te stellen, zoo is men echter als nu ten uiterste voldaan over dit gewas: hetzelve heeft in hoedanigheid en hoeveelheid uitgemunt. Tot 22 mudden per bunder heeft men ingeoogst.

In Zeeland was de opbrengst tot 25 mud; echter had men door den stormwind in Junij veel schade gehad, en de Witte Boonen waren niet zeer vooruitgekomen, door gemis aan dauw, welke dit gewas anders veel bevoordeelt.

In Zuid-Holland is dit gewas zeer ongelijk uitgevallen, en ofschoon de Boonen niet groot van stuk waren, waren zij echter blank en smakelijk. Het Departement *Leiden* geeft ons als een voorbeeld van vruchtbaarheid op, dat een stuk lands onder *Waddinxveen*, 60 mudden per bunder heeft opgeleverd. De marktprijzen waren in dat Departement *f* 3, 75 tot *f* 4, 20 per mud.

Uit Noord-Holland luiden de berigten over de Paardenboonen algemeen ongunstig; zijnde die over de Witte- en Duivenboonen meer voldoende.

In Utrecht, Gelderland en Overijssel had deze cultuur niet aan de verwachting beantwoord; droogte en insecten hebben het gewas benadeeld.

Uit Vriesland waren de berigten gunstiger. Men roemt deze producten verre boven die des vorigen

gen jaars; de opbrengst is daar geweest van 30 tot 50 mudden per bunder. De prijs wordt door den Heer Correspondent MELLEMA te *Oostrum* opgegeven tot *f* 4, 20 perd mud. De Heer Correspondent WASSENAAR te *St. Anna Parochie*, geeft de voorkeur aan Boonen, die omstreeks den 12den Mei gezaaid en vooral aan die welke ondergeploegd worden.

Uit Groningen en Drenthe zijn de berigten eenstemmig, dat deze producten door de droogte veel geleden hadden; echter scheen men, meer dan in 1834, over deze gewassen tevreden te zijn geweest.

WIKKEN EN LINZEN. De Provinciale Commissie van Landbouw in Zeeland, zegt op dit artikel: „ Wikken hebben over het algemeen vrij goed voldaan. Men heeft in *Walcheren* dit jaar eene proef genomen, om dezelve te doen dienen, tot zomer - stalvoedering voor het melkvee, hetwelk met den besten uitslag is bekroond. Dit voedsel is allezins doelmatig niet alleen, daar hetzelve door het vee, met graagte wordt gegeten, maar het is tevens zeer melkgevend, en de daaruit verkregene boter is zeer smakelijk. De Wikken kunnen daarenboven beschouwd worden, als eene bijzonder geschikte voorbereidende vrucht, voor de daarop volgende tarwe. ”

Ook in de provincie Utrecht, hebben de de Wikken een vrij goed gewas opgeleverd, kunnende hetzelve gemiddeld worden berekend op

op 21 mudden per bunder. De prijs is geweest *f* 3, 50.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Gelderland daarentegen beschouwt de Wikken wel voor een krachtig, doch ongezond en brandig paardenvoeder: zij beveelt de cultuur van Linzen bijzonder op zandgronden aan. Beide producten waren goed gelukt: stemmende met dit berigt onze Correspondent de Heer VAN LYNDEN VAN HEMMEN te *Wageningen* volkomen in, als zijnde deszelfs rapport nagenoeg ten dezen aanzien letterlijk van denzelfden inhoud.

AARDAPPELEN. Van allerwege waren de berigten ongunstig. Dit belangrijk gewas is in Noord-Braband en Zeeland, door de buitengewone en aanhoudende droogte en hitte in den nazomer, en daarna door de vroeg invallende vorst, grootelijks mislukt en heeft aldaar naauwelijks een' halven gewonen oogst, en dezen nog meestal, inzonderheid de beste en fijnste soorten, van slechte qualiteit opgeleverd; terwijl echter de vroege Aardappelen meerder schijnen voldaan te hebben. De prijs van goede Klei-Aardappelen, was in het najaar van *f* 1, 30 tot *f* 1, 90 *f* 2 — het mud.

In Zuid-Holland was deze cultuur verschillend; in sommige streken was men voldaan, doch in andere zeer ontevreden. De Provinciale Commissie van Landbouw aldaar, deelt ons het volgende mede: ,, De Stoelematters of vroege

Aardappelen zijn in *Delfland* en het *Westland* over 't algemeen zeer slecht geslaagd; ruim de helft van dat gewas bestond uit zoogenaamde kruipers, welke niets geven; doch de late- of Winter-Aardappelen vielen zeer goed uit en hebben 140 à 150 mudden per bunder opgebragt. In de andere districten zijn de Aardappelen over het algemeen mede uitmuntend geslaagd, en van zeer goeden smaak, en daar de prijzen vrij hoog waren, is deze teelt een der voordeeligste voor den landbouwer uitgevallen. In de *Beijerlanden* en *Lande van Strijen*, berekent men de opbrengst van 200 tot 270 mudden per bunder. Enkele stukken hebben tot 350 mudden gegeven; op *Goedereede* en *Flakkee* door een 240 mud; in de andere districten 150 tot 180 à 200 mudden. Door de vroeg ingevallen vorst zijn op *Goedereede* en *Flakkee*, en ook in den lande van *Gorinchem*, *Vianen* en *Leerdam* vele duizenden mudden, die nog op de velden lagen of nog in den grond waren, bedorven. Er zijn er echter nog genoegzaam voorhanden. De prijs was van *f* 1,40 *f* 1,80 à *f* 2 – per mud." Op dit artikel zegt het Departement *Leiden*, dat de Vriesche poters het best zijn geslaagd: echter heeft men, in de omstreken van dat Departement, vroeger dan gewoonlijk moeten rooijen, omdat dezelve op nieuw begonnen uit te spruiten. De gemiddelde prijs wordt van daar opgegeven tot *f* 1, 65 het mud. Het Departement *Rotterdam* heeft niet geklaagd en meldt, dat men van het bunder 150 tot 160 mud-

mudden heeft gerooid. De prijs bepaalde zich aldaar van *f* 1 - tot *f* 1, 25 het mud. De Heer KNOTTENBELT te *Mijnsheerenland* zegt verder dezen aangaande: „ De Aardappelen zijn, tegen verwachting, ongemeen gunstig uitgevallen, het loof was kort en schraal; men vreesde, dat de droogte den groei belette en het zetten dier aardvrucht verhinderde; bij lateren regen duchtte men aanzetten en doorwassen; maar bij het delven vond men een goed getal matige en groote Aardappelen aan de stoelen, zoodat over het algemeen 250 tot 280 mud is uitgekomen. Bij den vroeg ingevallen regen en vorst, zijn echter duizende mudden op het land doorgeregend, bevrozen en geheel bedorven, en het is te denken, dat de poters in den put 'er slecht uitkomen zullen. "

De Provinciale Commisssie van Landbouw in Noord - Holland berigt: „ De *vroege* Aardappelen hebben weinig opgeleverd en waren klein van stuk, de *late* hebben eerst veel van droogte en verstuivingen geleden, zijn vervolgens, door de zware regens, weder aan 't groeijen gegaan en doorgeschoten, waardoor men die langer dan gewoonlijk in den grond moest laten, waar er vele door de vroegtijdige vorst bevroren zijn. Op de Eilanden is men, en wat de opbrengst en wat den smaak betreft, zeer over de Aardappelen voldaan geweest. Op *Terschelling* poot men alleen de Engelsche soort, welke het doorgaans in hoeveelheid, ofschoon niet in hoedanigheid van den Vrieschen Aardappel wint:

de prijs is ook slechts 50 à 60 cent per mudde." Het Departement *Haarlem* meldt, dat de beide soorten der Amerikaansche Aardappelen bij voortduring veel opleveren en door aanhoudende cultuur beter van smaak schijnen te worden, dan in den beginne, vooral wanneer men die laat in het voorjaar gebruikt.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Utrecht meldt: „Deze zijn algemeen niet gunstig uitgevallen. Terwijl reeds de voorjaarskoude het opkomen vertraagde, leed het gewas, vervolgens door de droogte in Julij en Augustus, zoo zeer, dat het loof op sommige hooge gronden verdorde of de zoogenaamde krul in hetzelve ontstond. Men wanhoopte dus over het algemeen geene halve opbrengst te zullen verkrijgen. Dezelve is evenwel vervolgens nog beter uitgevallen, dan men gedacht had. De vroege zijn nog voordeeliger geslaagd dan de latere, en beter op de lagere dan hoogere gronden. De Aardappelen zijn klein van stuk gebleven, en de qualiteit is mede veelal niet best, zijnde glazig en weinig melig. Men klaagt veel, dat de Aardappelen doorgewassen zijn. Daar bij de vroeg invallende vorst, in het laatst van October en begin van November, nog niet alle Aardappelen gerooid waren, is er geen onaanzienlijke hoeveelheid in den grond of op het land bevrozen."

De Commissie van Landbouw in Gelderland berigt ons des aangaande: „De vroege soorten zijn veel-

veelal mislukt en hebben een gering en slecht product opgeleverd. In sommige gedeelten der Provincie, vooral op de zandgronden, zijn de latere soorten bij den oogst, wat de hoeveelheid aangaat, medegevallen, hoezeer de hoedanigheid slecht is en vele doorgewassen zijn. Dan bij de vroeg in November ingevallen vorst zijn nog vele in den grond bevrozen, zoodat het niet anders te verwachten is, of er zal zich in den nawinter en de aanstaande lente een groot gebrek, aan dit zoo onontbeerlijk voedsel voor den geringen stand, doen gevoelen, terwijl nu reeds de prijzen eene meer dan gewone hoogte bereikt hebben."

De Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE bij *Zutphen* klaagt almede over een minder gewas, dan in het gepasseerde jaar. Ook schijnt deze Heer niet tevreden te zijn, over de cultuur van de nieuwe Amerikaansche Aardappelen; gevende echter den moed niet op om met dezelve voort te gaan. Hij is tevens voornemens om de Zand-Aardappelen, uit de omstreken van *Haarlem* over te brengen, ten einde ook die soort in zijne gronden door cultuur te beproeven. Ook de klagt over een minder gewas en wegens de vroeg ingevallen vorst, wordt door den Heer VAN LYNDEN VAN HEMMEN bevestigd, hebbende daardoor de prijzen eene meer dan gewone hoogte bereikt. De Heer PASTEUR te *Arnhem* zegt zelfs, dat vele Aardappelen voor het vee onbruikbaar bevonden zijn, en dat die, welke anders goed zouden zijn, door de vorst waren bedorven.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Overijssel meldt verder, dat de vroege Aardappelen een' matigen oogst hebben opgeleverd; en de latere daarentegen waren door de droogte klein en leverden een slecht gewas op, zoodat de oogst van de Aardappelen gering was, in vergelijking van andere jaren en de prijs hoog.

Wij laten voorts hier volgen het geheele berigt en de aanmerkingen ons door de Provinciale Commissie van Vriesland geworden, als kunnende vooral die aanmerkingen van veel nut zijn. Deze Commissie zegt: „ Als algemeenen regel kan men veilig aangeven, dat het met deze cultuur zeer slecht is gesteld geweest, zoo zelfs, dat op sommige plaatsen de noodige voorraad voor eigen consumtie niet is verkregen geworden. Als uitzondering mag men beschouwen, de daadzaak, dat op enkele grondstukken, doch meer in de beste zandgronden dan op de klei, een beter gewas, dan in 1834, ja zelfs een best product is ingeoogst geworden. Bij het niet te ontkennen algemeen verval dezer cultuur door ons geheele Rijk, kan het niet te vaak herhaald worden, dat men zich behoorde te wachten, van toch niet te veel van deze vrucht te vergen, welke alle gronden, hoe ook genaamd, het veen en den moerasgrond niet uitgezonderd, voor lief neemt, daar het zeker is, dat juist hieraan, voor een goed gedeelte, de verbastering is toe te schrijven; kunnende immers het resultaat in alle gevallen gelijk staan. In de *tweede*

plaats

plaats mag aangemerkt worden, dat men keuriger behoorde te zijn, in het opsporen van de beste soorten van poters, en deze niet aan eenen tegennatuurlijken broei moest onderwerpen, zoo als nu veelal het geval is. Ten *derde* is het invoeren van zoo velerlei soort van Aardappelen eene zaak van meerder gewigt, dan men zich oppervlakkig voorstelt, daar bij vervolg van tijd al spoedig eene menging van soorten zich kan opdoen, welke den terugkeer tot de edelste Aardappelen hoogst moeijelijk maakt, en de booze praktijken der opkoopers en verzenders in de hand werkende, den handel in dit product geheel den bodem kan inslaan. Eindelijk is het zeer aan te raden de bemesting der Aardappellanden, — want dit wil men niet achterwege laten, om eene meerdere hoeveelheid te bekomen, ofschoon de aard der vrucht medebrengt, dat dezelve geen regtstreeks bemest land bemint, — met karige hand te doen plaats hebben, zelfs proeven te doen nemen met tweejarigen wel geconserveerden en volkomen met het daaronder vermengde stroo geconsolideerden mest van runderen, zoo het een geschikt droogliggend grondstuk betreft, of met zoodanigen paardenmest, zoo het de sprake is, van dampliggende en vocht houdende landerijen. De bestendige afwisseling en opvolging van veldvruchten, kan mede niet straffeloos achterwege gelaten worden; het *omne nimium* schaadt hier zeker, gelijk bij de behandeling van den vlasbouw reeds is aangemerkt geworden. De natuur te willen dwingen

gen is toch, in de gevolgen, hetzelfde als hare werking en haren gang te willen ontkennen."

Met leedwezen moeten wij in deze de slotsom opmaken, als kunnende niet van alle de berigten, die nagenoeg op dezelfde uitkomst nederkomen, melding maken, dat het jaar, waarover wij handelen, niet voordeelig is geweest, voor de zoo belangrijke en onmisbare cultuur van den Aardappel: alle de berigten immers komen hierop neder, dat *droogte* en *vorst* dit gewas zeer benadeeld hebben. En wat de cultuur der nieuwe soorten van de Amerikaansche Aardappelen aanbelangt, waarvan door sommige Commissiën en geëerde berigtgevers, zoo hier als bij de Nieuwe producten, is melding gemaakt, wij verwijzen, even als in vorige jaren, tot het algemeen Verslag deswegens, te vinden in de *Handelingen* der Maatschappij.

KNOLLEN. Het smart ons ook van dit artikel ongunstige resultaten te hebben ontvangen, hetwelk in de meeste streken van ons Vaderland als geheel mislukt kan worden gerekend.

Het in de roggestoppels, dadelijk na den oogst, gezaaide Knolzaad kwam door de droogte in het geheel niet op, moest na verloop van eenigen tijd herzaaid worden, en had eene niet veel betere uitkomst; — hetgeen nog opgekomen was, bevroor of verkleumde door de vroeg ingevallen vorst.

Beestenvoeder, hetwelk in sommige jaren zoo over-

overvloedig was, heeft men nagenoeg niet gehad; men vond ter naauwernood voorraad voor menschen, en de weinige goede Knollen, die er waren, golden den dubbelden prijs; en waren daarenboven aangestoken en niet smakelijk.

Het Departement *'s Gravenhage* geeft nog op ontdekt te hebben, eene vreemde soort van zwartkleurige rups, die het loof bedekte en verzwakte; terwijl ook het Departement *Limmen* en de Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE bij *Zutphen*, een dergelijk insect in het loof van de Knollen hebben aangetroffen.

De Heer PONT te *Medemblik* geeft den prijs van de Knollen op tegen *f* 5 – de 1000 stuks; hetwelk almede tot bewijs verstrekt, dat het met dit gewas slecht is uitgevallen.

WORTELGEWASSEN. De Provinciale Commissie van Landbouw in Noord-Braband geeft ons desaangaande op: „ De gele Wortelen in de tuinen geteeld wordende, en ook de vroege Veldwortelen zijn allerwege goed gegroeid en waren op de markten den geheelen zomer goedkoop en in overvloed te krijgen, en dit was ook met de witte Wortelen of Pastenaken het geval. Het in het begin van Maart onder de rogge gezaaid wordend Wortelzaad kwam wel goed uit, doch verstikte naderhand onder het zware stroo, waardoor het aan de noodige lucht ontbrak. Na de ruiming der rogge vond men niet dan weinige kleine Wortelplanten, die in den droo-

gen

gen, nu aan de brandende zon blootgestelden grond niet wilden doorgroeijen. Behalve dat de helft van den grond niet bezet was, zijn de Wortelen zeer klein gebleven, uitgenomen in de zware losse zandgronden, in welke zij tamelijk aan de verwachting schijnen voldaan te hebben." Met welk berigt vergeleken kan worden, dat van ons Lid Correspondent, den Heer Gouverneur van gedachte Provincie. Zoo is in Zeeland en Holland dit gewas, ofschoon iets minder dan de Knollen, ook veelal mislukt en maar zeer matig uitgevallen, hebbende ook veel geleden door de groote en aanhoudende droogte.

In de Provincie Utrecht hebben de Witte of Leidsche Wortelen, welke tot voedering van het vee gebruikt worden, eene tamelijke opbrengst gegeven; zoo ook heeft men van de gewone Peen, uit de roede (oude maat) nagenoeg één mud ingeoogst. De prijs der eerste was 40 tot 50 cents per mud.

In Gelderland, Overijssel en Vriesland was het hiermede minder gunstig gelegen; alleen bij enkele gelegenheden heeft ook de droogte veel invloed op dit gewas gehad.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Groningen klaagt niet, maar zegt: dat deze vrucht, die voornamelijk in den omtrek van *Groningen* door warmoeziers, als handelsproduct en door de landlieden als veevoeder aangehouden wordt, welgelukt was.

was. Voorts dat de Mangelwortels overal welgeslaagd zijn, hebbende een goed product opgeleverd, terwijl daarenboven nog deze teelt van tijd tot tijd toenam.

In Drenthe had de aanhoudende droogte dit gewas zeer veel schade toegebragt, waardoor de Wortelen over het algemeen zeer klein van stuk zijn geweest.

SPURRIE. Nog ongunstiger was het met dit zoo nuttig voederkruid gesteld. De voorjaars-Spurrie, die tot zaadwinning gezaaid wordt, was door de droogte mislukt. De Spurrie, zoo als bekend is, is eene waterplant, die geene hitte verdragen kan. Ook is er weinig zaad gewonnen, het geen na den rogge-oogst, toen men het zaaijen moest, driemaal hooger dan gewoonlijk verkocht werd. Zelden heeft de najaarsspurrie minder dan dit jaar gegeven. De eerste, in de roggestoppels gezaaide, kwam door de droogte in het geheel niet uit; de tweede zaaijing bragt eenige planten voort. Het saizoen was toen reeds eenigzins verloopen; de weinige Spurrie, die nog beloofde goed te zullen worden, bevroor in October en liet niets achter dan een rotte stinkende slijm. Slechts eenige landlieden hebben kortstondig genot van Spurrie gehad en niet langer dan van 10 tot 25 October; eene teleurstelling die voor velen bijzonder gevoelig is geweest en hen genoodzaakt heeft zich van

vee

vee te ontdoen, hetwelk men anders had kunnen overwinteren.

KLAVER. Ook heeft de droogte van den zomer, vooral in Noord-Braband, een' zeer nadeeligen invloed op de Klaver gehad: dezelve is zeer ongelijk opgekomen, en hier en daar kan men dit gewas voor geheel mislukt beschouwen; de zaadwinning was om gemelde redenen zeer gering.

In Zeeland was deze klagt iets minder, doch de meeste berigten komen daarop neder, dat dit gewas en zaadwinning veel minder is geweest, dan in het vorige jaar.

Uit Zuid-Holland waren de berigten eenigzins opbeurender; doch die onder de tarwe gezaaide was verstikt. Het gunstigste berigt daarvan hebben wij van den Heer KNOTTENBELT uit *Mijnsheerenland* ontvangen, die zegt: „De Klaver is bijzonder goed gewassen, de eerste snede is wel gewonnen en heeft een' rijken voorraad van goed hooi opgeleverd, 7 à 8 voêr van 800 Nederl. pd. van het bunder. Ook de tweede snede is goed binnengekomen en was naar evenredigheid niet minder, en de naweide zeer voldoende."

In Noord-Holland echter is de Klaver, in de maanden Mei en Junij, goed gegroeid en heeft eene voordeelige eerste snede opgeleverd, maar in het vervolg door de sterke droogte verbrand zijnde, is de tweede snede ongunstig uitgevallen.

In

In Utrecht was deze cultuur slechts middelmatig; de tweede snede had weinig of niets gegeven. Het Klaverhooi was intusschen goed gewonnen.

Ook Gelderland en Overijssel klagen zeer over het gewas van de tweede snede; de langdurige droogte had hetzelve zeer benadeeld.

In de provincie Vriesland schijnt men minder klagten gehad te hebben; daar was men, schoon wel eenigzins uiteenloopende, echter tamelijk over de cultuur tevreden; de prijs van het zaad wordt ons opgegeven van *f* 40 tot *f* 46 – het mud.

In Groningen en Drenthe waren almede de berigten zeer verschillend, doch over het algemeen deelden deze Provinciën in dezelfde klagten. De langdurige droogte heeft dit voederkruid zeer benadeeld.

GRASLANDEN EN HOOI. De opbrengst der Graslanden was in het algemeen zeer ongelijk en hing, wegens de aanhoudende droogte, grootendeels af van de hooge of lage ligging der landen zelve.

In de provincie Noord-Braband gaf het hooge land weinig, het middelmatige redelijk en het lage overvloedig. „Door den zachten winter" (zegt de Provinciale Commissie) „en het schoone weder in Maart, ontwikkelde zich de grasstruik zeer vroegtijdig, werd in April door slecht en koud weder teruggehouden, doch groeide in Mei zeer sterk; en het Voorgras is, over 't geheel genomen, uitmuntend wel gewassen. De uiterwaarden aan den *Maasdijk* gaven meerder dan in 1834, de binnen-

polders minder. De tweede snede of Etgroen hing geheel van de hooge of lage ligging der hooilanden af, doch was, in vergelijking van vorige jaren, onbeduidend. Hoogst treurig was het in de zandstreken gesteld, alles was verschroeid, verdord en rood geworden. Reeds in Julij en gedurende de geheele maand Augustus, was men met weinig uitzondering verpligt, Hooi en allerlei onkruid aan het rundvee te voederen, of in door de zon uitgedroogde moerassen te laten loopen. Op de lage klei daarentegen is veel en goed Hooi gewonnen en vooral heeft de *Langstraat* uitgemunt. De Gras- en Hooilanden in den omtrek der Vesting *'s Hertogenbosch*, hebben in dezen zegen niet mogen deelen, wijl deze gronden voortdurend, door het in de vesting opgehouden wordend inundatie - water, overstroomd zijn gebleven, en zelfs voor lange jaren bedorven zijn. De ongelukkige verdrooging der wei- en hooilanden in de zandstreken is des te noodlottiger, wijl dit nu het tweede jaar is, dat dit plaats heeft; in eenige gemeenten van het voormalig *Kempenland*, is zelfs de grasplant verdwenen en door eene soort van onkruid vervangen, 't welk bij de landlieden onder den naam van muizenooren bekend is. De mislukking van de voederkruiden, als: spurrie, wortelen, knolgroen en het weinige hooi, hebben in die streken een zoo gevoelig gebrek doen ontstaan, dat vele landlieden zich van een gedeelte van hun vee tegen spotprijzen hebben moeten ontdoen, om de overige in het leven te kunnen behouden. De prijs van het Hooi was, bij den be-

staan-

staanden overvloed aan *Maas*, *Waal* en *Langstraat*, van den beginne af aan zeer matig en is naderhand nog teruggeloopen. Best uiterwaards Hooi is voor *f* 18 - à *f* 20 -, Langstraats voor *f* 12 - tot *f* 17 - de 1000 Ned. ponden te verkrijgen."

In de Provincie Zeeland hebben de Graslanden gedurende den voorzomer genoegzaam voeder voor het vee opgeleverd, doch het nagras was, wegens de voortdurende droogte, schier overal schaarsch en niet genoeg, om aan de behoefte van het vee te voldoen.

In de Provincie Zuid en Noord-Holland had men voor het vee eene genoegzame hoeveelheid Gras, en werd, behalve op de hooge gronden, veel Hooi gewonnen, daar de nadeelige invloed van de droogte, door invallende regens werd hersteld en men wegens het schoone najaar het vee zeer laat in het land kon laten loopen. Slechts op enkele plaatsen klaagde men over de ongelijke en geringe opbrengst der Graslanden, zoo als in de omstreken van *Woubrugge*, terwijl men onder *Soeterwoude* veel hinder had van het broeijen van het Hooi.

De Provinciale Commissie van Landbouw in Utrecht, deelt het volgende berigt mede: „De Graslanden kwamen door het weinig groeizaam weder in Mei, niet vroeg aan, en het gras was, gedurende deze maand, nog schaarsch. De regens in Junij gevallen deden hetzelve doorgroeijen, zoodat er vervolgens in den voorzomer bijna overal vol-

doende weide voor het vee bestond, en de Hooilanden mede behoorlijk bezet waren. Later bij de voortdurende droogte, ontstond hier en daar groot gebrek aan Gras, vooral op de hooge landen, aangezien de weiden, afgegeten zijnde, niet genoegzaam weder aankwamen en de naweiden niet dan zeer laat iets aanbragten. Er ontstond mede op vele plaatsen groot gebrek aan drinkwater voor het vee, daar de slooten geheel droog waren; welk een en ander groot nadeel en verlegenheid veroorzaakte. Op de lagere landen deden deze bezwaren zich minder gevoelen, die dan ook, den geheelen zomer door, goed hebben gegeven. En daar het gras in den nazomer, als met vernieuwde kracht, bleef voortgroeijen, heeft het vee, onder het gunstige weder, zeer laat en zelfs tot in December in de weiden kunnen verblijven. De Hooibouw heeft zich naar de gesteldheid der weilanden geregeld. De laag geblevene hebben aan de verwachting geheel beantwoord; de hoogere hebben minder gegeven, zijnde het gras te spoedig rijp geworden. De uiterwaarden, door geene overstrooming der rivier benadeeld, hebben algemeen overvloedig Hooi opgeleverd, zijnde hetzelve hier ongemeen lang uitgewassen. Ofschoon de inzameling van het vroeg gemaaide in Junij, eenigen tegenspoed door regen ondervond, heeft dezelve later, onder begunstiging van het schoone en drooge weder, geregeld kunnen geschieden, zoodat er eene voldoende hoeveelheid Hooi, van zeer deugdzame qualiteit, is gewonnen."

In·

In sommige gedeelten der provincie Gelderland is het Gras overvloedig geweest, waardoor de eigenaars der uiterwaarden, bij de hooge prijzen van het Hooi, goede rekening gemaakt hebben. Daarentegen is er weinig Hooi in de binnenlanden gewonnen. Indien de landbouwers, welke pachters zijn, geen ander Hooi dan zoodanig konden verkrijgen, en vooral niet in staat waren hetzelve van de uiterwaarden te koopen, zoo was hun voorraad voor den winter gering. Gedurende den ganschen zomer en het begin van den herfst waren de Graslanden dor en schraal, 't welk een' nadeeligen invloed, zoowel op het zuivel als op de vetweiderij, uitoefende.

Zeer ongunstig luiden de verschillende berigten uit de Provincie Overijssel (indien men sommigen uiterwaarden en boorden van den *IJssel* uitzondert). Men had in Junij overvloed van Gras en er werd veel Hooi gewonnen; maar in den nazomer hadden de landen door de droogte zooveel geleden, dat men op sommige plaatsen het vee met koeken of brood in de weiden moest voeden, en elders hetzelve een gedeelte van den dag, op stal bragt en met klaver onderhield. In de omstreken van *Kampen* schijnt echter het omgekeerde plaats gehad te hebben, alwaar de landen in den voorzomer minder Gras dan in 't najaar opleverden. De Heer Rusburg althans zegt hieromtrent: „ De Graslanden leverden in den voorzomer buitengewoon weinig Gras op, ten gevolge van dien

dien ook eene kleine hoeveelheid Hooi; hetwelk men op het *Kamper-Eiland* op omtrent ⅔, in *Mastenbroek* op ½, in *Kamperveen*, *Zalk* en *Oosterwold* op ⅗ van een middelmatig gewas berekent uitgevallen te zijn. Het weinige land, dat voor de tweede snede, of etgroen geschikt is, was tamelijk wel. Ook was het Grasgewas in het najaar zeer voldoende en, dit gepaard gaande met het gunstige weder, deed het vee algemeen tot half November in de weide blijven, zelfs een gedeelte bleef er tot 10 ja 12 December buiten."

Zeer onderscheiden was de uitkomst, zoowel der beweiding als van den oogst in de provincie Vriesland. In eenige der zandstreken was de weide zeer schaarsch en hadden de landen een dor en verzengd aanzien; men was genoodzaakt in den zomer het vee, tijdens de weiding, door stalvoedering te onderhouden, waarbij nog kwam, dat er op sommige plaatsen wezenlijk gebrek was aan drinkwater. Slechts in enkele streken was het op de zandgronden iets beter gesteld. Op de kleigronden daarentegen gaven de Graslanden in 't voorjaar een sterk gewas en eene beste weide, doch weinig nagras, 't welk echter laat in den herfst door de invallende regens, die men lang had ontbeerd, verbeterde. De landbouwers schijnen echter daarvan niet al het voordeel getrokken te hebben, hetwelk zij zich hadden voorgesteld, daar het najaarsweder en vooral de vorst in 't begin van November, eenige langdurige beweiding heeft verhin-

derd

derd en men het vee vroeg op stal heeft moeten brengen. Volgens het berigt van den Heer W. VAN PEYMA te *Ternaard* ontstond er hier en daar *broei* in 't Hooi, 't welk, volgens zijn gevoelen, zoo wel aan den regen in de maand Junij gevallen, als aan het vroeg inzamelen van 't Hooi moet worden toegeschreven, daar men bij de grootste hoeveelheid van Hooi, later ingezameld, hiervan geen' hinder heeft gehad. Ook in andere oorden van Vriesland klaagde men over het sterk broeijen van 't Hooi, waardoor vier boerderijen, binnen die Provincie, zijn afgebrand. Bovengenoemde Heer meldt bij deze gelegenheid, wederom met veel voordeel gebruikt te hebben, de hooi-egge door BLOYS VAN TRESLONG uitgevonden, van welke bij groote Hooibedrijven veel partij kan getrokken worden.

In de Provincie Groningen was de staat der Graslanden niet zeer gunstig. Dezelve hadden eerst door de koude in de maand Mei, naderhand door de droogte, en daarenboven op sommige plaatsen, zoo als in 't *Oldambt*, door de veldmuis veel geleden. Vele landen, die bestemd waren om gehooid te worden, moesten als weiden voor het vee dienen. De Hooilanden leverden eerst ook een twijfelachtig uitzigt op, doch desniettemin was de oogst zeer voordeelig. Nagras was er in den herfst bijkans niet, daar alles verdorde, terwijl er op de meeste plaatsen gebrek aan drinkwater heerschte, zoodat men het vee niet in 't land kon houden. Een verkwikkende regen, welke laat in

den herfst inviel, deed een jeugdig groen ontspruiten, 't welk eene aangename verkwikking voor het vee opleverde,

In de Provincie Drenthe hebben de Graslanden in 't voorjaar en in den voorzomer eene goede weide opgeleverd, en de Hooibouw, hoewel middelmatig, met betrekking tot de hoeveelheid, liet ten aanzien der hoedanigheid niets te wenschen over. In den nazomer ontstond er op de hooge kampgronden gebrek aan goede weiden voor het vee, zoodat men, bij 't bestendige weder, veel partij heeft moeten trekken van de lage Hooilanden.

RUNDVEE. De provinciale Commissie van Landbouw in Noord-Braband deelt hieromtrent het navolgende uitvoerige berigt mede: „Het Rundvee was goed door den zachten winter gekomen, uitgenomen in de hooge zandstreken, alwaar het gebrek had moeten lijden, zoodat, op de voorjaarsmarkten, niet dan vermagerd vee verscheen, en naauwelijks was er een groen grasspiertje in de maand Maart te zien, of het jonge vee werd reeds uitgedreven. De handel was er ook gering en de vetweiders konden voor lage prijzen inkoopen. De aanhoudende droogte gedurende den geheelen zomer heeft in de zandstreken den staat van het vee nog aanmerkelijk verergerd. In de hooge dorpen van de kantons *Eindhoven*, *Hilvarenbeek* en *Oirschot* was in het najaar de ellende ten top gerezen: de weilanden waren rood

en

en verschroeiden: de Melkkoeijen zelfs moesten den kost in de heide gaan zoeken, terwijl de mislukking der spurrie, wortelen en knolgroen menig stuk vee, zoo al niet van honger heeft doen omkomen, toch in eenen staat gebragt heeft, die weinig daarvan verschilt. In de overige gedeelten onzer Provincie heeft het vee goed getierd en is allerwege gezond gebleven; van ziekten heeft men niets van aanbelang vernomen. Het Rundvee is in de weide, daar, waar gras genoeg voorhanden was, zeer vet geworden, doch men heeft hetzelve, wegens de vroeg ingevallen vorst, vroeger dan in andere jaren moeten ophalen, hetgeen ook met de Melkkoeijen en jong vee het geval was, doch het laatstgemelde heeft men naderhand wederom uitgebragt en is tot in December buiten gebleven. De verhoogde belasting op het inkomen van het vee in *Belgie*, alwaar het vee thans levendig gewogen wordt en de regten naar het gewigt berekend worden, zoodanig dat van een' mageren os dertig en meerdere guldens betaald moeten worden, heeft eene zeer noodlottige uitwerking voor de bewoners van het zuidelijk en zuidoostelijk gedeelte der Provincie, die gewoon waren jaarlijks hunne trekossen naar *Belgie* te verkoopen, alwaar zij, vooral in de steden *Hasselt* en *Diest*, door spoeling en borstel vet gemaakt worden. De strenge surveillance, die er allerwege plaats heeft, maakt, dat het sluiken van vee aan deze zijde volstrekt onmogelijk geworden is. De prijs van mager vee op de najaarsmarkten

was ongehoord laag; de eigenaars hadden er niet voor te eten, en koopers deden zich niet op. Een Gust of Melkkoe, die vroeger ƒ 65 – à ƒ 75 zoude gegolden hebben, was nu voor ƒ 30 à ƒ 40 – te krijgen; het rundvleesch is het geheele jaar door goedkoop geweest, en de prijzen hebben weinig gevarieerd, van 30 tot 40 centen het Ned. pd.; in de steden wegens plaatselijke belasting iets duurder. Kalveren zijn, vooral in de landen van *Heusde* en *Altena*, vele aangehouden en de aanfokking ging voorspoedig. Ook in de mesting der Kalveren heeft men geene sterfte of rampspoed gehad."

Hoofdzakelijk stemmen de verschillende berigten uit de Provincie Zeeland hiermede overeen; het Rundvee was aldaar in eene groote hoeveelheid en volkomen gezond, doch wegens den lagen prijs maakte men weinig werk van de vetweiderij. Even zoo was het gesteld in de Provincie Zuid-Holland; behalve dat aldaar, in de gemeenten *Zuid Beijerland*, de *Korendijk*, alsmede te *Oud-Alblas* en *Groot-Ammers*, vele Koeijen zijn gestorven aan eene vreemde ziekte, welke sommige Vee-Artsen toeschrijven aan de aanhoudende droogte, het daardoor veroorzaakte schraal voeder en het slechte drinkwater. De Heer G. VAN HATTEM te *Sliedrecht* geeft van deze ziekte de navolgende beschrijving: „Het vee wordt door eene zoo het schijnt sterke ontsteking aangetast, doch blijft bestendig min of meer eetlust behouden; deze ontste-

steking doet zich ontdekken aan de teeldeelen, welke bij sommige beesten ontzettend worden opgezet, vergezeld van eene ontlasting en inwendig aanwezen van eene dikke etterstof; dat duurde 5 à 6 dagen, bij den een langer, bij den ander korter; men kan niet zien, dat het beest vermindert in het eten, ook niet dat het minder melk geeft, maar het wordt zwak en mager. In de gemeente *Oud-Alblas* zijn er omtrent 800 ziek geweest en slechts 22 gestorven; te *Ammers* omtrent 300, waarvan slechts 6 à 7 zijn overleden. Alleen onder deze twee gemeenten heeft deze ziekte geheerscht, in alle andere gemeenten is er niets van gemerkt, en het bijzondere en opmerkelijkste van deze ziekte is, dat eene geheele weide, waar soms 10 tot 16 beesten bij liepen, alle te gelijk en in éénen nacht werden aangetast. De ziekte heeft intusschen in October l. l. reeds geheel opgehouden en men heeft geene teekenen van dezelve meer kunnen ontdekken. Verscheiden Vee-Artsen zijn, zoo door het Gouvernement als particulieren, gebezigd om de ziekten te onderzoeken, maar allen hebben eenparig betuigd niet te weten, onder welke soort van ziekte deze te brengen. Zekere DE BRUIN, oud Vee Arts te *Krimpen*, heeft omtrent alle bouwlieden dranken voor het aangetaste vee geleverd en met het beste effect; dan deze heeft zich ook niet uitgelaten, welke ziekte het vee heeft gehad."

Gunstig luiden de berigten uit de Provincie Noord-Holland, betrekkelijk den staat van het

Rund-

Rundvee, hoewel hetzelve in sommige plaatsen, door de aanhoudende droogte en gebrek aan drinkwater, veel had geleden. Ook daar schijnen de vetweiders geene rekening gemaakt te hebben. Nogtans zegt de Heer DOZY te *Hoogkarspel*, dat men geen stof tot klagen had, dat het vee gezond en tierig was, veel zuivel opleverde en dat de vette Koeijen naar wensch uitvielen en goede prijzen deden.

In de Provincie Utrecht is, volgens het berigt der aldaar gevestigde Commissie van Landbouw, „ de aanfokking van het Rundvee niet ongunstig geweest, en is hetzelve over het geheel vrij gezond gebleven. In Maart stierven echter, in enkele streken, Runderen, vooral kalfdragende Koeijen, aan het zoogenaamde liggen blijven. Men schreef zulks hoofdzakelijk toe, aan te groote bekrompenheid van het noodige voeder, namelijk van hooi en stroo, terwijl dit niet door ander bijvoeder van koren of koeken werd aangevuld. Ook ontstond te *Renswoude* op eene hoeve de longziekte, welke, zoo men meende, aldaar uit *Gelderland* zou zijn aangebragt. Acht Rundbeesten zijn aan deze ziekte gestorven. Door tijdig in het werk gestelde en naauwkeurig opgevolgde maatregelen, heeft deze ziekte zich niet verder uitgebreid. Tot aan de maand Julij heeft het vee vrij voordeelig geweid, doch later is hetzelve op de hoogere landen, door gebrek aan gras, veelal afgenomen, zoodat de melk bijna tot op de helft verminderde en het vee vermagerde. Zulks heeft zich evenwel later nog

aan-

aanmerkelijk hersteld, zoodat in vele streken, wegens de verkregene hoeveelheid melk niet te klagen valt. De quantiteit zuivel zou overal goed zijn geweest, indien de gemelde omstandigheid van het gras niet had plaats gehad, doch daar dezelve hiervan afhankelijk is geweest, zijn degenen, die in dit gebrek niet hebben gedeeld, zeer tevreden, terwijl anderen groote klagten aanheffen, In sommige streken had het vee gebrek aan zuiver drinkwater, waaraan men eene kuch toeschreef, door welke vele Runderen werden aangedaan. Het vee, zoowel de Melkkoeijen als het guste, was in April en Mei ongemeen goedkoop, wegens den overvloed, en de toen nog schaarsche weide, en deze prijzen zijn zoo gebleven. De Varekoeijen ter zwaarte van 550 oude ponden, behoorlijk bij vleesch en goed van bouw, golden in April van *f* 52 - à *f* 56, met weinig handel. Melk of Kalfkoeijen van dezelfde zwaarte en qualiteit van *f* 60 - à *f* 70. Op den 2den Mei was de markt te *Utrecht* vol gust-vee, vooral van oude Koeijen en jonge Vaarzen. De beste Varekoeijen van 3 tot 5 Kalveren bragten op van *f* 57 - *f* 62 - van bovengenoemde zwaarte; de oude Koeijen van *f* 40 - tot *f* 45 -; Vaarzen van *f* 32 - tot *f* 42. Dan alhoewel het gustevee goedkoop was ingekocht, bleef het vette zoo laag, dat de prijzen in den herfst niet alleen in geene verhouding stonden tot die van den inkoop, maar dat vele vette Koeijen deze niet konden opbrengen, zijnde de zwaarste Ossen tot 12^{s} à 15 cen-

centen het oude pond verkocht, iets hetgeen hoogst zeldzaam plaats heeft. Het jonge guste-vee was schier onverkoopbaar. Velen waren echter genoodzaakt het overvloedige vee af te zetten, wegens de duurte van het hooi en het misgewas van knollen. De vette Kalveren zijn zelden zoo laag geweest als thans. Men kon een vet Rund van 300 Ned. pd. schatten op *f* 70 tot *f* 90; een vetgemest Kalf van 100 Ned. pd. op *f* 16 tot *f* 20. Desniettemin kostte het rundvleesch 35 tot 40 ct: het kalfsvleesch 40 — 45 ct. het Ned. pond; zoodat, indien de vetweiders en mesters geen voordeel hebben gehad, de slagters zich niet zullen hebben te beklagen."

Alle berigten uit de provincie Gelderland, van het verlies, hetwelk de vetweiders hebben geleden, terwijl het vee op sommige plaatsen, door eene slijmziekte, die echter niet nader wordt beschreven, op andere door de weer-weide of het wee (*mictus cruentus*), en wederom elders, door gebrek aan voedsel en drinkwater veel heeft geleden.

In de Provincie Overijssel was de prijs van het Rundvee niet zoo laag als elders, maar werd eindelijk gedrukt door de schaarschheid aan goede weiden.

Zeer eensluidende zijn de berigten uit de Provinciën Vriesland, Groningen en Drenthe. Over 't algemeen verwonderen zich de landbouwers, hoe de Runderen, die, zoo wel door gebrek aan gras als aan goede drinkwaters, op vele plaatsen veel

sche-

schenen te lijden, nogtans zoo gezond zijn gebleven en zoo veel zuivel opgeleverd hebben. Met hoevele moeijelijkheden de landlieden te strijden hadden, blijkt onder anderen uit hetgeen de Provinciale Commissie van Landbouw in Vriesland meldt: „ In den zomer veroorzaakte de schaarschheid, beide aan gras en drinkwater, op vele oorden vereenigd, den landbouwer ongeloofelijk veel moeite, om dagelijks en tijdig in de behoefte eener menigte vee te voorzien. Beide moesten worden aangevoerd, of het vee verzameld en stalwaarts gedreven worden. Bovendien was de waterstand, zoo wel in beslotene als onbeslotene gemeenten, zoo laag, ten gevolge der bestendige vermindering van water, door consumtie als uitdamping, als men zich sedert jaren kon herinneren, en dien ten gevolge waren zeer vele aan elkander gelegene boerderijen als in eene gemeene weide van grooten omvang herschapen. Dikwerf vond men dan ook het jong vee en de schapen, heden bij twee à driehonderdtallen vereenigd, terwijl morgen weder deze kudde, op tien- en twintigtallen gedund, op aanmerkelijke afstanden graasde. In de nabijheid en te midden der bouwlanden, kan men zich dus ligt een denkbeeld vormen van de moeite en zorgen, welke deze toestand den landbouwer bestendig veroorzaakten. Hij was verpligt eene veewacht uit te zetten of hoeders aan te stellen; en daar deze meestal uit kinderen moest genomen worden, bij gebrek aan meer volwassenen, welker handen de bezig-

zigheden van den graanbouw en oogst vorderden, valt het mede ligt te beseffen, hoe dikwerf het, in zulke tijden, woelziek vee den bewaarders ontsnapte, zich op graan en veldvruchten wierp en veel bedierf of vertrapte. Van hier dan ook, om eigene schade of die des naasten te verhoeden, dat men in evengenoemde oorden genoodzaakt werd, des nachts het vee te stallen, of aan paalwerk buitenshuis vast te binden, daar men zich buiten staat gevoelde, op eenige andere wijze, deze dieren in hunne omzwervingen te keer te gaan. Gelukkig echter dat het bovenstaande, in de zuivel- en vetweiders - oorden, oneindig minder plaats vond, daar hiervan de gevolgen zeer nadeelig op beiden zouden gewerkt hebben, gelijk met eenige veehouders en vetweiders reeds het geval was. Op de beste oorden is evenwel veel vee vet geworden en heeft hetzelve een goed gemaak opgeleverd; ook de kalveren tierden wel. Op andere, vooral hooge zand gronden, bleef het vee bij voortduring gezond, niettegenstaande bestendig gebrek aan genoegzaam drinkwater en weide voor ziekte deed vreezen; doch hiervan was dáár dan ook het gevolg, dat de groei beneden het matige, en de gegevene melk van betrekkelijk geringe hoeveelheid bleef."

Algemeen was de klagt over de lage prijzen in de drie opgenoemde Provincien. Reeds in 't voorjaar stond de handel in Groningen stil, zoodat de landman door geldgebrek, bij het bezit zijner beesten in verlegenheid geraakte, daar hij zijn vee niet

niet kon verkoopen, en geen onderhoud voor hetzelve op de stallen of in de weiden vond. In de provincie Drenthe werd het vee op de najaarsmarkten voor sedert eenige jaren onbekende, en zeer geringe prijzen verkocht.

BOTER. In de eerste helft van 't jaar was de Botermaking, behalve in de hooge zandstreken, tamelijk voordeelig geweest, en de prijs was, in vergelijking van die van andere producten, allezins voldoende. Later hing de hoeveelheid Boter geheel van den staat der graslanden af.

In de Provincie Noord-Braband had men op de kleigronden geen gebrek, terwijl op de zandgronden de opbrengst minder, ja in sommige oorden zeer gering was. De Spurrie-Boter, die door goeden smaak en door geschiktheid tot verre verzendingen, zoo zeer uitmunt en in gewone jaren veel winst geeft, werd aldaar dit jaar, wegens gebrek aan spurrie en knollen, niet gemaakt.

In *Delf-* en *Rijnland* (Provincie Zuid-Holland) was men over de opbrengst van de Boter tevreden; want hoewel door de droogte en het daardoor veroorzaakte gebrek aan voedsel en drinkwater, het melkvee minder zuivel had gegeven, zoo heeft zich zulks, na de ingevallen regens, zoo zeer hersteld, dat de schade eenigzins is vergoed. In den zomer betaalde men voor de 40 Ned. ponden Rijnlandsche Boter *f* 24,- à *f* 28,- en in den herfst *f* 30,- à *f* 34,-; terwijl de Delftsche in den

zo-

zomer *f* 26,- à *f* 29,-, en in den herfst *f* 35,- à *f* 42,- beliep.

De verschillende berigten uit de Provincie Noord-Holland komen hierin overeen, dat er eene middelmatige hoeveelheid Boter is gemaakt; waarmede ook het berigt der Provinciale Commissie van Landbouw in Utrecht overeenstemt. In eerstgenoemd berigt, wordt als eene bijzonderheid medegedeeld, dat het eiland *Terschelling*, ten aanzien van de Boter, in deszelfs eigene behoeften heeft kunnen voorzien.

In de Provinciën Gelderland en Overijssel, werd dit jaar minder Boter dan gewoonlijk gemaakt. De Heer Civati, op *Baak en Hagen*, (Overijssel) deelt hieromtrent het volgende mede: „ Deze belangrijke tak van den landbouw, zou bij eene doelmatige behandeling van het melkvee, en van eene gepaste bereiding of behandeling van de Boter, eene aanmerkelijke vergoeding voor den ongunstigen stand van den landbouwer kunnen opleveren. De verdeeling der woeste gronden zou hiertoe krachtdadig kunnen bijdragen. Daardoor zou de landbouwer buiten de mogelijkheid gebragt worden, om zijn vee op de heiden te jagen, en hem in de noodzakelijkheid stellen, om klaver of andere voederkruiden te verbouwen, waardoor niet alleen zijne gronden aanmerkelijk zouden verbeteren, en het vee niet langer met warmen kost, (in deze streken onder de benaming van soepen bekend) zou behoeven gevoederd te worden. Zulks zou niet alleen tot de gezondheid van het vee, maar ook zeer veel tot de deugd-

deugdzaamheid en smakelijkheid van de Boter toebrengen, dezelve voor den handel geschikt maken, en alzoo de waarde doen vermeerderen. Maar nog andere voordeelige uitkomsten zouden uit de verdeeling van de woeste gronden kunnen voortvloeijen. De gemiddelde prijs van de Boter is nagenoeg, het geheele jaar dooreen gerekend, van 35 tot 40 cents het Ned. pond geweest."

Daarentegen luiden de berigten uit de Provincie Vriesland zeer gunstig: want hoewel op de hooge, zoo wel zand- als kleigronden, weinig Boter werd gewonnen, zoo is op de lage gronden, de eigenlijke verzamelplaats van het vee, de opbrengst zoo gunstig geweest, dat men aldaar meer Boter dan in gewone jaren heeft gemaakt.

Even zoo was men ten hoogste tevreden in de Provincie Groningen over de hoeveelheid Boter, vooral wanneer men daarbij den staat der graslanden in aanmerking neemt. Door den lagen prijs, werd echter de landman, even als in 't vorige jaar, te leur gesteld, daar men voor ¼ ton niet meer dan *f* 16,- kon maken. Het district *Hunzingo* en het *Oldambt* schijnen hierop eene uitzondering te maken, dewijl men daar klaagde over de zeer geringe hoeveelheid van Boter, welke het zuivel opleverde.

In de Provincie Drenthe is er in den zomer, wegens de sterke hitte en dorre weiden, zeer weinig Boter gemaakt, doch in den nazomer, en bepaaldelijk in de lage streken, was de Botermaking voordeeliger. In 't bijzonder geldt zulks ten aanzien

van de *Ommerschans*, waar het vee steeds overvloed van voedsel had, doordien de klaver van de landen, die anders eene tweede snede hooi zouden gegeven hebben, nu groen is vervoerd en alzoo tot een krachtig voedsel heeft gestrekt.

KAAS. Eene middelmatige hoeveelheid van Kaas werd in Zuid-Holland gemaakt, welke geheel is afgeleverd. De prijs was echter niet hoog, daar men voor de 100 Ned. ponden Stolkwijksche Kaas *f* 11,- betaalde. De aanhoudende droogte was oorzaak, dat de Kaas op sommige plaatsen, b. v. onder *Leijderdorp*, meer dan anders aan het rijzen of heffen onderhevig was.

In de Provincie Noord-Holland is dit jaar veel Kaas gemaakt, die echter op vele plaatsen niet goed is uitgevallen, 't welk men vrij algemeen voor een gevolg van den warmen zomer houdt. De gemiddelde prijs bedroeg, voor de groote *f* 28,-, voor de middelbare *f* 27,- en voor de kleine soorten *f* 26,-. Omtrent de hoeveelheid der te markt gebragte Kaas, zijn de navolgende opgaven ingekomen:

Te *Purmerend* . .	1,653,316	Ned.	ponden.
„ *Hoorn*	2,933,462	„	„
„ *Edam*	425,492	„	„
„ *Monnickendam* .	128,516	„	„
„ *Enkhuizen* . .	866,299	„	„
„ *Medemblik* . .	896,400	„	„ (*).

In

(*) Omtrent het aantal ponden Kaas te *Alkmaar* ter markt

In de Provincie **Utrecht** viel niet te klagen, noch over de hoeveelheid, noch over de hoedanigheid van de Kaas. De prijs, die in 't begin van den zomer laag was, verbeterde zich naderhand, doch de boeren, die hunne Kaas vroeg hadden moeten afzetten, hadden daarvan minder voordeel dan de kooplieden.

In de overige Provinciën, binnen welke de Kaas, slechts tot huishoudelijk gebruik, gemaakt wordt, was men over de opbrengst tevreden. De Heer MELLEMA, te *Oostrum*, deelt hieromtrent het volgende mede. „Grove Kaas wordt hier niet gemaakt, maar wel zoetemelksche: dit artikel was hier vóór eene eeuw van zeer groot belang: op den 15den van Zomermaand 1693 kwamen te *Dokkum* ter waag 114 wagens of leveringen, wegende 38152 Ned. pond, op den 2den en 3den van Hooimaand 1744, kwamen ter waag 216 wagens of leveringen, wegende 122,757 Ned. pond; van den eersten van Bloeimaand tot den 30sten van Grasmaand 1755 kwamen ter waag 1782 wagens of leveringen, wegende 504,445 Ned. pond. In de waag te *Dokkum* staat aangeteekend, dat er op den 13den Junij 1752 eene levering van 50 stuks Kazen, wegende 598 Ned. pond en op den 8sten Junij 1759 een dito van 93 stuks, wegende 646½ Ned. pond gewogen werd. De handel in dit artikel was hier groot

markt gebragt, zie men de opgave uit de Wekelijksche Lijsten, onder Bijlage B.

groot en de uitvoer meest naar *Hamburg*. Omstreeks 1760 voerde een koopman te *Dokkum*, op eenmaal honderd-duizend stuks zoetemelksche Kazen naar die genoemde haven. Verbazende productie! vooral als men weet, dat dezelve van eenen omtrek getrokken werd van ongeveer twintig-duizend bunders. Opmerking verdient het, dat, hoezeer diezelfde omtrek er nog is, er in 1835, aan diezelfde waag van hetzelfde artikel nog geen 10,000 Ned. pond gewogen is. Natuurlijk vraagt een oplettende, naar de oorzaken van dit verschil. Aanleiding hiertoe gaf de verschrikkelijke Runder-pest, welke omstreeks het midden der vorige eeuw, en nog later zelfs, bijkans alle rundvee wegnam, en de veeboer, te zwak of in de onmogelijkheid zijnde, zich bij herhalend verlies, (daar eene ziek geweest zijnde koe niet zelden *f* 250,- gold), het noodige vee aan te schaffen, genoodzaakt was, wilde hij den grond niet ledig laten, tot den graanbouw de toevlugt te nemen, welke bij den nog ongerepten grond, met maagdelijke kracht, eene verwonderlijke productie van granen, welker prijzen van tijd tot tijd rijzende, meerder voordeel dan de veebouw opleverende, het meeste wei- in bouwland deed verkeeren, de geledene schade aan vee verlies vergeten, en deze oorden in eene der meest bloeijende bouwstreken veranderen deed; doch hetwelk ook natuurlijk ten gevolge had, dat in diezelfde oorden, niet zoo veel vee, althans niet zoo veel melkgevende, maar meer jong, met stroo bijkans te onderhouden, gehouden kon-

konde worden; en dit alles verminderde de quantiteit van melk en gevolgelijk ook van Kaas. Ook wordt thans veel meer werk gemaakt van vetweiderij, en vooral van stalmesting. Er worden thans zeker honderd vette rundbeesten gevonden, daar voorheen geen twee stonden. De prijs der zoetemelksche Kaas was van *f* 7,50 tot *f* 10,- per 50 Ned. pond." (*)

PAARDEN. De berigten aangaande den staat der gezondheid van de Paarden zijn allezins voldoende. Slechts op enkele plaatsen heerschte eene meer of minder gevaarlijke ziekte: zoo stierven er in de Provincie Zeeland, district *Sluis*, op drie hofsteden eenige Paarden aan eene ziekte, welke de Vee-Arts KEGELAAR voor 't miltvuur hield en aan het met cryptogamische planten vermengde voedsel toeschreef. (Soortgelijke ziekte schijnt aldaar ook in 't vorige jaar

(*) Wij meenen hier eene aanmerking te moeten opnemen, door een' onzer Correspondenten gemaakt: „Wegens de kunstmatige bereiding van Kaas en Boter, mag de Veeboerderij onder het Fabrijkwezen gerangschikt worden; en daar andere Fabrijken, van welken aard ook, vrijdom genieten van 's Rijks Belastingen, welke geheven worden op de grondstoffen in dezelve gebruikt wordende, was ook de vrijdom der belasting op het Zout, voor de bereiding van Kaas en Boter, in zoo groote hoeveelheid noodig, allezins billijk, en ter gemoetkoming in den teruggang van den Veeboer wenschelijk en noodzakelijk."

jaar geheerscht te hebben: zie het Verslag van 1834 bl. 97.) Op het eiland *Flakkee* openbaarde zich, in de maand December, op drie onderscheidene stallen de besmettelijke ziekte, bekend onder den naam van *lendevuur*, welke echter, door tijdig aangebragte hulpmiddelen en het dooden van besmette Paarden, geen' verderen voortgang heeft gehad.

Te *St. Anna-Parochie*, grietenij *het Bild*, in de Provincie Vriesland ontstond, volgens het berigt van den Heer WASSENAAR, bij twee landbouwers, in de maand November eene kwaadaardige ziekte, ten gevolge van welke bij den eenen elf en bij den anderen drie Paarden zijn gestorven. Aangaande de oorzaak en den aard dezer ziekte, liepen de gevoelens van deskundigen zeer uiteen, te meer daar er in 't jaar 1821 eene gelijksoortige ziekte, bij drie andere landbouwers onder gansch andere omstandigheden, zich openbaarde, waaraan toen alle Paarden der aangetaste stallen zijn gestorven.

De Paarden-fokkerij gaat in 't algemeen vooruit, hoewel de berigten uit enkele Provinciën, en wel bepaaldelijk uit Noord-Braband minder gunstig luiden dan in 't vorige jaar. In 1834 waren aldaar 3418 Merriën door goedgekeurde Hengsten gedekt, welk getal in 1835 niet meer dan 3255 beliep, waaronder echter niet begrepen zijn de 87 Merrien, welke te *Geffen*, door de Hengsten uit de Koninklijke Stoeterij van *Borculo* zijn gedekt; terwijl er van *Zevenbergen* en *Emmikhoven* geene berigten zijn ingekomen.

Aangaande de Hengsten uit bovengenoemde Stoete-

terij meldt de Provinciale Commissie van Landbouw in Noord-Braband het navolgende: „ Aan het verlangen der Commissie in ons vorig verslag vermeld, om zwaardere Hengsten uit de Stoeterij te bekomen, is in zoover voldaan, dat zij van den Heer Gouverneur der Provincie de lijst ontvangen heeft der zeven Hengsten, welke in 1836 zullen afgezonden worden, waaronder er zich vijf bevinden, welke nog te voren niet alhier geweest zijn; hunne komst wordt verlangend te gemoet gezien, om te kunnen beoordeelen, of zij aan het oogmerk beantwoorden zullen, om zwaardere Paarden te kunnen aanfokken, dan tot nog toe heeft plaats gehad en waarop de landlieden niet ten onregte zoo zeer gesteld *zijn*. De Merriën *zijn* niet geschikt tot de aanfokking van Rijpaarden; worden zij bij ligte Hengsten gebragt, dan komen er Veulens van voort, die misschien als Rijpaarden eenige goede hoedanigheden bezitten en voor Rijpaarden beter dan de moeders zijn, maar zeker minder dan Koetspaarden. Hierbij komt nog eene tweede bedenking; er zijn altoos Veulens die mislukken, die niet mooi genoeg worden, om voor Rijpaarden of voor rijtuigen te kunnen dienen. Is dit Veulen, bij mindere schoonheid zwaar en sterk van statuur, dan is het als Werkpaard altoos te gebruiken; valt het te ligt, dan kan men bij mindere bruikbaarheid er niet afkomen; dit is de voorname reden, waarom er tot nog toe zoo weinig gebruik van de Borculosche Hengsten gemaakt is. Het zal ook wel geen betoog behoeven, dat de

gewone Hengstenhouders, vooral in de buurt der stations, alle mogelijke gebreken aan de Hengsten uit de Stoeterij weten te ontdekken, dezelve bij iedere gelegenheid breed uitmeten, den minkundigen landman afraden, om er zijne Merrie ter dekking aan te bieden, en zoo doende brengen zij de Koninklijke Hengsten in discrediet."

In Zuid-Holland gaat de fokkerij vooruit, daar er in dit jaar, zoo door goedgekeurde als 's Rijks Hengsten, 7574 Merriën gedekt zijn.

Uit Noord-Holland meldt men in 't algemeen, dat de voortteling voorspoedig voortgaat, en dat van de 154 Veulens, dit jaar op *Terschelling* geworpen, de eerste 60 goed verkocht, maar de laatste voor een' spotprijs afgezet zijn.

Aangaande de Paarden-fokkerij meldt de Provinciale Commissie van Utrecht het volgende: „De invoering der bepalingen, omtrent de premiën op de Fok-Merriën, die door inlandsche Hengsten, welke premiën getrokken hebben, moeten gedekt worden, schijnt meer met de genegenheid der landlieden overeen te komen, dan die, welke vroeger op de kruising met vreemde Dekhengsten gesteld waren; althans is het getal van goede Merriën, welke ter mededinging naar de uitgeloofd wordende premiën worden aangebragt, veel aanmerkelijker. Het besteden van meerdere zorg aan de opvoeding der jonge Paarden, met verschooning van een' te vroegtijdigen zwaren arbeid wordt steeds te veel verwaarloosd. Er is een matige handel in Paarden, doch

meer

meer bijzonder in de beste soort geweest, waarvan op de Utrechtsche Vasten-avonds- en Palmmarkt, eenige spannen tot vrij hooge prijzen werden verkocht. Op eerstgemelde markt kosteden de beste Koetspaarden van *f* 600,- tot *f* 800,- en *f* 900,- het span; er waren evenwel toen niet vele schoone spannen aanwezig; Rijpaarden van *f* 300,- tot *f* 500,-; Werkpaarden, waarvan de markt rijkelijk voorzien was, van *f* 75,-, *f* 150,- à *f* 160,-; de mindere soorten van *f* 40,-, *f* 60,- à *f* 80,-. Op de Palmmarkt kosteden de beste spannen *f* 800,-, *f* 1000,-, *f* 1200,-, enkele *f* 1300,- tot *f* 1400,-; men beschouwde de markt niet als willig. Mindere soorten werden gekocht voor *f* 400,-, *f* 600,- à *f* 800,-; de beste vreemde Rijpaarden voor *f* 500,- tot *f* 700. Paarden van de armee van verschillende wapens *f* 125,- à *f* 200,-; Werkpaarden van *f* 100,- à *f* 200,-; de minste soorten van *f* 50,- à *f* 100,-.

Er zijn in dit jaar 34 Paarden, door den kwaden droes aangedaan, op openbaar gezag gedood geworden. Het ware te wenschen, dat er een meer naauwkeurig toezigt werd gehouden over het openlijk gebruik van kwaaddroesige Paarden, daar dezelve bijna zonder hinder op de publieke wegen en stallen worden toegelaten, waardoor ongetwijfeld de verspreiding dezer verderfelijke ziekte moet bevorderd worden. Op de keurdagen der Dekhengsten, door de Commissie van Landbouw gehouden, zijn dit

dit jaar 92 Hengsten aangebragt, waarvan 70 zijn goedgekeurd en 22 zijn afgekeurd geworden."

Uit Gelderland berigt de Provinciale Commissie het volgende: „Door de Hengsten van 's Rijks Stoeterij, te *Borculo*, zijn binnen deze Provincie, gedurende den dektijd des jaars 1835, gedekt 838 Merriën. In het vorige jaar, 1834, bedroeg dit getal 688, waarvan gevallen zijn 310 Veulens. Zeer is het te betreuren, dat deze aanwinst van meestal goede Veulens, van gecroiseerd ras, van weinig nut voor de verbetering van het inlandsche ras is, alzoo de meesten en de besten derzelve reeds als Veulens aan vreemden verkocht worden. De keuringen van Hengsten en Merriën leveren daarvan het bewijs op, als wordende, bij die gelegenheden, slechts weinig uitstekende Paarden aangeboden, welke dan nog meer onder de Merriën dan wel onder de Hengsten gevonden worden; terwijl enkele derzelve, van 's Rijks Hengsten gevallen, alsmede de afstammelingen van den Oldenburgschen Hengst, vroeger, door eene bijzondere associatie, in *Maas* en *Waal* gestationeerd, den gunstigen invloed van het croiseren van het inlandsche ras, met goede vreemde rassen overtuigend bewijzen."

Intusschen merkt de Heer Kolff, te *Deil* in den *Tielerwaard*, hieromtrent aan: „Het is te bejammeren dat ons ras van Paarden niet wat grooter wordt, waaraan 't Gouvernement zeer veel zou kunnen toebrengen, door 's Rijks Stoeterijen van an-

de-

dere Hengsten te voorzien. Voor het tegenwoordige zijn het in onze streken veelal Paarden van vreemd ras, waardoor de landlieden hunne Merriën niet gaarne laten dekken. Liever besteden zij veel geld, om dezelve met onze jonge Hengsten te vereenigen, uit hoofde men hier voor een' ſtelligen regel aanneemt, dat, wanneer men oude Merriën door oude Hengsten laat dekken, daaruit veelal gebrekkige Paarden voortkomen." Ook verklaart de Heer SNETHLAGE, te *Marienweerd*, „dat, niettegenſtaande men algemeen zeer tevreden was over de Veulens, bij de Hengsten der Stoeterij getrokken, de zorg van Z. M. den Koning ten dezen aanzien langzamerhand minder bijval vindt, en het vermoeden doet ontstaan, dat het einde daarvan in deze streken nabij is."

Eensluidend is ten dezen opzigte het berigt van den Heer GIVATI op *Baak en Hagen*, bij *Delden*, Provincie Overijssel: „Door eenen zamenloop van ongunstige omstandigheden, welke vermoedelijk nooit zullen kunnen veranderd worden, zoo is het te voorzien, dat het heilzaam doel, tot veredeling van het Paardenras, in *Twenthe* niet zal bereikt worden. Immers de Natuur heeft hare wetten, en in plaats van die te verdrukken, behoort men dezelve, door eene doelmatige en gepaste opvoeding van het Veulen, verder te ontwikkelen en aan te kweeken. Maar hoe toch kan zulks plaats hebben, als het zijn aanwezen in een eng en vochtig hok ontvangt en aldaar bij de moeder moet verblijven, tot dat het

het den ouderdom van 12 à 13 maanden bereikt heeft; van welken tijd af aan, men het reeds tot den arbeid bezigt, en voor het einde van zijn tweede jaar tot alle soort van werkzaamheden in den landbouw gebruikt wordt? Vermoedelijk is dit dan ook wel de oorzaak, dat er alhier zoo vele misvormde Paarden worden aangetroffen. Nog vermeen ik, tot staving van het hier boven aangehaalde vermoeden, te moeten aanmerken, dat onze landlieden ongaarne hunne Merriën door 's Rijks Hengsten laten dekken, voorgevende, dat de meeste Merriën gust blijven, maar ook, omdat het ras hun niet bevalt. Liever verkiezen zij dezelve door eenen ongekeurden Hengst, (al heeft die dan ook kennelijke gebreken), gedekt te hebben; en dit mag dan ook veilig als de reden worden aangemerkt, dat er in 't verloopen jaar niet meer dan 33 Merriën door twee Hengsten uit 's Rijks Stoeterij, gestationeerd geweest zijnde te *Karelshaven*, nabij *Delden*, zijn gedekt geworden."

Daarentegen wordt de fokkerij in **Vriesland** met belangstelling voortgezet, en (zegt de Provinciale Commissie) „ door aanzienlijke liefhebbers aangemoedigd. Eene getrouwe opvolging der reglementaire bepalingen verzekert, zoo veel mogelijk, de instandhouding van het edel Vriesch ras. De Amelandsche Stoeterij, als op zich zelve staande en meerendeels een Paardenras opleverende voor den zadel, beantwoordt bij voortduring aan derzelver bestemming en levert zeer fraaije jonge Paarden van

sta-

statuur, deugd en kleur van haar. De wensch naar een' Hengst, van iets kloeker en zwaarder statuur dan de overige, bevredigd zijnde, belooft men zich veel goeds van deze verbetering."

Even gunstig luiden de berigten aangaande de gezondheid, den handel en de fokkerij der Paarden uit de Provinciën Groningen en Drenthe. Ten bewijze hiervan strekke, dat men in eerstgenoemde Provincie, het getal der geworpene Veulens op ruim 4000 berekent; terwijl er in Drenthe, dit jaar, 2340 Merriën zijn gedekt, 't welk bijkans 200 meer is dan in het vorige jaar (*).

SCHAPEN EN WOL. De Schapen hebben een zeer goed jaar gehad en zijn over 't algemeen zeer gezond gebleven.

In

(*) De Heer Correspondent J. TONCKENS te *Westervelde*, in de Provincie Drenthe, zegt met verwondering in het *Verslag van* 1834, bl. 99 gezien te hebben, dat men elders in het denkbeeld verkeert, dat in Drenthe vele, op *Terschelling* geworpen, Veulens worden opgevoed, welke voor Fransche rekening waren opgekocht; en uit dien hoofde verklaart hij, dat zulks geheel bezijden de waarheid is, en dat van daar, hoegenaamd geene Veulens in Drenthe worden ingevoerd, en dat in die Provincie welligt 1500 Veulens meer worden geworpen dan opgevoed, welke grootendeels, in de Provinciën Groningen en Vriesland, worden opgekweekt, en later voor ras van *die* Provinciën worden verkocht.

In **Noord-Braband** schijnt deze tak van den landbouw te kwijnen, wegens de bepalingen van het Belgisch Gouvernement, van welke reeds in 't Verslag des vorigen jaars is gesproken. (Zie Verslag van 1834, bl. 102). Eene andere reden, waardoor de Schapenteelt verminderd is, volgens den Heer T. VAN DUYNHOOVEN, te *Cuyk* bij *Grave*, is hierin gelegen, dat de landlieden de weiden beter geschikt achten voor runderen dan voor Schapen, daar zij zoo laag gelegen zijn, dat zij dikwijls des zomers en bij den winter altijd voor een gedeelte onder water staan, zoo dat dan ook de Cuyksche Wolmarkt, waarop zelden minder dan 100,000 pond Wol verkocht werd, zeer vermindert. Hierbij komt nog, gelijk de Heer VAN DOOREN te *Tilburg* meldt, dat men in 't algemeen onverschillig, ja zelfs zorgeloos is omtrent de geaardheid der Wol, en geene pogingen tot verbetering derzelve in 't werk stelt; ofschoon men met grond mag vooronderstellen, dat de landaard onzer Schapen, zoo wel als onze gronden, daartoe zouden kunnen leiden.

Door de Provinciale Commissie van Landbouw in Zeeland, wordt het navolgende omtrent de kruising onzer inlandsche Schapen met Engelsche Rammen medegedeeld: „De uitkomst der kruising van ons inlandsch Schapenras met Engelsche Rammen, als *een* uit het Graafschap *Durham* en *twee* uit *Lincolnshire*, waarvan eerstgemelde in het laatst van 1832, en de twee andere in het najaar van 1833, ter dispositie der Commissie van Landbouw door

door het Gouvernement zijn gesteld, hebben het eerste jaar, door de late aankomst, toen de meeste Ooijen reeds gedekt waren, weinig resultaat opgeleverd; maar in het voorjaar van 1835, zijn, door deze kruising, reeds verkregen negen en zestig Ooijen en twee en veertig Rammen; terwijl de thans voorloopig ingekomene berigten, het getal der in dit jaar (1836) verkregene, reeds heeft opgevoerd tot eenhonderd en zestig Lammeren. In het algemeen beantwoordt deze proef zeer aan de verwachting, en de Wol der uit de gekruiste Ooijen verkregene Lammeren overtreft in lengte en fijnheid reeds zeer veel de inlandsche; en ofschoon het stel der Lammeren, niet in fraaiheid gelijk staat met het alhier zoogenaamde Vlaamsche ras, als zijnde heupig, met lange halzen, en trager in de beweging, wordt dit gebrek voldoende opgewogen door het doel der kruising, het verkrijgen namelijk van betere Wol. Ook zijn deze Lammeren zwaarder gebouwd, met korte en dikke beenen, waardoor men gevolgelijk zwaardere Schapen hoopt te verkrijgen.

„ Dit bovenstaande is intusschen voornamelijk toepasselijk op het resultaat der kruising met de Lincolnsche Rammen: de berigten zijn minder gunstig ten aanzien van het Durhamsche ras, van dewelke, ofschoon de Wol zeer voldoende moet geacht worden, de Lammeren zeer zwak ter wereld komen, en derzelver ontwikkeling in krachten veel te wenschen overlaat. In het algemeen hebben deze Engelsche Rammen niet die vlugheid, welke aan die

van het inlandsche ras eigen is. Het volgend jaar zal een beter overzigt opleveren van de uitkomst der tweede kruising, ofschoon door den ouderdom der Lincolnsche Rammen, en de kreupelheid van een derzelve, de geschiktheid tot voortteling sterk aan het afnemen is, en geen der jonge Rammen daartoe als nog geschikt kan worden geoordeeld."

In de Provincie Noord-Holland klaagde men bijzonder over den lagen prijs van het vee. De Heer Bok, op *Texel*, deelt aangaande de Schapenteelt het navolgende belangrijke berigt mede: „ De Schapen zijn in 1835 gezond geweest: de Wol derzelve was, zoo wat de hoeveelheid als de hoedanigheid betreft, als naar gewoonte. De afzet der Lammeren heeft ruim 12000 stuks bedragen, waarvan de prijs van *f* 2,10 tot *f* 2,75 bedroeg, dus merkelijk minder dan het vorige jaar. De oude Schapen waren in 1835 merkelijk minder getrokken dan in vorige jaren. De prijs derzelve was van *f* 3,25 tot *f* 4,25. De prijs der gewasschen Wol was in 1835 aanvankelijk *f* 1,40, later *f* 1,20, terwijl derzelve is opgeruimd tot *f* 1,30. De vette Wol was aanvankelijk *f* -,90, later *f* -,85 en zelfs *f* -,75, terwijl dezelve met goeden kooplust tegen *f* -,85 is opgeruimd. Op dit oogenblik is er geene Wol meer voorhanden. Bijaldien zulks echter het geval ware, zouden daarvoor ongetwijfeld goeden prijzen te bedingen zijn, alzoo van verschillende kanten veel aanvraag, doch vergeefs, daar naar is. Over het algemeen, is naar ons oordeel, de zoo veel lagere

prijs

prijs van Lammeren en Schapen toe te schrijven geweest, aan de zeer sterke vermenigvuldiging van het Schaapsvee: zoo wel hier ter plaatse, als wel met name in het overige Noord-Holland, Zuid-Holland, Vriesland en Groningen. Terwijl ook de verlaagde prijzen der Wol, waarschijnlijk ook al aan gelijke sterke vermenigvuldiging van Schaapsvee, zijn toe te schrijven, zoo in *Nederland*, als vooral in *Engeland* en *Duitschland*. Intusschen is de prijs der Wol in 1835 nog verre af van laag te worden genaamd; op zich zelve genomen, mag dezelve nog goed middelbaar genoemd worden, terwijl de laagte van denzelven meer betrekkelijk is tot de drie laatst voorgaande jaren, als in welke de prijs derzelve buitengemeen hoog was, en welke hooge prijzen schier altoos de voorloopers van lagere zijn. Overigens bestaat alhier tegenwoordig van Schaapsvee een volledig beslag, terwijl derzelver getal naar gis 32000 stuks beloopen zal."

In de Provincie Utrecht is door de sterfte in 't jaar 1830, het getal der Schapen zoo zeer verminderd, dat het nog niet is hersteld. Sommige Schaapshouders koesteren de vrees, dat zij bij de algemeene uitgifte der heidevelden, na verloop van tijd, geen voedsel meer voor hunne Schapen zullen kunnen bezitten, terwijl zij in de stalvoedering, waartoe hun de weg wordt aangewezen, als te kostbaar en omslagtig geen' zin hebben. Ook in Utrecht zijn belangrijke proeven omtrent de kruising der Schapen genomen, zoo als uit het navol-

gende blijkt, 't welk door de Provinciale Commissie van Landbouw aldaar is medegedeeld: „ De Schaapskudde aan 's Rijks Vee-artsenij-school bevindt zich, bij de huisvoedering, in goeden staat, en neemt in getal der afstammelingen, door de kruising van inlandsche Ooijen met Engelsche Zuiderduin-Rammen, toe. Dit jaar worden Lammeren van de tweede veredelingsteelt verwacht. Ten gevolge, dat eenige vreemde Ooi-Schapen, ter bespringing door den Engelschen Ram onder de kudde waren gelaten, en waarvan enkele eenigzins kreupel waren, doch hetwelk geenszins het vermoeden gaf, dat zulks door het rotkreupel werd veroorzaakt, werden kort daarop meer dan 30 stuks door deze kwaal aangedaan, waarvan alle nog niet volkomen hersteld zijn. Zij zijn daarbij evenwel overigens gezond gebleven. Ten blijke, dat deze ziekte door besmetting was aangebragt, kan dienen, dat alleen de Schapen daardoor werden aangetast, welke in hetzelfde hok werden gehouden, terwijl de jonge Ooijen en Rammen, die in twee afgezonderde hokken waren opgesloten, daarvan, onder denzelfden leefregel, volkomen zijn bevrijd gebleven. De monsterkaart van Wollen, dit jaar op de Algemeene Vergadering der Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij vertoond, heeft reeds de verfijning der Wol van de eerste teelt doen kennen. Deze Wol is te *Leiden* voor *f* 1,20 het Ned. pond ongewasschen en met veel vuil beladen, verkocht, terwijl dergelijke Wol van de inlandsche Schapen 90 Centen heeft opgebragt. Van dezelfde ge-

gecroiseerde Wol is door de Heeren KRANTZ en ZOON, te *Leiden*, een stuk Laken gefabriceerd, hetwelk met alle onkosten op nagenoeg *f* 6,- de Ned. of *f* 4,- de oude el te staan komt, hebbende daartoe de geheele vachten en dus zoo wel de grovere als fijnere gedeelten moeten worden gebruikt. Uit deze proef is gebleken, dat de Wol, zelfs van de eerste gemengde teelt, zeer geschikt is voor middelsoorten of militaire lakens, waartoe de gewone inlandsche Wollen niet kunnen dienen."

In de Provincie Gelderland wordt, wegens de verdeeling van heide- en gemeentegronden, het houden van Schapen voor den landman moeijelijke, zoo dat het te vreezen is, dat de landbouw daarbij nadeel zal ondervinden, wegens gebrek aan mest.

In Vriesland hebben de Schapen, op sommige plaatsen, volgens het berigt van den Heer W. VAN PEYMA, te *Ternaard*, veel geleden, omdat de slooten door de aanhoudende droogte te weinig water bevatteden, om het vee te schutten, zoodat men de Schapen moest hoeden en opbinden; en daar dit in de werkzaamste oogenblikken van den oogst voorviel, had men daarbij niet de noodige zorg, en de Schapen bleven veelal opgesloten, die daardoor veel geleden hebben. Overigens schijnen velen met belangstelling zich toe te leggen op de veredeling van 't Vriesche Schaap en eigen ras. Omtrent de kruising met het Engelsche ras zijn aldaar geene proeven genomen, dewijl de lange Wol bestendig veel aftrek heeft, en de fijnere soorten

minder gewigt opleveren, en men algemeen van gevoelen is, om den uitslag der proefnemingen bij de Vee-Artsenijkundige School te *Utrecht* af te wachten.

Gunstig luiden over 't algemeen de berigten uit de Provincie Groningen. Maar naar mate de marktvelden verminderen en meer bebouwd worden, neemt ook het aantal van Schapen in sommige plaatsen, bij voorbeeld *Westerwolde*, aanmerkelijk af.

In Drenthe is daarentegen de fokkerij zoo gelukkig geweest, dat men kan rekenen, dat het verlies van Schapen, door buitengewone sterfte in 1829 geleden, thans geheel hersteld is.

De Wol was over 't algemeen van eene goede hoedanigheid, en de prijs middelmatig.

VARKENS. De Provinciale Commissie van Landbouw in Noord-Braband, deelt hieromtrent het navolgende berigt mede: „ De Varkensteelt ging voorspoedig, doch gaf geen voordeel. In de maand Maart werden eene menigte Zeugen in het *Maas-* en *Waalsche*, en van de markt te *Tiel* herkomstig, ingevoerd, en zoo in publieke veilingen, als op de jaarmarkten, verkocht. De Biggen, die in groot aantal voor handen waren, golden in April en Mei, vier à vijf weken oud zijnde, naar qualiteit en soort van *f* 2,- tot *f* 3,50; een prijs, waardoor het voeder naauwelijks betaald wordt. De mesting in de eerste weken slaagde uitmuntend, doch het mislukken van aardappelen en boekweit ver-

veroorzaakte, dat aan de Varkens het noodige niet kon gegeven worden, om vet te worden; de landlieden werden door den lagen prijs van het Varkensvleesch ook weinig uitgelokt, om daartoe kosten aan te wenden. Op de najaarsmarkten, in November en December, golden Varkens van 70 tot 90 Ned. ponden, 11, 12 à 13 Centen; zwaardere Varkens van 100 en meerdere ponden 14 à 15 Centen, doch er zijn weinige zeer vette Varkens ter markt gebragt. De najaars-Biggen verschilden zeer weinig in prijs met die in het voorjaar, en waren overvloedig voor handen. Van ziekten heeft men niets vernomen."

Hiermede stemmen hoofdzakelijk de overige berigten overeen.

In Zeeland was eene menigte van Varkens, doch de prijs bleef laag.

In Zuid-Holland verbeterde de prijs tegen den slagttijd een weinig, toen dezelve voor 22 à 24 centen het Ned. pond verkocht werden. Hetzelfde had plaats in de Provincie Utrecht, alwaar de Biggen tot in den herfst voor *f* 1,- à *f* 2,- zijn verkocht, maar later tot *f* 3,- zijn gestegen.

Alle berigten uit Noord-Holland gewagen wederom van de ziekte, die aldaar vele jaren onder de Varkens heeft geheerscht. Het Departement *Limmen* zegt, dat de ziekte sterker heerschte dan in 't vorige jaar, zoodat er vele Varkens stierven op boerderijen, waar dezelve nog niet geheerscht had. In den omtrek van *Medemblik* klaagde men

ook over de sterfte onder de Varkens, en hoewel de ziekte in *de Zijp* eer af- dan toeneemt, zoo openbaarde dezelve zich vroeger in 't jaar. Opmerkelijk echter is het, dat op het eiland *Texel*, alwaar de Varkens als Biggen uit Noord-Holland worden ingevoerd, deze alle gezond zijn gebleven.

Gelderland telde vele Varkens, die echter laag in prijs waren, en wegens de minder voordeelige teelt van aardappelen en boekweit, vroeger geslagt zijn. Slechts te *Aalten*, in 't kwartier van *Zutphen*, waar nog eenige kleine branderijen aan den gang zijn, bragt de teelt van Varkens eenig voordeel op.

In Overijssel, waar deze teelt in de laatste jaren eene groote uitgebreidheid heeft bereikt, en zeer veel voordeel aan den landbouw aanbragt, waren de Varkens in eene groote hoeveelheid en gezond, doch de prijs zeer laag, zoo dat men voor het Ned. pond niet meer dan 20 Centen betaalde. Men kon in 't voorjaar aldaar eene overjarige Zeug met 8 à 10 Biggen, van 4 à 5 weken oud, voor *f* 14,- à *f* 15,- koopen, en voor een dragtig Varken kon men niet meer dan *f* 10,- à *f* 11,- bedingen. Ook was de mesting, uit hoofde van het mislukken der aardappelen, minder gunstig.

Even zoo was het gesteld in de Provinciën Vriesland en Groningen, alwaar de ziekte, die in de vorige jaren zulke verwoestingen heeft aangerigt, bijkans geheel schijnt geweken te zijn,

zoo

zoo dat dezelve zich nu alleen tot eene kleine streek lands in eerstgenoemde Provincie bepaalt.

In laatstgenoemde schijnt men weinig nut ondervonden te hebben van het behoedmiddel van den Heer VITRINGA COULON, evenmin als van het geneesmiddel van JAN BENNET. Men heeft omtrent de mesting aldaar nog de opmerking gemaakt, dat de Varkens in het *Oldambt*, waar dezelve met garst gemest worden, veel zwaarder waren dan in *Westerwolde*, alwaar men aardappelen en boekweit aan deze dieren geeft.

Wij voegen hierbij het getal van vee, hetwelk in het jaar 1835 binnen de stad *Utrecht* ter markt is gebragt: zijnde 3254 Paarden, 9473 Runderen, 1147 Kalveren, 2027 Schapen, 6299 Varkens, hetwelk dus een verschil uitmaakt van 547 Paarden, 241 Runderen en 1037 Schapen meer, doch 186 Kalveren, 1488 Varkens minder dan in het vorige jaar.

GEVOGELTE. Het Verslag van de Provinciale Commissie van Landbouw van Noord-Braband behelst, ten opzigte van dit artikel, verscheiden berigten en aanmerkingen, weshalve wij vermeenen dat geheel te moeten overnemen. „ Dit jaar was wederom bijzonder gunstig voor allerlei soort van tam- en veldgevogelte, zoodat hetzelve steeds tot matige prijzen te bekomen was. In geen artikel of soort van levensmiddel heeft het vertrek der cantonnerende troepen meerder invloed gehad dan op

den prijs der eijeren en jonge hoenders: in 1832 en 1833 was er naauwelijks aan te komen, de eijeren golden midden in den zomer van $2\frac{1}{2}$ tot 4 Centen het ſtuk. Thans heeft dit geheel opgehouden, en zij zijn weder voor $1\frac{1}{2}$ à 2 Centen in menigte te krijgen. Men heeft dit jaar vele misbroeide of verlatene Patrijzen-nesten onder het koren gevonden, en dit gevogelte was minder abondant dan in andere jaren. Watersnippen waren er, wegens de voortdurende droogte in Augustus en September zeer weinig, en Houtsnippen in October en November bijna in het geheel niet. De Duiventillen hebben goed gegeven; de broeisels, door het schoone weder begunstigd, zijn goed gelukt. De klagten over mislukte najaarsbroeisels zijn jaarlijks algemeen. Een oud liefhebber, die altoos goede, vette Najaars-Duiven heeft, geeft het volgende middel op: „ „ In de maand Junij lijden de Duiven dikwijls gebrek; de zomervruchten hebben den grond digt bezet, de hooilanden zijn met hooigras bezet, zoodat de Duiven weinig kunnen vinden, zij worden dan mager en hebben geen kracht genoeg om behoorlijk te kunnen broeijen. Om dit voor te komen, worden de Duiven in de eerste drie weken van Junij, even als in den winter bij vorst of sneeuw, gevoederd, waarmede men ophoudt, zoodra de weilanden en het koolzaad gemaaid wordt; hierdoor behouden de Duiven zoo veel kracht, dat zij naderhand de nesten niet verlaten." " Er zijn dit jaar weinig Eendvogels op de kooijen gevangen, waartoe de afwis-

wisselende vorst en dooi niet gunstig schijnt te zijn."

In Zeeland schijnt dit voorwerp van landbedrijf minder in aanmerking te komen. Immers de Zeeuwsche Commissie van Landbouw antwoordt: „Er bestaan in Zeeland geen Eendekooijen; de tamme Ganzen worden zeer enkel hier en daar aangehouden; even zeer zijn er weinige Duiventillen, omdat men ze als nadeelig voor de veldvruchten beschouwt: de Hoenders zijn het gewoon gevogelte, hetwelk de landlieden aanhouden; derzelver broeijing is in het jaar 1835 zeer overvloedig geweest."

De berigten uit Zuid-Holland zijn verschillend, naarmate van de verschillende gedeelten van dat gewest; en kortbondig vervat in het volgend Verslag van de Commissie van Landbouw: „Omtrent het Gevogelte meldt men uit *Delfland* en het *Westland*, dat de broeisels van Kippen en Kalkoenen dit jaar niet zeer goed geslaagd zijn; en dat de Trekvogels veel minder talrijk dan gewoonlijk zijn geweest, bijzonder de Houtsnippen; de Eendenkooijen hebben echter geen slecht jaar gehad. Uit de *Beijerlanden*, *Lande van Strijen* en het eiland *Dordrecht* meldt men ook, dat de vangst goed is geweest in de Eendenkooijen. Hetzelfde meldt men van de Eendenkooi aan het *Roonsche Veer;* alsmede dat de prijzen der Eenden zeer voldoende zijn geweest. In *Rijnland* daarentegen, is de vangst in de Eendenkooijen niet zeer gunstig geweest, hetgeen

geen men aldaar toeschrijft aan den zachten winter."

Uit Utrecht wordt op dit artikel niets geantwoord: weinig ook uit Noord-Holland; *Limmen* berigt, dat er minder Eenden in de kooijen gevangen zijn, dan wel op andere jaren.

In Gelderland zijn, volgens berigt der Provinciale Commissie, „ de Kalkoenen, wier teelt in de *Betuwe* niet van belang ontbloot is, in het algemeen vrij goed gelukt, zoodat de prijzen vrij wat minder bedroegen dan in vorige jaren. In het kwartier van *Zutphen* verminderen de Ganzen zeer, door het verdeelen der marken en broekgronden; hetgeen echter tot voordeel van deze gronden zelve strekt, alzoo de winsten van deze teelt geenszins schijnen op te wegen tegen de schade door dit Gevogelte aangerigt wordende." Over de Eendenkooijen laten wij den Heer Correspondent SNETHLAGE zelven spreken: „ Over het geheel zijn in dit voorjaar, door den algemeenen lagen stand van het veldwater, weinig en geen andere dan oude en onsmakelijke Eendvogels gevangen, welke vangst in het najaar door totaal gebrek aan water niets geweest is; zelfs ook op die kooijen, welker omliggende landen kunstmatig onder water gezet worden, (zoo als er hier zijn), waaruit bewezen wordt, dat de van tijd tot tijd overvliegende Eendevlugten, zich niet door een' kleinen plas water laten lokken, maar tot aan de zee doorvliegen, en de vangst, wanneer alle aan elkander liggende velden zonder water zijn, zeer onwis is. De prijzen

zijn

zijn door de aanhoudende verzending naar *Engeland* nog eenigzins verhoogd, en tegen *f* 44,- de 100 gewaad te verkoopen."

In Overijssel waren, volgens den Heer RUSBURG, de tamme Ganzen en Eenden goed geslaagd, doch zeer weinig Noordsche vogels herwaarts overgekomen. Het omstandig berigt van de Commissie van Landbouw in Vriesland verdient geheel overgenomen te worden. „ Was de vorige jaargang gunstig voor allerlei Gevogelte, niet minder voordeelig is het dit jaar, 1835, geweest. Allerlei soort van Watervogels en Snippensoorten hadden eene menigte Kuikens uitgebroeid; de Patrijs, in het akkermaalshout, de bouwlanden en het grasgewas genesteld, was menigvuldig en overal voor handen, zoo zelfs, dat menig geoefend schutter, in het begin van den jagttijd, op één' dag tusschen de 30 en 40 stuks geveld heeft. De tamme vogels, Paauwen, Kalkoenen, Parelhoenders en allerlei Kippensoort heeft men hunne eigen gekozen nesten in de open lucht kunnen laten behouden, en mogelijk te zeer gerust gesteld wegens de gelukkige uitkomst van 1834, het genoegen echter gehad, dezelve met een voltallig broed vlugge en krachtige Kuikens voor den dag te zien komen, welker opvoeding geene andere moeite heeft te weeg gebragt, dan dat men dezelve van voedsel voorzien heeft, zonder dezelve te behoeven te hokken, en voor den anders dikwijls zoo nadeeligen invloed van weêrsgesteldheid of natten bodem te beveiligen. De Zwanendriften zijn

zijn mede vermeerderd geworden, en de zucht voor het aanhouden dezer edele, voor tuin- en landbouw zoo geheel onschadelijke dieren, het sieraad onzer waterspiegels, neemt van lieverlede toe. Het ware te wenschen, dat bij zulk een' overvloed, de zucht der mode, welke zoo gaarne zooveel opoffert aan der vreemdelingen marterpelzen en ander bontwerk, zich verledigde, tot het weder invoeren van het dragen der pelswerken en pelerines van Zwanendons, zoo als zulks nog voor weinige jaren het geval was; een edeler en passender sieraad voor de jonge Nederlandsche maagd en de deftige matrone, dan de huid der vuile Marters, der Boschkatten en ander verslindend ongedierte; en tevens een klein middel van bestaan voor den bewoner der meeroevers, den houder van Zwanen en den koopman en bewerker. In de Eendenkooijen is de vangst algemeen overvloedig geweest, de prijzen zijn daardoor ook verminderd geworden, doch de bezending naar elders dezelfde gebleven. De Duiventillen blijven in verval, doch daarentegen vermenigvuldigt zich de Boschduif sterk, en valt den landlieden wel eens lastig op de koolzaad-velden in den winter. Voor de vernietiging van velerlei zaden en plantjes, welke in de bouwlanden niet te huis behooren, zal het wel hetzelfde zijn, welke der vogelensoorten dit uitwerkt, doch zeker ware het voordeeliger, zoo bij welbevolkte duiventillen, dit den laatsten ten deel viel, om de voortreffelijke mestspecie, voor den tuingrond, mede waardig aangehouden te worden."

De

De Heer DOUMA meldt, dat de houders van Eendenkooijen, misschien van wege het lage water, over hunne vangst in het najaar, te klagen hadden. De Correspondent MELLEMA merkt aan, dat er minder Duiventillen dan voorheen bestaan, sedert dezelve aan het regt van registratie onderworpen zijn.

De Provinciale Commissie van Groningen, gaat dit artikel voorbij: doch de Correspondent ADRIANI berigt, dat in het *Oldambt* weinig van het Gevogelte te zeggen valt; doch hetzelve van meer belang is in *Westerwolde*, waar men vooral nog al veel Ganzen en Eendvogels hield: het was aldaar goed aangekomen, doch slechts middelmatig van prijs.

In Drenthe schijnt dit object van minder belang te zijn, en de Provinciale Commissie maakt van hetzelve geen gewag.

BIJEN. De berigten wegens dit artikel uit de verschillende gewesten loopen zeer uiteen: naar mate de afwisselende weêrsgesteldheid bij eindelijken uitslag meer ten voor- of ten nadeele van den Bijëteelt gewerkt heeft. Wij moeten hier wederom aanvangen, door het verslag der Commissie van Landbouw in Noord-Braband geheel te geven: „ De Bijenhouder heeft geen goed jaar gehad; hetgeen zich in Maart gunstig voordeed, doordien de Bijen bij goed weder vroeg in de vlugt geraakten, heeft de gure April geheel bedorven. De Bijen herstelden zich

zich op de kat, doch de magere drooge koolzaadbloem gaf weinig, zoodat zij in het uitzwermen achterlijk bleven. De eerste boekweitbloem bragt weder nieuw leven en bezigheid in de stokken, die echter ophield toen er bederf in de bloem kwam, zoo als hier boven bij de boekweit is opgegeven; de aanhoudende droogte, die voor het overige aan de Bijen zeer te pas komt, had eene zeer schrale drooge heidebloem te weeg gebragt, waardoor de laatste vlugt der Bijen ook weinig Honig gaf. Zonder dat men deze teelt als mislukt kan beschouwen, die zelfs aan sommige oorden in de klei tamelijk wel is uitgevallen, heeft men de helft van het product van het vorig jaar niet gewonnen, en daarenboven was de Honig vuil. De prijzen, die tot *f* 25,- de 100 Ned. ponden terugliepen, waarvan de reden aan den grooten voorraad van het vorig jaar wordt toegeschreven, was voor den Bijenhouder ook gansch niet bemoedigend, en staat ook in geene verhouding met den prijs van de suiker." De prijzen van den Honig worden iets hooger opgegeven door de H. H. Correspondenten MARTINI, te *'s Bosch*, en VAN DUYNHOOVEN, te *Cuyk.*

In de eigenlijke Provincie Zeeland is, volgens de Provinciale Commissie, „ de Bijenteelt weinig in zwang, en kan als geen dadelijk product van den Landbouw worden aangemerkt;" en over het District van *Sas van Gent* schrijft de Correspondent VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, dat de Bijenteelt al-

aldaar gansch te niet gegaan is, sedert het uitbarsten van den gewapenden opstand in de Zuidelijke Gewesten.

In Zuid-Holland schijnt dit nergens een beduidend object te zijn; immers de Provinciale Commissie meldt op dit artikel: „ De weinige Bijenstallen, welke men hier vindt, zijn zeer goed geslaagd, en gaven veel Honig, daar het gunstige weder den bloei der boomen en planten zeer bevorderde." Daarentegen berigt het Departement dezer Maatschappij te *'s Gravenhage*, dat de opbrengst in 1835, niet zoo voordeelig is geweest als in 1834, en hetzelfde getal Bijenstokken een derde minder, dan in dat jaar, had opgebragt. Het Departement voegt er bij: „ Deze teelt heeft in dit district veel vooruit, door den bloesem van vruchtboomen, die van erwten, boonen, kool- of oliezaad, ook elzenknoppen, daarna witte klaver, lindenbloesem, enz. Daarna is 't nuttig, de Bijen naar 't *Gooiland*, tusschen *Naarden* en *Amersfoort* over te brengen, om ze op de boekweit te doen azen."

De Provinciale Commissie van Noord-Holland zegt: „ De Bijen hebben in 't begin van den zomer veel Honig geleverd; doch de aanhoudende droogte heeft hen later slechts een onvoordeelig product doen geven: alleen in den *Wieringerwaard* roemt men den uitmuntenden uitslag der Bijenteelt."

Belangrijk is ook hier het Verslag van de Provinciale Commissie van Utrecht: „ De uitslag

van dit bedrijf is zeer verschillende, daar de berigten zeer uiteen loopen. Terwijl uit sommige streken wordt gemeld, dat eene voldoende hoeveelheid Was en Honig is verkregen, en de stokken in goeden staat zijn opgezet, luiden andere berigten, omtrent eene slechte uitkomst ten dezen; zijnde de goede verwachting, die men daarvan, wegens het schoone weder en den heerlijken bloei van het koolzaad en de boekweit had opgevat, gedeeltelijk te leur gesteld, daar de winst, hoewel in het eerst voordeelig, van dag tot dag verminderde, waardoor de opbrengst veel geringer is geweest dan men gedacht had. Men kan zich moeijelijk eene verklaring geven van deze onvoordeelige uitkomst, onder zulke gunstige omstandigheden, als in dezen zomer voor de Bijenteelt schijnbaar plaats hadden. Sommigen meenden zulks aan de oostewinden, anderen aan gevallen honigdauw, en nog anderen daaraan te moeten toeschrijven, dat in de bloem van de boekweit te weinig honigdeelen aanwezig waren. Intusschen bestonden hier ook uitzonderingen ten aanzien van sommige korven, en hebben andere in den nazomer, op de bloeijende heide, zich nog aanmerkelijk hersteld, zoodat van enkele korven tot 25 Ned. ponden Honig en Was is verkregen. De prijs van den Honig is *f* 52,- de 200 Ned. ponden, (d. i. *f* 26,- de 100 Ned. ponden)."

De Commissie van Landbouw in Gelderland vermeldt kortelijk: „ dat de Bijen een slecht gewin hadden opgeleverd, waartoe de droogte en het misluk-

lukken der boekweit schijnt bijgedragen te hebben, zoodat," voegt de Heer VAN DER BORCH er bij, „het product van dien minder is, dan in beide vorige jaren;" doch hierdoor was, volgens hetgeen de Heer SNETHLAGE berigt, de prijs van den Honig hooger dan in het vorige jaar.

Overeenkomstig met deze Geldersche Berigten, is dat van de Provinciale Commissie van Overijssel; en zoo in het bijzonder, dat van onzen Correspondent CIVATI, in *Twenthe*, die ook aanmerkt: „Men houdt hier veel Bijen, (doch zelden in groote hoeveelheid); indien men echter de massa in aanmerking neemt, kan de Bijenteelt eene nog al aanzienlijke hoeveelheid Honig voor den handel opleveren, en voor de boeren als een bijkomend voordeel gerekend worden."

Wij geven wederom in deszelfs geheel het verslag der Vriesche Commissie. „Door het verkrijgen en aanhouden veler nieuwe stokken in 1834, en het bewaren van dezelve in den winter, trad de Bijenhouder vrolijk de lente van dit jaar tegen. Op klaver en koolzaadvelden was het gewin goed, de zwermen kwamen tijdig en talrijk voort, en op de gewone boekweitvelden en vooral de heidebloemen, werd veel gewonnen. Over het geheel was het een voordeelig jaar, schoon iets minder dan het voorgaande. Was en Honig zijn dan ook in goeden voorraad voorhanden, doch het laatste daardoor lager in prijs. In sommige oorden, evenwel, leert de ondervinding, dat het product wel de helft minder is, dan zulks het vorige jaar het geval was.

Men schrijft dit toe aan de minder warme zomerdagen, dan in 1834; maar meer nog aan het geheel mislukken der Veenboekweit, waar dus dezen nijvèren diertjes de gelegenheid heeft ontbroken, iets hoegenaamd te kunnen vergaderen. De magazijnkastjes, van den Duitschen Landhuishoudkundige CHRIST, in de bekroonde Verhandeling van den Heer Predikant MEIJER zoo zeer aangeprezen, vinden geene navolgers of voorstanders, dan alleen bij deze en gene particulieren, welke dezelve ter betere bespieding der Bijen zich hebben aangeschaft. De oude vorm en strooijen korf, door den bast van den braambeziestruik te zamen gevlochten, blijft deszelfs waarde bij het gebruik behouden, en, bij gemis aan vergelijking, valt het moeijelijk te bepalen, welke der twee soorten van huisvesting de voorkeur behoort gegeven te worden. De meest bekende prijzen waren voor het Ned. pond Was *f* 1,80, de 50 Ned. pond, Honig *f* 11;" en voegen daarbij, uit het berigt van onzen Correspondent W. VAN PEYMA: „gelukkig, dat de Bijenteelt, welke, door de achtereenvolgende natte jaren, zoo goed als vernietigd was, zich wederom volkomen hersteld schijnt te hebben; een bewijs te meer, dat geen bedrijf meer van de weêrsgesteldheid afhankelijk is, dan dat van Bijenhouder." Doch hiermede strijdt eenigzins hetgeen de Correspondent DOUMA zegt: „de Bijen hebben veel minder dan het vorige jaar aangebragt, het gewin op de boekweit en heide is gering geweest, en de Honig heeft lage prijzen ge-

ge-

geven." Volgens de Provinciale Commissie van Groningen en onzen Correspondent WINTER aldaar: „stond de Bijenteelt genoegzaam gelijk met die des vorigen jaars, doch meer af- dan toenemende, door de lage prijzen van Was en Honig, die, *even als van meest alle voortbrengselen van Landbouw*, zeer laag en schier tot niet gedaald waren."

Drenthe prijst de hoedanigheid en hoeveelheid van het product, en geeft de prijzen op à 20 tot 23 centen het Ned. pond van den Honig, en van het Was, à *f* 1,50 tot *f* 1,70, zonder die als zoo veel te laag voor te stellen; doch de Correspondent TONCKENS vermeldt uitdrukkelijk, dat de Honig laag in prijs was. De Correspondent VAN WOLDA, te *Wateren*, die als resultaat van breeder ontwikkeling besluit „dat het jaar 1835 in allen gevalle voor de Bijenteelt onder de tamelijk goede jaren te rekenen was," voegt er bij, „dat de prijzen zeer onderscheiden waren."

WARMOEZERIJEN. De Provinciale Commissie van Noord-Braband zegt op dit artikel: „De tuinen hebben vele en goede Groenten opgeleverd, doch de droogte heeft ook ten dezen aanzien hetzelfde resultaat als in het vorige jaar gehad, namelijk het te spoedig aanrijpen van sommige Groenten, het mislukken van sommige Koolsoorten, en het over het geheel genomen welgelukken der zaadwinning. Alle zaden zijn volkomen ontwikkeld en rijp geworden. In de tuinen op

hooge zandgronden, is vooral in den nazomer alles verdord en verschroeid. De Uijen zijn zoo welgelukt, dat derzelver prijs beneden dien der aardappelen gedaald is; de mindere soorten werden voor 70 à 90 centen het mud verkocht. Beste witte Uijen golden niet meer dan omstreeks *f* 2,- het mud."

Ongunstiger is het berigt van de Commissie in Zeeland: „ de Moesvruchten zijn, door de voorjaarskoude en droogte laat aangekomen, en waarschijnlijk heeft de lang voortdurende droogte eenen zeer nadeeligen invloed op de groeikracht der gronden gehad; daar ook al het gezaaide, sedert de maand Junij, zich niet dan zeer langzaam heeft ontwikkeld. Op vele plaatsen zijn de Koolen bijna mislukt, en men kan in het algemeen aanmerken dat de opbrengst der Moesgronden veel te wenschen heeft overgelaten." Zoo was het ook, volgens den Heer VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, in het vijfde District van Zeeland.

Kortbondig is ook hier het verslag van de Zuid-Hollandsche Commissie: „ de Warmoeziers waren niet bijzonder gelukkig, wegens de sterke droogte: vooral slaagden de Kropsalade, Andijvie, Witte- en Kapperskool, Roode- en Savoijekool, maar zeer middelmatig; de Bloemkool onder *Rijnsburg* is daarentegen zeer wel gelukt. Andere Tuinvruchten, als Boereboonen, Peulen, Doperwten enz. zijn redelijk wel gegroeid." Eenigzins ongunstiger, ten opzigte der schadelijke droogte, is het Departement *Rotterdam*.

Noord-Holland onderscheidt aldus: „ de hooge

ge gronden zijn meestal onvruchtbaar geweest. Op het eiland *Texel* evenwel en onder den banne van de *Helder*, zijn de Moeslanden met voordeel bebouwd: de lage landen hebben goed bestaan; de Kool is meestal goed geslaagd." De Heer DOZY te *Hoogkarspel* noemt het ook een onvoordeelig jaar; de Bloemkool grootendeels mislukt; echter nog iets beter dan het jaar te voren; Witte- en Roodekool schaarsch; Uijen zeer overvloedig maar onverkoopbaar. Gunstiger luidt het omstandig verslag der Provinciale Commissie van Utrecht: „De tuingroenten zijn over het geheel niet ongunstig geslaagd, nogtans veelal van korten duur geweest, wegens de droogte en felle warmte. Spinazie, Aspersies, Wortelen, Doperwten, Suiker- en Snijboonen hebben vrij wel opgebragt, doch de laatste geraakten in den nazomer, door de genoemde oorzaak, aan het kwijnen, waardoor de opbrengst verminderde. De groote Boonen hebben mede bij den eersten pluk veel gegeven, doch de later geplante leden door zeker ongemak, hetwelk zich op de plant zet, het *rood* genaamd, alsmede door insecten, waardoor de bloei en vruchtzetting bijna geheel vernietigd werd. De Aardbeziën, voornamelijk de maandbloeijers, gaven ook ruim, hetgeen echter door de droogte mede verminderde. Andijvie is veel mislukt, doch de Koolsoorten slaagden vrij goed, vooral de latere. De vroegere Witte-, Roode- en Savoijekool waren minder voordeelig, daar deze veel vocht verlangen, en in groote warmte minder goed

voortkomen. De Bloemkool is wel gelukt en was reeds vroeg rijp."

De Commissie van Landbouw in Gelderland klaagt over het minder product, van wege de droogte en warmte, en tevens over de lage prijzen, door meerdere concurrentie. De Heer VAN DER BORCH verdient op dit artikel gehoord te worden. „Deze zijn voor de consumtie goed toereikend geweest; vele derzelve hebben echter door de droogte ook geleden. Zij worden alleen, van eenigen omvang en belang, om en bij de steden gevonden, op welker weekmarkten zij dit jaar als gewoonlijk gereed vertier vinden; dewijl de stedelingen hoe langer hoe meer inzien, dat zij zich beterkoop op deze, dan door eigen hoven, van het noodige voor huishoudelijk gebruik voorzien kunnen; schoon tuinders, bij kleine steden, waar geene markten bestaan, zich over gebrek aan debiet of redelijke prijzen beklagen, en doorgaans al spoedig van deze, geen winsten genoeg gevende, onderneming afzien."

Evenzeer verdiende het belangrijk Verslag der Vriesche Commissie geheel overgenomen te worden: doch als korter en nagenoeg gelijk van inhoud, geven wij dat van den Heer W. VAN PEYMA: „In de nabijheid der steden zoowel als groote dorpen, vindt men Warmoezerijen, hier meer, elders minder. Op de klei treft men ze minder aan dan in de woudstreken, evenwel heeft men ook nog op de kleidorpen, welke grootendeels daarin hun bestaan zoeken, zoo als onder anderen, het met tuinen

nen omgeven en daardoor heerlijk gelegen, dorp *Belkum*. De vruchten, welke de Warmoezerijen gewoonlijk verbouwen, zijn over het geheel ook goed geslaagd; ook schijnt de aftrek voldoende te wezen, om deze zooveel handenarbeid gevende cultuur staande te houden. Zandgronden hebben evenwel, van wege de droogte, meer nadeel ondervonden dan wel de kleigronden; dit heeft dan ook van invloed geweest op de Warmoezerijen der eerste; doch de zorgvuldige bearbeiding der Warmoezerijen veroorzaakt meestal, dat ook de nadeelen van het weder minder dan bij den eigenlijken landbouw gevoeld worden."

De Groningsche Commissie en de Heer WINTER berigten: „dat de Warmoezerijen, hoewel achterlijk of laat, echter zeer voorspoedig voortkwamen, maar vervolgens door de aanhoudende zomerdroogte zoo zeer leden, dat van vele of de meeste weinig goeds voortkwam, bijzonder van Peulen, Doperwten, walsche Boonen, enz., terwijl echter deze en meest alle tuinvruchten een' lagen prijs hadden."

FIJNE ZADEN. Op weinige plaatsen worden deze verbouwd, als voorwerp van wezenlijke industrie en voor de commercie. Wegens Noord-Braband getuigt dit uitdrukkelijk de Provinciale Commissie, zoo ook die van Zeeland.

Zuid-Holland heeft hier een berigt, dat wij geheel moeten overnemen: „Men meldt hieromtrent

het volgende, uit het district van *Goedereede* en *Flakkee*, alwaar deze teelt zeer belangrijk plagt te zijn. Ofschoon de teelt van Fijne Zaden dit jaar, zoowel in qualiteit als quantiteit, zeer gunstig is uitgevallen, heeft deze teelt echter niet dan schade aan de bouwlieden, die dezelve verbouwen, opgeleverd; de hooge belasting, die daarop in *Engeland* bij den invoer wordt geheven, waardoor de Engelsche landbouwers zich meer en meer op die cultuur met goed gevolg kunnen toeleggen, belet zulks allen uitvoer van hier naar dat land. Alhier zijn de prijzen thans zoo buitengewoon laag, dat die naauwelijks de kosten van het arbeidsloon vergoeden, terwijl het grootste gedeelte onverkocht blijft. Het Ajuinzaad geldt niet meer dan 10 centen de 5 ons; het Saladezaad 15 à 20 centen en het Spinaziezaad $5\frac{1}{2}$ cent de 5 ons; en het is dus te verwachten, dat deze teelt, die voorheen een' belangrijken tak van bestaan opleverde, geheel zal te niet gaan. In de andere districten worden bijna geen Fijne Zaden gewonnen, dan voor eigen gebruik, en deze zijn goed uitgevallen, daar het drooge weder de inzameling begunstigde, doch is aldaar van minder algemeen belang." Het Departement *'s Gravenhage* zegt: „Deze worden in dit district niet veel geteeld: men vindt die te *Noordwijk*, *Zuidscharwoude*, enz. Groentezaden vindt men te *Veur*, bij de Wed. Boon, en worden van daar zelfs buiten 's lands verzonden;" en ons Departement *Sas-*

sen-

senheim vermeldt, dat tenzelfden einde daarvan, aldaar eene proeve genomen werd door den Heer Baron VAN PALLANDT.

De Commissie van Landbouw in Noord-Holland zegt: „De uitkomst van het Kanariezaad is over 't algemeen ongunstig geweest; het Karweizaad daarentegen is veel gewonnen; ook de Veldsalade heeft zeer goed gegeven." Doch, met genoegen bevinden wij ons hier op het klassiek terrein van onzen geëerden Correspondent DOZY, en hooren gaarne zijn geheel berigt: „Wat de Fijne Zaden betreft; met het Mosterdzaad zal ik beginnen. Er is ook in den jare 1835 veel Mosterdzaad aangelegd; maar de teelt was buitengemeen slecht; de kleur van het zaad mooi, de korrel fijn. Het heeft ten allen tijde eene menigte vijanden, doch het werd nu bijzonder sterk door allerlei gebit aangevallen en bestreden; terwijl deze zich mededeelen aan andere bouwlanden, en aldaar ook vele schade berokkenen. De grootste drift van dezen Mosterdbouw schijnt te bedaren, en het is veler wensch, dat ze een einde nam, uit hoofde van het menigvuldige gebit van torren, rupsen, enz., die zich verspreiden en aan alles mededeelen. De prijs was echter stijf, en houdt zich nog staande van *f* 12,- tot *f* 15,- Anijszaad is er zoo overvloedig en best geteeld, als bijna niemand heugenis draagt, met goeden aftrek. De prijs *f* 13,- à *f* 14,- de 100 O. ponden, eene voordeelige bouwerij. Uijenzaad is er ruim, heeft geen' den minsten aftrek, en staat er nog bij zakken vol.

Zoo

Zoo kan de staat van dingen veranderen: ik heb hier menschen gekend, die van het verbouwen van Uijen en Uijenzaad een klein fortuintje gemaakt hebben en tot welvaren gekomen zijn. Meiknollenzaad is schaarsch en duur, *f* 1,50 't Ned. pond. Kanarie wordt minder hier, meer onder *Hooge* en *Lage Zwaagdijk* naar *Medemblik* verbouwd."

Het Verslag van de Commissie van Landbouw in Utrecht, is over het Klaverzaad en de Tuingroentezaden gunstig, en schrijft dit toe aan het drooge en warme weder.

BLOEMISTERIJEN. Ook deze keurige en edele tak van landbouw, doch die slechts ten dienste van den overvloed aanwezig is, geeft op weinige plaatsen een eigen middel van bestaan.

De Provinciale Commissie van Noord-Braband verklaart uitdrukkelijk: „Bloemisterijen bestaan hier niet." Zeeland zwijgt ook hierop. Zuid-Holland zegt: „Onder dit artikel wordt alleen uit *Rijnland* gemeld, dat over het algemeen hier en daar, nog al ziekten onder de Bloembollen geheerscht hebben, en dat de prijzen niet aan de verwachting beantwoord hebben. In de andere districten zijn de Bloemisterijen van geen of weinig beduidenis." In het berigt van het Departement *Sassenheim*, komt echter die klagte niet voor; maar de aangename vermelding, dat de verzending naar buiten 's lands aanmerkelijk is.

De Noord-Hollandsche Commissie zwijgt op dit ar-

artikel: ons Departement *Haarlem* spreekt er van met *deze* drie woorden: „ doorloopend vrij goed."

Utrecht heeft dit geheel artikel niet. Uit Vriesland daarentegen berigt, zoo wel de Provinciale Commissie van Landbouw, als onze Correspondenten VAN PEYMA en MELLEMA, dat de smaak voor Bloemen, en dus ook de cultuur derzelve en de wekelijksche bloemmarkten, te *Leeuwarden* en ook te *Dockum*, aanmerkelijk toenemen; „ ja, dat men reizende, bijkans geen huis, zelfs geen hutje, zal aantreffen, waar, zoo al geen eigenlijk gezegde bloemtuin, ten minste niet eenige bloemen zijn."

BOOMKWEEKERIJEN. Gunstig luiden bijna eenstemmig de berigten, nopens de Boomkweekerijen ingekomen, vooral met betrekking tot den wasdom der onderscheidene soorten, die in dezelve worden aangekweekt, waarop alleen de nieuw geplante hier en daar eene uitzondering maakten. De drooge jaren, waaronder 1835 mag geteld worden, toch mogen een welig schot bevorderen bij Boomen, die reeds goed wortel hebben gevat, zij benadeelen dikwijls het zeer jonge plantsoen. Dit was ten minste nu vrij algemeen het geval in de Provinciën Noord-Braband en Utrecht. Maar voor het overige noemen bijna allen het jaarsaizoen, en vooral den zomer, buitengewoon gunstig voor het gewas, waardoor de Boomkweekerijen over het geheel voordeelig stonden. Daarin deelde, volgens den Heer MARTINI, ook de nieuw aangelegde van witte Moerbezieboomen,

men, waarvan in zijn vorig verslag bijzondere melding is gemaakt. De Heer VAN DUYNHOOVEN berigt op dit artikel, dat er te *Boxmeer* twee Boomkweekerijen bestaan, van welke die van den Heer C. C. RIJKE, 5 bunders groot zijnde, bijzondere melding verdient, en zoo wel door menigvuldigheid van soorten van Vruchtboomen, Heesters en Bloemgewassen, als door grooten aftrek, binnen- en buiten 's lands, in zeer bloeijenden toestand verkeert.

Het vertier derzelve verminderde in de Provincie Zeeland niet, en de Heer W. J. J. VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, te *Sas van Gent*, boezemt den wensch uit, dat men in het vijfde District dier Provincie tot den aanleg van Boomkweekerijen lust en genegenheid hebben mogt, daar hij aan den goeden uitslag dier ondernemingen niet twijfelt.

In Zuid-Holland leverden die in *Rijnland* een schoon plantsoen op, terwijl het Departement *'s Gravenhage* berigt, dat de Heer VAN HEYNINGEN, op den Loosduinschen weg, wedijvert met de Boomkweekerijen te *Boskoop*.

In Noord-Holland stonden dezelve goed, en ook daar was het jonge hout wel gegroeid; en in de Provincie Utrecht, met uitzondering van dat hout, werden zij niet onvoordeelig geacht, en de aftrek voldoende, ja de prijzen rijzende.

Uit Gelderland treedt de Provinciale Commissie, in enkele bijzonderheden, welke wij overnemen. „ De Boomkweekerijen staan meestal goed, en vermeerderen allengs in deze Provincie, door de

de behoefte aan plantsoen van allerlei aard, tot het bepoten van wegen, het aanleggen van bosschen op heiden en nieuw verdeelde gronden, en het bepoten der wallen en scheidingen om dezelve, en tot het aanleggen van boomgaarden, waardoor zelfs sommige soorten van plantsoen, zoo als, bij voorbeeld, Italiaansche populieren, bezwaarlijk te krijgen zijn, en hoog in prijs staan. In de *Betuwe* worden thans vooral tot inpoten van oude Appelen- en Perenboomgaarden, de Notenboomen zeer gezocht. Daar het vorige jaar vele eikels had voortgebragt, zoo zijn die in groote menigte gezaaid, en ook, niettegenstaande de droogte, meestal goed geslaagd, waartegen de ook in groot aantal gezaaide Beuken meestal mislukt zijn."

Omtrent de Kweekerijen van Vruchtboomen vermeldt de Heer van der Borch van Verwolde bijzonder: „dat die op *den Ulenpas* vrij goede leveranciën gehad heeft, en, even als die op *Overdijking*, onder *Warnsveld*, en van Rossel, te *Vorden*, op de oude hoogte blijft, terwijl die op *Schooltink* in verval was."

In Overijssel werden in 1835 op de Kweekerijen bijzonder ook vele eikels gezaaid, die goed tierden.

Het verslag uit Vriesland, schoon grootendeels instemmende met het, in het algemeen, berigte, verdient hier, om de bijzonderheden en de slotaanmerking, te worden ingevoegd: „De Boomkweekerijen zijn

zijn alhier in zeer goeden staat en van groote uitgebreidheid. De jaargang van 1835 was voor alle plantsoen zeer gunstig. De zaailingen en leggers en oculatiën des vorigen jaars lieten niets te wenschen overig, daar dezelve, bij volkomen rijp en sterk schot, in staat waren, goede vordering in groei te kunnen maken. De nieuwe oculatiën hebben ook uitnemend gevat, alsmede de enting op en met allerlei houtsoorten. Esschen, Elzen, Berken, Hagedoorn, Eiken, IJpen en andere houtsoorten voor jong plantsoen, zoo wel als voor opgaand hout, zijn in ruimte en van de schoonste hoedanigheid voorhanden. Het groote geslacht der Acers en dat der Wilgen en Dennen, is mede in een uitmuntenden staat van groei. De *Pinus pyrenaica*, van elders overgezonden in zaad, is wel opgekomen; deszelfs groei is sneller, dan die der overige grove Dennensoorten, en als, in deszelfs takken iets meer neêrhangends, zoogenaamd treurends hebbende, voldoet dezelve in de heestergroep zeer wel: als houtsoort zal men er eerst na eenige jaren over kunnen oordeelen. De uitplanting van allerlei jong plantsoen is mede wel gelukt, ofschoon op eenige plaatsen, waar de grond voor te sterke uitdrooging vatbaar was, bij gebrek aan toevoorzigt, nog al veel Elsplantsoen is gestorven. Ook de verschillende soorten van Populieren, door stek als anderzins verkregen, slaagden wel. De *Populus alba* wordt meer en meer gezocht ter dekking van allerlei plantsoen, tegen harden wind, als hebbende de ondervinding

ge-

geleerd, dat deze boomsoort bestand is, ook zelfs tegen de anders zoo vernielende Noord-weste-winden, en dat wel zoo op zich zelven, als in gezelschap. Het valt te bejammeren, en het is der Commissie alzoo leed geweest, dat het Amortisatie-Syndicaat, (of wien anders de last wordt opgedragen, de bestekken te maken, welke voor de beplanting der straatwegen dienen,) bij de besteding der Haskerdijken en den Zwarten-weg van deze boomsoort geen gebruik gemaakt heeft, *in plaats der IJpen, en zelfs der Eiken*, in de nadere perceelen bij *Leeuwarden;* daar de eerstgenoemde Populier, bij stevig en fraai getakt hout, zijn kruin omhoog kan heffen en uitbreiden, en dus aan het doel voldoen; terwijl de beide andere soorten, vooral de Eik, als boschboomen een' hoogen droogen grond beminnende, en den harden wind schuwende, op zulke barre wegen, waar hun nergens eenige beschutting ten deel valt, nimmer zullen kunnen voortkomen, en den wandelaar sprekend zullen toeroepen: *Wij zijn hier verkeerd geplaatst.*" Ten aanzien van de Boomkweekerijen in deze Provincie, aan de *Jouwer*, *Bergum* en *Belkum*, berigt de Heer Correspondent VAN PEYMA, te *Ternaard*, dat zij uitgebreider worden, en grondt daarop de meening, dat zij meer vertier hebben; de Heer Correspondent M. D. MELLEMA, te *Oostrum*, stemt overeen met dezen, omtrent de uitbreiding, maar berigt, dat de aftrek eer af- dan toeneemt.

VRUCHTBOOMEN. De Ooftoogst van den jare 1835, wordt in meer dan één Verflag gelijk gesteld met dien van 1834, en mogt dus over het geheel gunstig heeten. Vooral mogt dit echter gelden omtrent de twee voornaamste artikelen, Appelen en Peren, welker overvloed velerwege groot, ja voorbeeldeloos genoemd wordt. Met de fijnere steenvruchten, vooral de Pruimen, die schier overal mislukten, was dit anders gelegen; koude en nachtvorst in April maakten de Perziken en Abrikozen bijna overal schaarsch en verijdelden op enkele plaatsen geheel de hoop, die bij den weligen bloei werd gekoesterd. Trouwens, hoe overvloedig Appelen en Peren velerwege waren, aan de uitzigten op den oogst geopend, door sterken bloei, meestal door geen ongedierte gekweld, beantwoordde nog de oogst niet volkomen. Veelligt gaf daartoe aanleiding, hetgeen in het Verslag van de Provincie Noord-Holland uitdrukkelijk wordt aangemerkt, dat de vruchten te spoedig rijpten en ook meer dan gewoonlijk, ten gevolge daarvan, afvielen. De Kersen gaven een middelmatig gewas en waren goed en smakelijk, geldende onder *Beest* en omstreken *f* 5,- de 50 Ned. ponden; de Krieken in de *Beijerlanden* waren overvloedig, maar moesten spoedig opgeruimd worden. De Wijngaarden, welker bloesem op sommige plaatsen, als bijzonder in het *Westland*, onder *Monster* (*) leed van de koude nach-

(*) Volgens het verslag van het Departement '*s Graven*-

nachten in het laatst van Mei en de maand Junij, leverden ook dáár, waar die koude minder invloed uitoefende, weinig rijpe druiven op, dewijl het gure natte weder, in September, derzelver vollen wasdom verhinderde en van de late soorten niet eens toestond rijp te worden. Okkernoten en Kastanjes waren wel niet overvloedig, maar goed van smaak.

Het vruchthout werd door het drooge jaar weder zeer rijp, en, daar over het algemeen noch rupsen, noch andere bladvernielende insecten de Vruchtboomen beschadigden, opent zich voor het volgend jaar een gunstig uitzigt. Als opmerkenswaardig acht het Departement *'s Gravenhage* het, dat de boomgaarden in 't *Westland* de drie laatste jaren, van alle soorten van rups bevrijd zijn gebleven, terwijl 50 jaren lang de bloesems der Appelboomen er met rupsen overdekt waren, en meent, dat de oorzaak daarvan stof tot onderzoek, aan Natuurkenners, kan verleenen.

Door den overvloed van Appelen en Peren, waren de prijzen overal bijzonder laag; in Noord-Braband werden zij onverkoopbaar geacht en in menigte aan de varkens voorgeworpen. In den lande van *Altena* golden goede Kook-appelen 60 à 80 centen het mudde; ruim een derde gedeelte van den

venhage, schat men het getal muren met Wijngaarden, onder *Monster*, *Naaldwijk*, *Wateringen* en *Poeldijk*, op niet minder dan 800, en leverden de verzendingen van Druiven naar *Londen* belangrijke uitkomsten op.

den prijs der aardappelen. Dit was ook het geval in *'s Gravenhage*, (hoewel het Provinciaal Verslag voor geheel Zuid-Holland *f* 1,20 à *f* 1,50 opgeeft) en in de Provincie Vriesland. In *de Zijp* konden de vroege soorten de vracht- en marktkosten niet goed maken.

Na dit algemeene zullen wij enkele bijzonderheden uit eenige berigten opnemen, vooral die, welke van dat algemeene meer of min afwijken. Hieronder behoort, dat in het District *Tilburg*, volgens den Heer Correspondent P. van Dooren, de Ooftoogst lang zoo gunstig niet was als elders; de Appelboomen waren daar veelal met den zoogenaamden bloedkanker behebt. De Perziken- en Abrikozenboomen leden veel van de groene boomluis, zoo dat de eerste geen' belangrijken oogst gaven, en bij de laatste, van den veelbelovenden bloesem, zeer weinig vrucht voortkwam.

In de Provincie Zeeland misten de fijnere soorten van Ooft den goeden smaak, terwijl daarentegen op de meeste andere plaatsen, met name door het Departement *Sassenheim*, op de smakelijkheid en goede hoedanigheden der vruchten geroemd wordt.

In Noord-Holland was dit laatste ook wel het geval, maar klaagde men toch eenigermate over kleinheid van stuk; dit had ook in Vriesland plaats, omtrent de fijnere Appel- en Perensoorten.

De Provincie Utrecht maakte ook eenige uitzondering op de algemeen gunstiger berigten, waarom, en om de bijzonderheid wegens de Druiven, het-

hetzelve geheel eene plaats verdient. „ De Boomvruchten zijn vrij ongelijk uitgevallen. De boomen maakten, in den voorzomer, een goed lot, doch zijn, door langdurige droogte, in Augustus, in den groei gestuit. Het blad verdorde, en stond in den herfst niet voordeelig. Het hout der Appel- en Pereboomen is mede niet goed rijp geworden. Wat de opbrengst betreft, zoo waren de Peren bijna overal overvloedig, en ook de Appelen op sommige plaatsen, terwijl dezelve elders geheel ontbraken. Men heeft opgemerkt, dat sommige Appelboomen, gedurende de drie laatste jaren, vol vrucht waren, iets, hetwelk bij geen menschen-geheugen zoo was gezien. De laatste waren meest klein van stuk. De prijs der Appelen en Peren was laag, namelijk van de gewone soorten, *f* 1,- het Ned. mud. Kerssen waren over het geheel schaarsch, ofschoon in enkele streken zeer voldoende. Fijne vruchten waren wel overvloedig, doch zijn veelal niet tot volkomene rijpheid gekomen. Als iets bijzonders mag worden opgemerkt, dat bijna algemeen de Blaauwe Druiven, op eene goede positie, namelijk tegen het zuiden of zuid-oosten geplaatst, beter rijp zijn geworden tegen eene goede plankenschutting, dan wel tegen eenen steenen muur. De houten schutting moet, van boven, met een planken, naar voren afhellend, afdakje, van ongeveer 2 of $2\frac{1}{2}$ palmen breedte, worden gedekt, zoo voor Perziken als Druiven, opdat de drup des regens niet op de boomen en vruchten vallen kan. Hierdoor

worden, volgens eene tweejarige proef, het afvallen der bladen en het zoogenaamde wit in de Perzikboomen, waardoor dezelve zoo dikwijls in de maand Junij worden aangedaan, voorgekomen, en de vruchten voor bederf bewaard. Mogelijk is deze bedekking ook voordeelig voor het rijpen der Druiven. Perziken waren, voor het overige, zoowel als Abrikozen, in sommige streken zeer overvloedig, terwijl dezelve in andere geheel ontbraken. Pruimen waren algemeen schaarsch."

Over het algemeen was de Ooftoogst in Overijssel ook overvloedig, maar daar werden toch streken gevonden, in welke door het bevriezen der bloesems er weinig of geen ingeoogst werden. De Heer MELLEMA, te *Oostrum*, klaagt wel over kleinheid van stuk, maar berigt, dat de boomvruchten minder aan rotting onderhevig waren dan wel anders; uit Noord-Holland wordt juist het tegendeel beweerd.

In de Provincie Groningen gingen, door het koude en ongunstige voorjaarsweêr, en elders door de zomerdroogte, de steenvruchten geheel verloren; terwijl de Heer Correspondent VAN WOLDA, in de Provincie Drenthe, berigt: „Voor de gevestigde Vruchtboomen was het een allergunstigt jaar; gedurende den bloeitijd was het weder noch nat, noch droog, juist gematigd, zoodat men dan ook weinig rupsen vond. De Appelboom gaf meerder vrucht dan de Pereboom, maar die des laatsten was in hare soort zwaarder. De Pruimenboomen, meest

uit

uit de bosschen gezochte wildelingen, witte, blaauwe en roode, gaven insgelijks vele en vrij groote vruchten, die voor eenen zeer geringen prijs verkocht werden. De veredelde Kerseboom begint meer algemeen bekend en gezocht te worden, doch de inlandsche Kriek beslaat een veel ruimer plaats, en gaf ook in 1835 veel vrucht. Van de jonge Vruchtboomen, die in het voorjaar verplant werden, stierven er eenige, andere kwijnden den ganschen zomer door, en nog andere, die vroeg en in goeden grond gezet waren, groeiden voordeelig." Eindelijk meenen wij hierbij te moeten voegen, hetgeen de Heer Correspondent T. VAN DUYNHOOVEN, te *Cuyk*, zegt: „Tot het aanleggen van Boomgaarden, op heidegronden, heb ik hier het eerste voorbeeld in 1804 gegeven, en sedert zoo uitgebreid, dat ik thans 1300 Vruchtboomen dragende heb staan, meest Kersen, Noten, Appelen en Kastanjes, en waarbij ik wel mijne rekening vinde. Jonkheer VAN SASSEN VAN IJSSELT, te *Boxmeer*, is mij kort daarna er in opgevolgd, en heeft er important veel geplant. Deze beide voorbeelden hebben vele anderen aangemoedigd, om Vruchtboomen bij hunne huizen te planten, en nopens de behandeling van den grond ingelicht. Nu ziet men hier schier overal Vruchtboomen bij de huizen, op anders ledigliggende plaatsen, zoodanig, dat men thans de opbrengst der boomen bij de huurwaarde rekent, zoodat zulke vroeger ledige ruimten thans meer intrest geven, dan de beste landerijen, en dit vermeerdert nu nog

te meer, omdat men in bovengemelde kweekerijen goede boomen voor eenen redelijken prijs kan bekomen"

OPGAANDE WOUDBOOMEN. De staat der Opgaande Woudboomen was in 1835 overal gunstig; geene insecten benadeelden derzelver groei, en alleen de jonge potelingen hadden van de langdurige droogte te lijden, zoodat, waar de oude niet te veel aan felle winden waren blootgesteld, deze welig tierden, schoon stonden en lang hun loof behielden. Bijzonder was dit het geval in Noord-Braband, vooral met de Dennen en Eiken, welke laatste weder vele (hoewel over het geheel niet zoo menigvuldig als in 1834) en vooral groote, zeer goed rijpe eikels hebben opgeleverd; waar de liefhebbers, om dezelve te zaaijen, die tegen *f* 1,25 à *f* 1,75 het Ned. mud, konden koopen. De Heer VAN DUYNHOOVEN berigt, dat de planting, vooral van Eiken, weêr toeneemt, sinds eenige jaren, omdat men de behoefte daaraan gevoelt, door den verkoop van veel oud hout en zelfs halfwassen boomen, ter voorziening van *Holland* en onze defensie steden van zwaar timmerhout; dezelve vermeldt voorts, dat de drift, waarmede voor eenige jaren het planten van Canadasche Populieren wordt voortgezet, bekoeld is, sedert de ondervinding, dat dit hout op vele soorten van grond niet duurzaam voortwast, en voor de klompenmakers te losse houtsoort oplevert. Omtrent zijne plantaadje van Ahorn- en Dennebosschen zegt hij: „Sedert eenige jaren begint

gint men hier ook Eschdoren of Ahorne te planten, die hier in verschillende soorten van grond, mits goed bewerkt zijnde, wel aanwassen; ik heb er voor drie jaren ruim 100 langs mijn goed, op den publieken weg, geplant, die zoo goed als de Eiken, daarbij staande, wassen. Dennebosschen zijn hier, vóór tien jaren bij het verkoopen van heigronden, nog al veel gezaaid en gedijen hier goed, met ze maar enkel over de harde hei te zaaijen, en op 4 ellen er een greppel door te maken en met dien grond te beaarden. Ik en meer anderen hebben er in 1803, 1804 en 1805 ook zoo gezaaid; de mijne heb ik dezer dagen, alle voor 35 centen het stuk, verkocht. Deze waren vroeger van tijd tot tijd, op den afstand van ruim een el, gedund, en aan de windzijde van het bosch de takkige, tot keering van den wind, behouden."

In Zeeland leden de Woudboomen van de felle winden in Junij; op *Noord-Beveland* echter de Esschen alleen van de rupsen, op welk eiland nog oude IJpen stierven, ten gevolge van de vroegere natte jaren. In het vijfde District tierden vooral de Populieren goed.

In Zuid- en Noord-Holland deelden zij in het algemeen gunstig lot; en zelfs in den omtrek van *Leiden*, schijnt de voor twee jaren opgemerkte sterfte derzelve op te houden.

Uit de Provincie Utrecht wordt in het bijzonder vermeld, dat de loten van sommige buitengewoon lang waren, hebbende wel iets, maar

minder dan de vruchtboomen, van de droogte geleden. Ook daar waren niet alleen Eiken, maar ook Sparren, rijk met vruchten beladen; de Beuken daarentegen, die, in 1834, ook daarmede, en zelfs boven krachten, bezwaard waren, herstelden zich, door eene mindere vruchtbaarheid, wederom in het hout.

Uit Gelderland luiden, omtrent de jong geplante, de berigten min voordeelig, zijnde er door de droogte vele omgekomen. Op sommige plaatsen in die Provincie, was dit vooral het geval met jonge Beuken, zelfs van zoodanige, die reeds eenige jaren gestaan hadden.

De Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE deelt de volgende bijzonderheden op dit artikel mede, welke hier eene plaats verdienen: „Opgaande Woudboomen zullen doorgaans goed gewerkt hebben, als de vroege vorst het tweede lot niet doet versterven; over het algemeen voldeden de Populieren het minst, en heeft de *Populus cordata nova* ook niet sterk gewerkt. Die, welke ik op de wallen mijner ontgonnen broekgronden overbragt, voldeden wel; ook de derwaarts overgeplante *Acacien* zouden daarop voldaan hebben, zoo zij niet geweldig door de hazen waren afgevreten, waartegen ik die in het vervolg zwaarder en kort op den grond afgesneden zal doen planten, om dit door veel uitloopers voor te komen. De *Acer negundo* voldeed daar, zelfs in mijne kweekerij, maar matig, en de witte Moerbei geheel niet, als alleen op tuingrond

voort-

voortwillende. De roode Eikels en Acaciezaden uit *Amerika* mij dit jaar geworden, vooral de eikels, zijn goed opgekomen; die van vorige bezendingen groeijen bijzonder, waar ik ze op goede gronden en beluwd geplant heb, wel. Dit is onder anderen het geval der *Cypressus disticha*, waarvan ik meerder zaad wenschte, om ze, zoo als ik met Moeras-eik (*Quercus palustris*) aanstaande voorjaar denk te doen, op mijne ontgonnen broekgronden te beproeven. Van het Platanuszaad is niets opgekomen, schoon ik de onderscheiden bekende zaaimethodes daarmede beproefd heb. Men heeft opgemerkt, dat de asch der Populieren, als veel loog bevattende, bijzonder dienstig is voor de bleekerijen, waarom die voor dezelve bij voorkeur, en hooger als andere houtasch, te *Winterswijk* bij de klompemakers gezocht wordt. Men heeft met belangstelling den goeden groei der Dennebosschen onder *'s Heerenberg* en *Wehl* opgemerkt, waardoor deze vroeger boschrijke, doch sedert de laatste jaren woeste, of met slecht kreupelhout bezette streek, wederom met houtgewas bezet zal raken."

Omtrent den staat der Woudboomen, die in Overijssel ook goed gewassen waren, levert, betrekkelijk *Twenthe*, de Heer CIVATI het volgende berigt: „Voor de teelt van het opgaande hout is deze Provincie, en wel voornamelijk deze streek, bij uitnemendheid geschikt, en zulks schijnt dan ook bij de vroegere bewoners van *Twenthe*, reeds overbekend te zijn geweest, hetwelk op te maken is

is uit het onnoemelijk getal zware Eiken- en Beukenboomen, welke er in de laatste 50 jaren geveld zijn geworden, en nog dagelijks in groote menigte verkocht worden. Te bejammeren is het, dat er naauwelijks een twintigste gedeelte van het gevelde werd aangeplant, en dit kwaad is vooral toegenomen, sedert de Domeinenplaatsen (omtrent 3 à 400 in getal) aan de zoogenoemde hofhoorige meijers in eigendom zijn overgegaan; deze waren vroeger verpligt ieder jaar een bepaald getal Eikentelgen op hunne plaatsen te poten, welke ten behoeve van het Domein onaangeroerd moesten blijven. Doch bij het afstaan van genoemde bouwplaatsen, door het Gouvernement, aan de bouwgeregtigden, is al het opgaande hout tegen tauxatie aan hen overgedaan, waarvan dadelijk een groot gedeelte, en vervolgens jaar op jaar, eene zekere hoeveelheid verkocht is geworden, om daaruit de kooppenningen te vinden, welke binnen het tijdvak van vijf jaren moesten voldaan worden. Thans worden er, in plaats van Eiken, zeer veel Popelen en andere tot klomphout geschikte Boomen gepoot, welke in deze gronden uitmuntend wassen. Inzonderheid verdient de *Populus heterophylla* (verschilbladige Populier), door zijnen verbazenden snellen aanwas, de voorkeur boven alle andere bij mij bekende Populieren. Sommige Schrijvers beweren, dat deze Populier bij harde winters tot aan den grond afvriest; in welk geval de kweeking minder aanbeveling zou verdienen."

In Vriesland groeiden zij ook zeer welig, en in

in die Provincie waren de eikels nog overvloediger dan in 1834. De Heer MELLÉMA berigt, dat er meer Populieren van tijd tot tijd worden aangeplant, en vleit zich met de hoop, van door derzelver spoedigen groei, de bosschen te zien vermeerderen.

In Drenthe stonden zij goed, vooral de meerjarige, maar de zeer oude of verplante, kwijnden of stierven van de droogte. In de Koloniën van Weldadigheid, tieren alleen de Canadasche Populieren, zijnde andere soorten aan den wind te veel blootgesteld, om voort te komen. Het opgaand, vooral Eiken-Hout, gold goeden prijs; dezelve was, gelijk uit Utrecht berigt wordt, zelfs stijgende. Daarin stemt ook de Heer Correspondent TONCKENS, te *Westervelde*, maar voegt deze aanmerking er bij: „ Het laat zich aanzien, dat de eigenlijke bosschen van opgaand hout, binnen korte jaren, geheel zullen worden gekapt, vermits de grondlasten dezer boschgronden, welker huurwaarde in den regel tot het dubbelde en drievoudige van gelijksoortige gronden bij het kadaster is opgevoerd, thans zoo hoog zijn gestegen, dat het voor de eigenaren onmogelijk is, dezelve op den duur te voldoen. Deze gronden zullen dus onbeheerd voor de lasten moeten blijven liggen, ten ware er van Gouvernementswege daaromtrent voorzieningen mogten worden genomen."

AKKERMAALSHOUT EN RUN. Gunstig waren ook de berigten omtrent het Akkermaalshout, daar het deelde in de voorregten van een droog

jaar,

jaar, geen ongedierte hetzelve kwelde, en meestal alleen het jong plantsoen op hooge landen van de droogte te lijden had. In Noord-Braband maakte het een voortreffelijk lot en groeiden de schaarbosschen heerlijk.

In Zuid- en Noord-Holland wiessen zij goed en sterk; in Utrecht was het gewas wel voldoende, maar het tweede lot veelal zeer laat geschoten, weshalve er vrees bestaat, dat de vroeg ingevallene vorst daaraan groote schade zal hebben toegebragt. In Gelderland hadden zij in het voorjaar niets van de vorst geleden, maar wel eens gebrek aan vocht ondervonden; doch de Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE ducht ook voor het nadeel, dat het St. Jacobslot later bij de vroege nachtvorst zal ondergaan hebben. Uit Overijssel, Vriesland en Drenthe waren de berigten ook voldoende, uit de tweede Provincie vooral, omtrent de in 1834 aangeplante, terwijl daar het nieuwe ook wel gevat had. In Noord-Holland was het eikenhout duur in prijs; in Utrecht achtte men denzelven over het geheel middelmatig, maar uiteenloopend; in Gelderland keurde men den prijs goed; in Overijssel matig en in Drenthe voldoende. Alleen de Heer VAN DUYNHOOVEN, te *Cuyk*, geeft bepaalde prijzen op, te weten: het Talhout gold daar vrij scheep, tot 7 à 8 Guldens de 100 bossen, van 26 oude Rijnlandsche duim dik en lang.

Wat de Run aangaat, door de droogte was zij van

van een goede qualiteit en over het geheel droog en vrij blank gewonnen. De prijzen, hoewel eerst nog al redelijk op sommige plaatsen geacht, liepen in het najaar achteruit en werden velerwege laag.

Uit Noord-Braband wordt hieromtrent omstandig vermeld: „ De schors had dit jaar weinig aftrek: in den beginne kon men *f* 5,- voor de 100 Ned. ponden krijgen, doch die daarvoor niet wilden afzetten, zijn door het achteruitloopen der prijzen te leur gesteld, zoodat zij naderhand genoodzaakt zijn geweest de Run voor denzelfden prijs franco *Rotterdam* te leveren. Met de Boomschors was het even zoo gesteld. In het begin van den scheltijd kon men *f* 3,- à 3,25 bedingen, later was men verpligt voor *f* 2,50 à *f* 2,75 te verkoopen. Deze prijsvermindering was oorzaak, dat er over het algemeen minder dan in gewone jaren gerund is geworden, uitgenomen in eenige gemeenten van het kanton *Boxtel*, alwaar in den vorigen winter verscheidene groote verkoopingen van zware Eikenboomen gehouden waren, die in de maanden Mei en Junij geruimd moesten worden."

Hiermede stemmen de H. H. Correspondenten Martini en van Dooren overeen. In Utrecht gold het voer *f* 26,- à *f* 28,-. In Gelderland en Overijssel was men echter met de prijzen tevreden, ja, in het graafschap *Zutphen* wordt van een' goeden prijs gesproken, maar later zakten zij ook daar. Te *Deventer* gold, volgens den Heer Civati, het mud Eik gemiddeld *f* 2,40, terwijl te

te *Zutphen* 20 centen meer werd besteed, dat hij toeschrijft aan de betere qualiteit der Geldersche Run. In Vriesland was de prijs matig; in Drenthe werd er voor de Ned. mud *f* 2,- à *f* 2,25 besteed.

WEERDEN- ELZEN- EN ESSCHEN-HAKHOUT. Van deze onderscheiden soorten van Hakhout, waar onder ook, bij vele berigten, het Berkenhout begrepen is, valt, wat den groei en het lot betreft, niets anders te zeggen, dan het gunstige wegens het Akkermaals- of Eikenhout, boven vermeld. Niettemin is het Provinciaal Verslag van Noord-Braband uitvoerig, vooral wat de prijzen betreft, en is van den volgenden inhoud: „Al deze onderscheidene soorten van Hakhout, waaronder, op de zandgronden dezer Provincie, die van Berkenhout ook verdienen gerangschikt te worden, hebben, wat den groei betreft, uitmuntend voldaan, en meer dan gewoon schoon lot gemaakt, doch de prijs van de mutsaarden is op eene, voor den planter, verontmoedigende wijze tegengevallen. Er was nog veel voorraad van turf van het verleden jaar voorhanden, dit jaar gaf weder overvloed; de zachte winters deden de behoeften aan brandstof minder gevoelen, en dit alles werkte mede, om het drooge brandhout tot, sedert verscheidene jaren, ongekende lage prijzen terug te brengen, hetgeen te gevoeliger was, wijl men in 1831, 1832 en 1833 zeer veel geld gemaakt had. Goede eiken- en elzen-takkebos-

sen

sen van vijfjarig slaghout, droog zijnde, 6 à 7 Ned. ponden zwaar, golden in den voorwinter aan vele oorden niet meer dan *f* 3,- à *f* 3,50 de vim, en later, toen de winter zacht bleef, nog merkelijk minder. Dennen-mutsaard was voor *f* 1,- tot *f* 1,50 te verkrijgen. Het Weerden- of Rijshout, waarvan de teelt in den lande van *Altena* en langs den *Biesbosch* van vrij veel belang was, is in den afgeloopen zomer niet alleen goed gegroeid, maar ook voor redelijken prijs van de hand gegaan. Nieuwe aanplantingen van Schaarhout zijn zeer verschillend gelukt, en dit heeft geheel afgehangen van het tijdstip, waarop de planting gedaan is. De zachte winter gaf hiertoe onafgebroken gelegenheid. Die in den winter, of vroeg in het voorjaar, tot half Maart toe, geplant heeft, heeft er zich wel bij bevonden. Dit plantsoen heeft spoedig wortel gevat, en is vervolgens, wanneer de grond niet al te hoog was, tamelijk wel gelukt. De late aanplantingen, in het laatst van Maart en begin van April, zelfs op redelijk lage en klemmige gronden, zijn ten eenenmale mislukt en bijna geheel uitgestorven; de aanhoudende droogte heeft alles vernield, zoodanig, dat het allerwege aan genoegzaam plantsoen ontbreekt, om in te poten, of liever op nieuw te planten."

Omtrent den prijs berigt de Heer VAN DUYNHOOVEN, dat de 100 Elzen-Rijsbossen, aan de *Maas*, scheep geleverd worden voor *f* 4,- à *f* 4,50;

 het

het Dennen-verziel werd verkocht voor *f* 2,20 de wis, vrij scheep te leveren. Die Correspondent heeft alleen meer dan 250,000 Weerden en Elzen, sedert 8 à 10 jaren, in den grond gebragt, maar klaagt over *debouchés*, om van deze aanplanting voordeel te trekken. In Zeeland groeiden de Elzen- en Esschen-Hakbosschen goed, en slaagden voortdurend bij een' vijfjarigen hak zeer wel.

Uit Zuid-Holland wordt wegens deze houtsoorten berigt: „ Het houtgewas is in de binnenpolders, in het District van de *Beijerlanden*, Lande van *Strijen* en het Eiland *Dordrecht*, goed gegroeid, doch in de buitenpolders, welke met zout water zijn overstroomd geweest, is het slecht gewassen, en zijn door het zout water vele stoven of struiken gestorven. In *Delfland* en het *Westland* is het Elzen-, Esschen- en Berken-Hakhout op de stoven zeer welig gegroeid, en heeft een goed schot gemaakt; hebbende noch door voorjaars-vorst, noch door wind geleden, doch het inboetsel en eenstalige Hout heeft door de groote droogte aanmerkelijk geleden, en is veelal dood gegaan, vooral in de zandgronden. In den *Alblasserwaard*, Lande van *Gorinchem*, van *Vianen* en *Leerdam* is het Weerden-Hout, over het geheel gezond en zonder bijzondere rampen, opgegroeid, en geeft aldaar een belangrijk middel van bestaan. Elzen vindt men aldaar minder, maar zij zijn ook goed gegroeid. In *Rijnland* zijn de Hakbosschen goed gegroeid en goed in prijs gebleven.

In

In den Lande van *Voorne* en *Putten* is het Bosch-hak- en griend-hout goed gegroeid. Evenwel was het opmerkelijk, dat zoo vele Berken-stoven, in het beste van hunnen groei, na den hak, in het voorjaar van 1835, gestorven zijn. De prijs van het Hout was vrij willig."

Uit Noord-Holland vernam men met genoegen, dat ook daar derzelver staat gunstig was, niet alleen, maar ook, dat zij op *Terschelling* langzaam zich herstelden van de overstrooming van 1825.

In de Provincie Utrecht leden deze houtgewassen weinig door de nachtvorsten, doch kwamen laat in het blad. Zoowel het Weerden- als Elzenhout stond er verder, over het algemeen, zeer goed, zijnde voordeelig gegroeid. Dezelve bleven, ongeacht de droogte, den geheelen zomer door goed in het blad, hebbende fiksche loten gemaakt. De Teenen waren daar mooi en scheutig opgewassen en de prijzen middelmatig. Het voordeeligste was het vijfjarig Weerdenhout, dat *f* 9,- à *f* 10,- de vim mogt gelden.

In Gelderland groeiden zij ook wel, en mogten er goede prijzen gelden, dáár, waar de Tabakscultuur geld in omloop brengt onder den geringen stand, die er voor brand, tabakseggen, spijlen, enz., behoefte aan heeft, of waar zij voor kribwerk noodig waren.

De Heer Correspondent SNETHLAGE haalt als voorbeeld van den sterken groei dezer houtsoorten

 aan,

aan, dat de in het vorig najaar gehakte Wilgen in dit jaar ongeloofelijk in lengte opgeschoten zijn, te weten ter lengte van 2 el 93 duim, en enkele ter lengte van 3 el; dat die van 1833, toen het een buitengewoon lotjaar geweest is, nog aanmerkelijk overtreft, hebbende, toen veelal, de lengte van het schot 2 el 71 duim bedragen.

Uit Overijssel, Vriesland en Drenthe, luiden de berigten ook gunstig: maar wij mogen van dit artikel niet afstappen, zonder de bijzonderheden van de Heeren VAN DER BORCH VAN VERWOLDE en CIVATI, ten slotte mede te deelen. Eerstgenoemde Heer zegt: „ Dit artikel wordt doorgaans slechts voor eigen behoeften gekweekt; de weerden langs de rivier, door geen ijs of ontijdige overstrooming geleden hebbende, zijn welig gegroeid: zoo was men te *Herwen* van het product der daar belangrijke Rijsweerden bij Domeinen en Particulieren tevreden. In sommige gemeenten vindt men Elshout, schoon dit in de broeken afneemt, en in vele weiden uitgeroeid wordt. Onder *Zelhem* neemt de teelt van dit Hout toe, welke daar, even als in het *Zieuwent*, tot houtskolen wordt gebrand, schoon de prijs derzelve door buitenlandschen invoer gedrukt wordt, dewijl de *Deventer* IJzergieterij, welke den prijs regelt, die veel gebruikt. Te *Didam*, waar men Elzen- zoowel als Eikenhout voor haardbrand bezigt, was men van het product tevreden. De Heer CIVATI meldt: „ Weerden-, Elzen- en Es-

Esschen-Hakhout zijn alhier onder de benaming van Weekhout bekend, en in eene groote hoeveelheid bij iedere bouwplaats voorhanden; hetzelve groeit hier ongeloofelijk welig, en geeft aan den Landman een' gedeeltelijken tak van bestaan, daar het meestal tot houtskolen gebrand wordt, ten gebruike van IJzergieterijen en andere Fabrijken. Het Elzenhout wordt zelfs in deze Provincie, voor zoo ver die aan *Munsterland* grenst, in onnoemelijke menigte, en doorgaans zonder aanleg van bosschen, in gemeene broeklanden en wildernissen onder de boerenerven behoorende, ja zelfs op woeste gronden of gemeenten aangetroffen, waar het zich als van zelve inplant. Hoe wenschelijk zoude het derhalve in het bijzonder en algemeen belang niet zijn, dat gronden, waar de Natuur zoo duidelijk aanwijst, tot welke rijke voortbrengselen zij geschikt zijn, tot cultuur gebragt werden."

RIET EN BIEZEN. Over het algemeen zijn ook deze beiden goed gegroeid, wel ingezameld, en de prijs was niet ongunstig.

Wat het Riet in het bijzonder aangaat, volgens het berigt uit *'s Gravenhage*, slaagde het wel aan de boorden van de *Maas*, in de veenplassen en moerassen; meer binnenwaarts was het schraal, kort en zwak; volgens dat uit *Rotterdam*, is het binnendijksche Riet tamelijk lang gegroeid, en door den weinigen wind nog al regt; volgens het Pro-

vinciaal verslag gold het in Zuid-Holland van *f* 2,40 tot *f* 2,70 de honderd schoven.

In Noord-Holland leverde het op sommige plaatsen een ruim, op andere een schraal gewas op. In Gelderland was het Riet wel niet zoo lang en gaaf als gewoonlijk, maar zooveel te fijner, harder en beter van qualiteit. In Overijssel bleef de prijs op goede hoogte, en viel het gewas gelijk ook de inzameling goed uit; uit *Kampen* berigt de Heer Rusburg echter, dat het maar matig gelukt is, veel geleden heeft van de droogte, maar dat het gegroeide deugdzaam is.

In Vriesland zou meer Riet gesneden zijn, had er sterker ijs geweest; het leverde maar een matig gewas; op sommige plaatsen was het zelfs slecht uitgevallen, als dun en kort van steel; de prijs was matig.

Wat de Biezen in het bijzonder belangt; in Zuid-Holland groeiden zij wel en werden goed ingezameld. Het voer van 62 bos gold er *f* 7,50 à *f* 8,50. In Noord-Holland bragten zij wel op; te *Kampen* meer dan gewoon in hoeveelheid en deugd, doch de Russen bleven kort en waren weinig gegroeid. In Vriesland leverden de grove Biezen, voor zwaar matwerk, weinig, de fijne niets op.

WOESTE GRONDEN. Dit artikel moest natuurlijk bij de onderhavige berigten en verslagen bijzonder in aanmerking genomen worden, alzoo

bij

bij de toenmalige zitting der Staten-Generaal eene zoo lang gewenschte Wet, om de uitgiften van Woeste Gronden te bevorderen en derzelver cultuur te begunstigen, voorgedragen was, ofschoon dezelve niet in eindelijke beraadslaging is gekomen. Wij vinden dus over het algemeen in de berigten van dit jaar de vroegere klagten, doch getemperd door de hoop; wij vinden er voorts ook andere belangrijke aanmerkingen. Aldus is het verslag der Provinciale Commissie van Noord-Braband: „Met de grootste belangstelling heeft de Commissie de voordragten der Conceptwetten, betrekkelijk de ontginningen van Woeste Gronden en de tijdelijke vrijdommen daaraan te verleenen, gezien, welke door het Gouvernement aan de Wetgevende Kamers bij derzelver gewone najaarszittingen zijn aangeboden; ofschoon op derzelver inhoud, in het belang van den landbouw, vele en niet ongegronde aanmerkingen zouden te maken zijn, geven zij ons ten minste het vooruitzigt, dat er eindelijk een einde zal komen aan de twijfeling, die er aangaande deze, voor onze Provincie zoo hoogst belangrijke, materie sedert vele jaren bestaan heeft, waardoor menige nuttige onderneming is achtergebleven, en die waarschijnlijk met lust en ijver zal tot stand komen, wanneer het resultaat gunstiger voor den ondernemer mogt uitvallen, dan deze voordragten thans opleveren. Eene aanschrijving van Heeren Gedeputeerde Staten aan de Gemeente-Besturen in

het afgeloopen voorjaar, waarbij te kennen wordt gegeven, dat het de stellige wil Zijner Majesteit den Koning is, dat de Gemeenten zich, door alle gepaste middelen, van hunne gevestigde schuld ontdoen, en eene aanmaning, om de maatregelen in hun bereik zijnde, hiertoe leidende, in ernstige overweging te nemen, heeft in onderscheidene Gemeenten, welke geene andere *ressources* bezitten, aanleiding gegeven tot het verzoeken aan het Gouvernement, om tot den verkoop van hun in eigendom toebehoorende Woeste Gronden geautoriseerd te worden. Deze verzoeken zijn toegestaan, waarvan het gevolg is geweest, dat reeds in den loop van dit jaar, in onderscheidene Gemeenten, belangrijke verkoopingen hebben plaats gehad, terwijl zij in andere geprepareerd worden, om in het aanstaand voorjaar te kunnen gehouden worden, door al hetwelk eenige honderde bunders heide- en slechten grasgrond in particulier eigendom zijn overgegaan. Behalve de voordeelen, die hieruit in het vervolg voor het algemeen moeten voortvloeijen, heeft dit reeds aanvankelijk eene zeer gunstige uitwerking, doordien honderde arbeiders, die in den afgeloopen winter bij de boeren in den tegenwoordigen, voor den landbouw zoo ongunstigen tijd, geen werk zouden gevonden hebben, en aan de armen-kassen zouden vervallen zijn, thans door de koopers der nieuwe Gronden, tot het graven van nieuwe slooten en andere bedrijven, op eene nuttige wijze zijn bezig gehou-

houden, en werk en brood gevonden hebben." De Heer MARTINI geeft mede krachtig zijn verlangen te kennen: „ dat de bij de Staten-Generaal ingezonden wet-ontwerpen mogten leiden, tot verzekering van billijke vrijdommen van belastingen, zoowel voor het verledene als toekomende, buiten welke aan geen belangrijke nieuwe ondernemingen van cultuur der Woeste Gronden meer te denken was." Onze Correspondent VAN DUYNHOOVEN klaagt, dat de verdeeling det ongecultiveerde Gronden in zijn district, toebehoorende aan 12 Gemeenten, hoezeer reeds in 1829 daartoe besloten werd, door verschillende meeningen tusschen de leden der Commissie, daarover benoemd, en het onvolkomene der ontworpene plans, niet tot stand is gekomen; daar hij beweert, dat bij eene goede verdeeling en het aanleggen van waterleidingen en wegen, die veertien Gemeenten, door eene geregelde cultuur, zich 10,000 guldens voordeel zouden kunnen verschaffen; terwijl de Heer P. VAN DOOREN, te *Tilburg*, de onderneming vermeldt van Z. K. H. den Prins van ORANJE, voor wiens rekening in die omstreek „ het belangrijk aantal van ruim 400 bunders heigrond aangekocht was, en daarvan een groot gedeelte in dit jaar met rogge en haver bezaaid, hetwelk een' tamelijken oogst en graan had opgeleverd; een ander gedeelte was nog in bewerking, en werd met zorg behandeld."

In de Provincie Zeeland worden geen Woeste

Gronden of onbebouwde velden aangetroffen; doch te regt heeft de nieuwe Correspondent der Maatschappij, de Heer VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, te *Sas van Gent*, onder dit opschrift de aanmerking geplaatst, welke wij hier moeten overnemen: „ Zoodanige gronden worden in mijn ressort niet aangetroffen; doch er bestaan thans in de zoogenaamde *Sassche*, *Axelsche* en en *Hellegaten*, alsmede in de vlakte, gelegen tusschen de *Melo-* en de nieuwe *Saeftinger* polders, eene menigte zeer schoone en indijkbare bunders schorren en aangewassen gronden. Hoogst wenschelijk ware het, dat er moedige, bemiddelde en deskundige liefhebbers konden worden aangetroffen, die zich met de eventueel daarop aanspraak of regt verkregen hebbende eigenaren en concessionarissen spoedig konden verstaan, om deze voor het rijk en de algemeene welvaart, zoo belangrijke bedijkingen in dezen oord te komen ondernemen, en hierdoor, in navolging onzer voorvaderen, leven en voorspoed onder de arbeidende klasse te helpen verspreiden."

De Commissie van Landbouw in Zuid-Holland berigt: dat men in *Rijnland* voortgaat, vele Duingronden te beplanten met hout (waarvoor het eiken-plantsoen het geschiktste scheen te zijn) en met aardappelen: doch dat de aanplantingen, van beide soort, dit jaar, vooral in *Delfland* en het *Westland*, veel hadden geleden door de droogte en hitte. Het Departement *'s Gravenhage* ver-

vermeldt, dat men van de woeste gronden meer en meer partij begint te trekken, door gepaste behandeling. Te *Naaldwijk* worden de gronden, door het bovenwerken van blaauwe klei en derry, welke op eene diepte van 3 tot 6 en 8 voeten wordt gevonden, in eenen vruchtbaren staat gebragt; zoo ook onder *Monster*, *ter Heide* en *Scheveningen:* deze proeven bekrachtigen het denkbeeld, dat al de binnenduinen en andere Woeste Gronden, tot regelmatige beteling en bebouwing bruikbaar kunnen gemaakt worden.

Merkwaardig is ook dit jaar het verslag van de Provinciale Commissie van Noord-Holland: „ In *Gooiland*, bij de dorpen *Hilversum* en *Laren*, ontgint men de Heidegronden met tamelijk goed gevolg, hoezeer altijd met vrij wat onkosten; wanneer men de Heide tot bouwland maakt, is die ontginning minder kostbaar; maar bij het planten van hout moet de grond diep omgespit worden, de oerbanken gebroken en zoodanig bewerkt worden, dat het plantsoen met de wortels in den besten grond komen te staan. Te *Laren* hebben zij rogge gezaaid, aardappelen gepoot en hout geplant: de rogge is niet best geslaagd, doch de aardappelen zijn beter uitgevallen, dan die, welke op de reeds bebouwde landen stonden, zoo in hoeveelheid als hoedanigheid. De ontginning van Z. M. Duingronden levert voortdurend de beste resultaten. Van de Eijerlandsche gronden zijn circa 3800 bunders ingedijkt,

dijkt, waarvan reeds circa 37 bunders met koolzaad bezaaid zijn. Vier bunders hebben van de aardvloo geleden, de overige staan zeer goed. De gronden zijn als nu geheel ingedijkt met een zwaren dam, ter lengte van 11,000 ellen, en vooral aan de N. O. zijde, bij het zoogenaamde Eijerlandshuis, uitmuntend gedekt; twee verlaten zullen tot uitwatering dienen: de noordelijke is geheel gereed en voldoet uitmuntend. Men is thans bezig met het aanleggen der noodige wegen, vaarten en scheidslooten." Waarbij wij moeten voegen het berigt van den Heer Correspondent W. Bok, op *Texel:* „In het laatst van 1835 heeft de bedijking eener aanzienlijke uitgebreidheid gronds alhier haar beslag gekregen, en tot eene aanvankelijke proefneming is er door de eigenaren dier gronden een twaalftal plekken gronds met koolzaad bezaaid. Ten gevolge echter, zoo van gedeeltelijk te late zaaijing als van aardvloo, te groote droogte en andere geheel locale omstandigheden, schijnen die proeven slechts op vier of vijf plaatsen naar wensch te zullen slagen; men stelt zich echter voor, met het voorjaar 1836, als wanneer de geheele inwendige begraving zal zijn afgeloopen, dezen nieuwen polder voor een gedeelte te zullen in cultuur brengen, terwijl steller dezes, tevens deelgenoot in die onderneming, zich voorstelt, bij vervolg de Nederlandsche Maatschappij van Nijverheid, alles mede te deelen, wat eenigzins strekken kan, om dezelve

zoo

zoo met de bewerking als met den uitslag dier cultuur bekend te maken; kunnende voor het oogenblik niets hoegenaamd zekers of belangrijks daaromtrent worden opgemerkt."

Utrecht berigt, dat in de gemeenten *Doorn*, *Maarn* en *Darthuizen* nog al eenige ontginningen voor houtplanting hebben plaats gehad, en hoopt voorts, op gunstige wetsbepalingen ter bevordering van de cultuur. Niet minder Gelderland, en bepaaldelijk de Heer Correspondent VAN DER BORCH: „ De cultuur van Woeste Gronden, wordt door de lage prijzen der producten van den grond en den druk der belastingen niet zeer aangemoedigd. Hier en daar wordt nog wel ontgonnen, hetgeen men, onder andere, van de in dit jaar voltooide verdeeling der mark van *Barchem* verwacht, vooral door het bezaaijen of bepoten met dennen, waarop echter de vrijdommen minder werken zullen dan voorheen, omdat de heidegronden, te hoog bij het kadaster aangeslagen, den grond tot ondankbare nijverheid leggen, dewijl zeker voor dennebosschen, ten minste vijftigjarige geheele vrijdom, geen vrijdom van verhooging voldoende zijnde, noodig is, om derzelver aanleg niet in die categorie of ander winstbelovende ondernemingen te rangschikken of toe te laten, dat men dezelve niet ontijdig velle, en daardoor den roep van mindere duurzaamheid, voor onze inlandsche sparren, vermeerdere, schoon men het daarvoor houden mag, dat uitgegroeide dennen, ter

reg-

regter tijd geveld en behoorlijk gewaterd, vrij deugd- en duurzaam zijn." Dat er echter ook nu hier en daar nog al iets gedaan wordt, blijkt uit het berigt van den Heer Correspondent VAN LIJNDEN. De Provinciale Commissie van Overijssel zegt mede: „Dat in sommige Districten, waar de landen verdeeld zijn, veel gronden ontgonnen worden; doch elders er weinig aan geschiedt en men algemeen wenscht naar goede wetten, *die echter veel moeijelijkheden zullen hebben.*" Uitvoerig en opmerkelijk zijn de berigten van onze Correspondenten BLIJDENSTEIN te *Enschedé* en CIVATI bij *Delden*, beide in het quartier van *Twenthe;* welke wij te liever in hun geheel plaatsen, als dat District nog zoo veel onbebouwden en toch voor aanbouw of betere cultuur zeer geschikten grond bevat, en wij nog nimmer eenig omstandig berigt, nopens die oorden, (gelijk wel van Noord-Braband en Gelderland) hebben kunnen geven. Het *eerste* luidt aldus: „Niet meer dan een *vierde* gedeelte van den grond van het Kanton *Enschedé*, proportioneel het meest bevolkte van *Twenthe*, bevattende eene toenemende en hoogstwelvarende bevolking van bijna 11000 inwoners, is bebouwd; *drie vierde* is onverdeelde Heide- en Markengrond. De toenemende bevolking, de algemeene welvaart, de goede hoedanigheid van den grond, zoude de verdeeling bij uitnemendheid wenschelijk maken, en, bepaaldelijk in de omstreken van *Enschedé*, onberekenbare voordee-

deelen opleveren. Vroeger vonden de voordeelen en onderlinge jaloezij der landbouwers elders in de Provincie steun. Men woelde en werkte alom de Marken-verdeeling en ontginning tegen. De Marken-gemeenschap is altoos de goudmijn der Advocaten geweest. Daar zijn in deze streek Marken, die men berekent, dat in 50 jaren ook tot *f* 50,000 proceskosten aanleiding gegeven hebben; ter betaling waarvan nu en dan een hoek Heidegrond verkocht werd. Thans heeft de drang der omstandigheden en de verponding, die vroeger van deze gronden niet gevorderd werd, eindelijk aanleiding gegeven tot partiële toedeelingen, en de reeds aanvankelijk gunstige gevolgen hebben de bekrompene inzigten eenigzins gewijzigd. Men zal thans, bij eene eventuële verdeeling nog wel vele moeijelijkheden, maar toch merkelijk minder hardnekkigen tegenstand vinden. In het algemeen zijn de boeren sedert minder tegen de verdeeling ingenomen. Men had zich voorgesteld deze groote belangen meer algemeen en uitvoerig te behandelen, doch de sedert in voorslag gebragte wet op de ontginningen, maakt zulks overtollig." Het *tweede* is van den volgenden inhoud: „ Deze zijn in dit gedeelte van Overijssel nog onverdeeld, en de uiteenloopende begrippen van de Goedsheeren of Gewaarden, zijn over dit belangrijk punt van dien aard, dat het te vermoeden is, dat er zonder tusschenkomst van hooger hand, geene verdeeling zal kunnen tot stand ge-

gebragt worden, hoe wenschelijk zulks ook voor het wezenlijk belang van den landbouwer in deze streken zijn zoude, daar het geen tegenspraak lijdt, dat in eene welbegrepen landhuishoudkunde het inbrengen van plaggen in de bouwgronden, veel meer nadeel dan voordeel aanbrengt, en tot het gebruik van plaggen in de bouwgronden zoo veel kostbare tijd en arbeid van menschen en paarden gevorderd wordt, welke tot nuttige, en voorzeker tot voordeelige einden zouden kunnen gebezigd worden. In het Schoutambt *Delden*, met eene bevolking van ongeveer 2800 zielen en 500 woningen, verspreid op eene oppervlakte van 8768 bunders, mag men veilig stellen, dat nog 3000 bunders land woest liggen, waarvan zeker de helft, bij eene doelmatige behandeling en de noodige afwatering, binnen één à twee jaren in de vruchtbaarste weilanden zouden kunnen herschapen worden. Niet alleen is het in deze Gemeente dat eene groote oppervlakte grond woest ligt, maar men mag veilig stellen, dat zulks het geval over de gansche Provincie is (*)."

De Provinciale Commissie van Vriesland zegt: „ De ontginningen derzelve bepalen zich jaarlijks, alleen tot het ombreken van deze en gene stuk-

(*) Uit eene opgave van den Heer Civati blijkt, dat van de geheele oppervlakte dezer Provincie, uit 337,760 bunders bestaande, nog 122,713 Heidegrond zijn.

stukken Heide- tot Bouwgrond. In den laatsten tijd is er weinig bosch aangelegd. Gaat men echter terug met zijne gedachten, dan vindt men waarlijk aanmerkelijke streken gronds in vruchtgevend land en bosch herschapen, en het laat zich aanzien, dat dit meer het geval zijn zal, zoo de jeugdige groote landbezitters het buitenleven niet aan de stad opofferen. Het nu wijlen Lid dezer Commissie, de Heer Mr. A. A. VAN BOELENS, heeft in het groot getoond, wat aanhoudende vlijt en overleg in dezen kunnen uitwerken. Mogten velen hem hierin nastreven!" en wij moeten hier bijvoegen het aangenaam berigt van onzen Correspondent MELLEMA: „ Hoezeer in de Grietenijen *Oostdongeradeel*, *Kollumerland* en *Dantumadeel* geene, of althans weinige Woeste, en niet tot bouw- of weideland, of bosch aangelegde en gebezigde Gronden zijn, en dus aldaar ten dien opzigte geene uitbreiding van cultuur kan plaats hebben, is het echter verblijdend, dat men, de heide tusschen *Bergum* en *Veenwoude* passerende, ziet, dat diezelfde heide, die voor 30 jaren nog geheel onbebouwd was, nu bijkans en grootendeels bebouwd, en hier en daar met aardige huisjes en tuinen is voorzien, zoo zelfs, dat op sommige plaatsen de van beide kanten begonnen bebouwingen aan elkander raken, en daar alzoo geen onbebouwde grond meer overig is. Veel heeft hiertoe ook bijgedragen, dat voor weinige jaren aldaar een straatweg door gelegd is, waardoor er meerdere communicatie en vertier is: en het te voorzien is,

M dat

dat met korte jaren de *Bergumerheide* niet meer te vinden zal zijn."

Treurig steekt hierbij af het kort verslag van de Commissie van Landbouw in Groningen: „ Aan de cultuur van Woeste Gronden wordt thans in deze Provincie zoo weinig gedaan, dat dit artikel als bijkans wegvalt of niets noemenswaardig heeft." Doch onze Correspondent in die Provincie, de Heer ADRIANI zegt: „ In het *Oldambt* zijn de Woeste Gronden van geene beteekenis. In *Westerwolde* worden dezelve van tijd tot tijd minder, door de verdeeling van de Markvelden of Gemeentegronden, gelijk die van *Vlagtwedde* en *Onstwedde* voor eenige jaren verdeeld zijn en nu goed gecultiveerd worden." Hij belooft verder ons, na ontvangst, mede te deelen een hem toegezegd breeder verslag van de aanzienlijke verdeeling van de Gemeentegronden van *Onstwedde*, welke nu afgeloopen was. Wij verlangen daarnaar, om dat hetzelve denkelijk tot nuttig voorbeeld voor andere Gemeente- of Mark-Besturen zal kunnen strekken.

De Commissie van Landbouw in Drenthe zwijgt van dit geheel artikel; doch de Heer Correspondent TONCKENS vergoedt dit eenigzins, daar hij zegt: „ Woeste Gronden worden er weinig ontgonnen, en van die, welker ontginning nog ondernomen wordt, geschiedt in het algemeen geene opgave. Het komt mij voor, dat de ontginning zoo gering is: 1°. Omdat er zoo weinig Woeste Gronden in handen van bijzondere personen zijn; de groote mas-

massa behoort tot onderscheidene Marken, waarover de bijzondere Deelgeregtigden niet kunnen beschikken. 2°. Omdat de producten van den Landbouw thans zeer goedkoop zijn. 3°. Omdat de ontginners bij ondervinding geleerd hebben, dat men bij de invoering van het Kadaster uit het oog heeft verloren, dat hij, die Woeste Gronden in vruchtdragende heeft herschapen, eerst dan vruchten van den grond trekt, wanneer hij het kapitaal, tot de cultuur besteed, met de renten terug bekomen heeft, en dat de renten van dat kapitaal, die uit de vruchten van het ontgonnen land gevonden moeten worden, even min en zelfs minder nog dan andere renten, belast moeten worden, en dat gevolgelijk op deze renten geene grondlasten hadden kunnen gelegd worden." Aardig is het berigt van den Heer VAN WOLDA, te *Wateren:* „Hier en daar ziet men in den herfst, op digt bij huis gelegen hoeken en stukjes Heideveld, aardappelloof strooijen, even of het mest ware; en ik moet erkennen, dit heeft spoedig goede gevolgen; de Heide sterft en er komt Gras voor in de plaats." In de *Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid* zijn, volgens opgave van den Heer VISSER, slechts weinige bunders ontgonnen, waarbij twee zeer verschillende wijzen gevolgd zijn; van welker eerste, de uitkomst, benevens de kosten, opgegeven was in het Tijdschrift *de Vriend des Vaderlands*, IX Deel, N°. 9; terwijl van de tweede nog geen resultaat kon opgegeven worden. Wij besluiten dit artikel

met de plaatsing van den Brief van den Heer W. H. van Gennep, te *'s Gravenhage*, die, behalve het verbeteren eener misstelling in het Verslag van 1834, bijzonderheden, het opnemen waardig, bevat:
„ In het algemeen Verslag over den staat van den Landbouw over 1834, is ten aanzien van hetgeen het Domein, in het duin onder de Gemeente *Wassenaar*, heeft laten doen en beproeven, een erreur ingeslopen, welke ik mij verpligt reken, als Inspecteur der Domeinen, die werken regelende, te moeten doen opmerken, en des noodig oordeelende, daarop terug te komen bij het eerstkomende Verslag. Het komt aldaar voor, alsof de *Pinus maritima* in het duin niet wil gelukken en in het bijzonder niet van zaad: het is mij intusschen gebleken uit verschillende gedane proeven, dat de *Pinus maritima* zich niet laat verplanten, immers alsdan maar zeer zelden gelukt, doch dat daarentegen het zaad gewillig opkomt, zoodat twee bunders aldus bezaaid, in 1830, welig staan en met er tijd een goed bosch beloven. Uit gebrek aan goed zaad, is dit gewas niet menigvuldiger gezaaid, dan daar ik thans wederom eene goede gelegenheid heb gevonden, om het te kunnen bekomen, zal er meerder grond worden bezaaid. De *Pinus sylvestris* is van zaad niet wel aan den gang te krijgen, tenzij er goede dekking is tegen den wind en de brandende zon. Het plantsoen gelukt beter, doch behoeft dekking en zooveel doenlijk beveiliging tegen de hazen en konijnen, die daarop verzot zijn, en

mits-

mitsdien groote schade aanrigten. Over de oppervlakte duin, welke ik mij heb voorgesteld, om op te nemen tot vruchtbaarmaking of rentegeving, kunnen er eenige honderd duizenden geteld worden, zoo wel *Pinus sylvestris*, als *maritima;* en schenkt mij het Opperwezen nog eenige jaren levens en kracht, met eene gunstige stemming van Z. M. den Koning, dan stel ik mij voor, de aanplanting of aankweeking van Dennen te brengen tot eenige millioenen: want als opgelost is het vraagstuk te beschouwen, dat de Dennen wel in de zeeduinen willen groeijen, zelfs op de noordwestelijke expositie. Mogt het ten zijnen tijd aangenaam kunnen zijn, om iets meer van het doel der werken in het duin te weten, dan zal ik het mij tot eene aangename werkzaamheid rekenen, daarvan de noodige inlichtingen te verschaffen; voorloopig mag ik doen kennen, dat het hoofddoel is, om de valleijen, die niet gezocht worden door de bewoners der zeedorpen, te brengen tot bouw- en weilanden, op het beginsel en door middel van de stalvoedering, die bereids is aangevangen, met veertig stuks Hoornvee en met eenige Schapen, om die uit te breiden op eene schaal, dat er ruime meststoffen verkregen worden, tot verbetering van het reeds bestaande en tot het aanmaken van nieuwe Gronden; om de Gronden, die niet geschikt zijn voor wei- of bouwland, te beplanten met houtgewas, al naar derzelver capaciteit, als dennen, eiken, berken of elst; om het duin bewoonbaar

te maken, zoo als er bereids tien woningen, gedeeltelijk boerenbedrijfjes, gedeeltelijk arbeidershuisjes zijn daargesteld; en eindelijk, om alle zoodanige proeven te doen, als kunnen strekken, om aan den Landbouw en in het bijzonder aan de ontginning van woeste Zandgronden dienstig te zijn."

NIEUWE PRODUCTEN. „Onder de veldgewassen, welke hier te lande met goed gevolg en voordeel zijn aangekweekt en goed voortkomen, mag ook de *Chardon* of Kaardebol prijken," zegt onze Correspondent VAN DOOREN, te *Tilburg*, en hij vervolgt aldus: „dit distelgewas, hetwelk voor de behoeften onzer lakenfabrijken, uit *Normandie*, (deszelfs oorspronkelijk gewest) naar hier wordt gezonden, is sedert eenigen tijd, hoewel maar in geringe mate, echter met succes in onze gemeente geteeld geworden, uit zaad, hetwelk men uit de Fransche bollen had vergaderd, en zulks op de volgende wijze: men kiest daartoe den besten en zwaarsten grond, alhier bij de kadastrale beschouwing in de eerste klasse gesteld; deze grond goed bemest zijnde, wordt de Chardon in de maand Augustus of September daarin gezaaid; de bezaaide grond wordt daarna uitgedund, zoodanig, dat de planten ongeveer een voet afstands van malkanderen staan blijven. Sommigen verplanten, omstreeks half November, de jonge planten, en de ondervinding heeft doen blijken, dat de verplante Kaardebol een meerder

der aantal bollen voortbrengt, maar daarentegen meer gevaar loopt, om den winter door te komen. Naar mate dat de bollen aanrijpen, hetwelk in de maanden Julij en Augustus plaats heeft, snijdt men die met eenen steel, ter lengte van ongeveer een voet, af, en hangt die in bossen van 25 koppen, in eene schuur of loods, te droogen; daarna worden die in eene ijl gevlochten teenen mande, van 10,000 koppen, vergaderd, en zoodanige mand geldt thans *f* 30,-. Men heeft, op stukken gronds van 64 Ned. roeden, 30 manden ingeoogst; de gewone prijs der Kaardebollen is *f* 22,- à *f* 25,- per mand. Bij toelegging op de aankweeking van den Kaardebol zoude mogelijk dit distelgewas voor den landbouw, voor onze fabrijken en handel voordeel kunnen aanbrengen, en vooral zoude, de meer met vette aarde of klei gemengde zandgrond, in sommige streken der Provincie Gelderland, voor de verbouwing van dit product mijns erachtens zeer geschikt zijn, en een voordeelige schaar kunnen aanbieden. Men zaait dit gewas met goeden uitslag in de Provinciën *Luik* en *Limburg;* ook wordt dit in het Groot-Hertogdom *Berg*, in de omstreken van *Duren* en *Lennep*, gewonnen. Het ware ter goede slaging aan te raden uit *Normandie*, of ook wel uit de omstreken van *Avignon*, alwaar ook de Kaardebol geteeld wordt, pertinente berigten omtrent de behandeling in te winnen, en goed gewonnen en gezond zaad van daar te laten naar hier komen, hetwelk, al moest dit ook jaarlijks geschie-

den, aan geene bezwarende kosten onderworpen zijn kan, naardemaal de Kaardebol eene zoo groote menigte van zaad geeft, dat men reeds beproefd heeft, om hetzelve, in de sop vermengd, tot voedsel van het vee te doen verstrekken, en men heeft er zich niet kwalijk bij bevonden; ook zijn er proeven genomen, om olie daar uit te slaan, doch de opbrengst vergoedde naauwelijks de kosten; hoewel de olie de eigenaardigheid bezit, van niet door de koude te verstijven of te verdikken."

De Heer VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, te *Sas van Gent*, zegt op dit artikel: „Niet onwaarschijnlijk, komt het mij voor, dat de *Populus cordata nova* in dit district bij uitnemendheid wel zoude telen, dewijl dit het geval is met de Canadasche en Virginische Popels," enz.

De Heer VAN DIGGELEN, te *Axel*, begint op dit artikel aldus: „Als Nieuw Product kan worden opgegeven de zoogenaamde Boomkool (of Koolboom), die dit jaar op twee hofsteden, voor beestenvoeder, is verbouwd, en de meest gewenschte uitkomsten heeft opgeleverd;" en besluit aldus: „bij het zoo dikwerf mislukken der knollen en van andere wortelgewassen, is deze Kool van het grootste belang, en verdient in het algemeen welligt eene eerste plaats bij de stalvoedering." De verdere beschrijving van dit gewas en deszelfs cultuur, die deze Heer er tusschen voegt, kunnen wij voorbijgaan, omdat dit gewas niet overal meer zoo nieuw is, of aan den hoogen dunk, waarmede men algemeen

meen begint het te cultiveren, beantwoordt. Hierover, doch ook over de purperkleurige Luzerne, hooren wij den Heer VAN DER BORCH: „Nieuwe Producten vindt men hier niet. Wil men er den Laplandschen Koolboom onder begrijpen, dan moet ik zeggen, dat hij mij dit jaar weder zoo weinig voldaan heeft, dat ik ze laat uitsterven. De Luzerne, (*Medicago*) Rupsklaver, door UILKENS genoemd, scheen, door den goeden zomer, weliger dan in het vorige jaar te groeijen, en vrij wel land te houden, doch het zaadwinnen ging moeijelijk, en zal ik te meer trachten de purperkleurige Luzerne (*Medica major floribus purpurescentibus*) te bekomen, dewijl men deze voor beter houdt dan de *Medica* of *Medicago*, met ligt blaauwe of bonte bloemen, met de eerste van welke ik mijne proeven deed. Ik kan mij echter naauwelijks voorstellen, dat er door die plant nuttige aanwinst te doen, of dat zij boven onze Klaver te verkiezen zoude zijn, omdat zij uit warmer klimaat afkomstig is, diep in den grond wortelt, en daar ook, doordien zij den bodem minder dekt, eer door het Kweekgras (*Triticum repens*) en andere planten, als deze verdrongen wordt, en daarom althans minder voor de meeste gronden, waarop men voedergewassen teelt, geschikt is, dan onze gewone Klaver. Vergelijk over deze plant MILLER, *Gardners Dictionary* en THAER, *Rat. Landwirthschaft*, IV Th., f. 274, en elders." De Commissie van Landbouw in Gelderland berigt evenwel, dat de gewone Luzerne,

sedert eenige jaren te *Memmen*, en ook op de Rijksstoeterij te *Borculo* met succes beproefd is geworden.

De Vriesche Commissie schrijft: „De Koolboom maakt geen' opgang. De Amerikaansche, laatstelijk gezondene, zaden voor boomgewassen, zijn alle opgekomen; met belangstelling zal de Commissie er andere ontvangen. Een der Leden..." doch dit Lid is de Heer W. VAN PEYMA, Mede-Correspondent onzer Maatschappij, en wien wij dus zelf laten spreken: „De lust, om Nieuwe Producten en gewassen te beproeven, wordt meer en meer onder de verbeteraars van den Vaderlandschen Landbouw gaande. Het is te hopen, dat deze lust niet verflaauwe, maar steeds aangewakkerd moge worden. Door de bereidwilligheid van den verdienstelijken Hoogleeraar H. C. VAN HALL, te *Groningen*, ben ik dan ook ruimschoots in de gelegenheid gesteld, mijne begeerte daarnaar voldoening te geven. Over het geheel evenwel, ben ik niet zeer gelukkig geslaagd, daar deze vruchten te veel door de verwoesting der vogels geleden hebben. Met eenige dier vruchten, hoop ik de proef meer op eene grootere schaal te zullen kunnen hervatten. De Luzerne, Troshaver, zes- en tweerijjige Garst zijn mij, als inzonderheid nader onderzoek en beproeving verdienende vruchten voorgekomen. Beproevingen en aanwijzingen, hoe het geproduceerde verder tot onderscheidene einden bereid zoude kunnen worden, ware voor den Vaderlandschen Landbouw niet minder dien-

dienstig; men denke hier aan de potasch uit het loof van onderscheidene vruchten, stijfsel, enz., uit aardappelen; suiker uit aardappelen en mangelwortelen, enz., enz." De Heer MELLEMA zoude wenschen, dat er meer vreemde gewassen en de manier van teling bekend gemaakt werd, als maïs, aardakers, spelt, hennep, enz. De Heer ADRIANI belooft tegen een volgend jaar verslag van de *Chinesche Radijs*, als oliezaad, waarvan, in de nabijheid van *Winschoten*, dit jaar eene proeve genomen was.

TOESTAND EN VERBETERING VAN WEGEN EN VAARTEN. Het is aangenaam bij dit nieuwe artikel jaarlijks op te merken, hoe alles doorgaans in voldoenden staat is en onderhouden wordt, en toch ook velerlei verbetering en uitbreiding plaats heeft; ofschoon er hier en daar veel te wenschen overblijft, waarop het Algemeen en Provinciaal Bestuur, of wien de zorg over dit aangelegen onderwerp toekomt, opmerkzaam behoort gemaakt te worden.

De Provinciale Commissie van Noord-Braband verklaart: „Hieromtrent valt niets bijzonders aan te merken, De groote, zoowel als de wegen van het eene dorp naar het andere leidende, worden goed onderhouden, en bevinden zich in goeden bruikbaren staat." De Heer MARTINI erkent dankbaar, dat de wegen niet meer door de

da-

dagelijks aanhoudende passage van artillerie en treinpaarden bedorven en onbruikbaar gemaakt worden.

Uit *Noord-Beveland* in Zeeland meldt onze Correspondent VADER: „ De wegen zijn, in den zomer, in een' zeer goeden staat, wijl dezelve meest uit kleigronden bestaan, doch daardoor zijn dezelve in den winter in minder gunstigen staat, hetgeen uit gebrek aan goed zand niet te verhelpen is." Wij moeten verder hier de klagten vermelden van den Heer VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ, te *Sas van Gent:* „ Over het algemeen is de toestand der wegen, vooral in het nasaizoen en den winter, hoogst beklagelijk. Op vele plaatsen zijn die voor den reiziger met voertuig niet alleen, maar tevens voor den voetganger onbruikbaar en afschrikwekkend. Enorme kosten, allen ten koste van de grondbezitters komende, worden, wel is waar, jaarlijks daaraan geïmpendeerd, echter zonder veel nut of goed gevolg; de oorzaak daarvan, komt mij voor, niet zeer verre te zoeken te zijn. Immers, het mangelt, sedert 1814, aan een oppertoezigt over derzelver gesteldheid en in goeden staat houding, en bijna in elken polder hangt zulks geheel en al af van eene mindere of meerdere belangstelling en activiteit der Polderbesturen, die in dezen naar willekeur of de oude sleur te werk gaan; eene *centralisatie* ware, in dezen toestand van zaken, hoogst nuttig en begeerlijk."

Zeer onderscheiden en zorgvuldig is hier het verslag

slag van de Provinciale Commissie van Zuid-Holland. „De wegen worden in *Delfland* en het *Westland* goed en geregeld onderhouden, en aan sommige zelfs verbeteringen toegebragt, terwijl men zich aanhoudend onledig houdt, in het *Westland*, met de tuinen en hooge bouwlanden, zoo veel de gelegenheid zulks maar toelaat, met Slooten en Vaarten te doorsnijden. In de *Beijerlanden* en Lande van *Strijen* is de toestand der Wegen in den winter voortdurend slecht. Mogt het Gouvernement kunnen besluiten, om den grooten Weg te doen bestraten, dit zou voor den landbouw in de *Beijerlanden* een wezenlijk nut zijn. In *Rijnland* worden de Wegen en Vaarten goed onderhouden, en nieuwe ondernemingen van aanbelang zijn in dit jaar aldaar niet tot stand gebragt. Op *Voorne* en *Putten* zijn de kleiwegen in den winter onbruikbaar, en men meldt van daar, dat slechts, gedurende drie à vier zomermaanden, die ingezetenen, welke paarden van weelde houden, daarvan genot hebben en dus de belasting, die deswegens, gelijk op met in de steden, betaald wordt, niet evenredig is. De straatweg van *Brielle* naar *Hellevoetsluis* wordt goed onderhouden, zoowel als de weg van *Rozenburg*. De ondiepten der *Maas*, voor en bij den *Briel*, vermeerderen. De haven der stad *Brielle* wordt bijna onbruikbaar, en het gemis der Stoombootvaart op *Rotterdam* strekt tot groot nadeel en ongerijf van de ingezetenen van het geheele eiland.

De

De dijken en stranden hebben aldaar veel geleden, waardoor de uitgaven der dijkaadjen, die van gewone jaren overtreffen." Wij kunnen nu uit het omstandig berigt van het Departement te *'s Hage*, alleen dit overnemen. „Een uitwaterings-kanaal door de *Oranjesluis* (uit het *Nieuwe Water*, loopende van die sluis naar de *Spuisluis*, in eene westelijke rigting naar de *Maas*) zou, zoo men zegt, van veel nut voor het *Westland* kunnen zijn, en het overtollige water, op den laagsten waterstand, in de rivier ontlasten: daartoe zijn adressen opgemaakt aan de belanghebbenden." Het Departement te *Rotterdam* vermeldt de groote verbetering, aangebragt door het bestraten van den Weg van *Schiedam* tot *Overschie*, en het beschoeijen van de *Schie* zelve, langs dien Weg; waardoor nu de straatweg zoowel van *Delft* als *Rotterdam*, tot aan *Schiedam* doorloopt.

Uit Noord-Holland vinden wij hier den wensch van den Heer Pont, te *Medemblik*, en het berigt van den Heer Dozy, te *Hoogkarspel:* „Men heeft hier in *Dregterland* een zeer grootsch plan, om de, dikwerf geheel onbruikbare kleiwegen, door eene Mac-Adamsche behandeling en beschulping, in beteren staat te brengen, waarmede men reeds begonnen is, en, naar de proef te oordeelen, eene groote verbetering zal zijn. De ingezetenen, (wier voorouders 's winters bij huis bleven, of te voet derzelver vrienden bezochten,) verheugen zich reeds

reeds in het streelend vooruitzigt, om dan ten allen tijde met rijtuig zich overal te kunnen begeven, waar zij wezen moeten of willen."

Van de Provinciale Commissie van Utrecht moeten wij zoowel de verbetering, die het vermeldt, als de wenschen, die het nog uitdrukt, overnemen. „ Onder de verbetering der Wegen mag geteld worden het zanden, sedert twee jaren, van den kleiweg van *IJsselstein* naar den *Lekdijk*, waardoor de, daaraan gelegene landerijen eenen gemakkelijken uitweg hebben verkregen, en tevens van genoemde plaats eene korte en goede gemeenschap met het dorp *Vreeswijk* is daargesteld. Het zou nog als eene voorname verbetering te beschouwen zijn, wanneer men konde besluiten, ook den *IJsseldijk*, van *IJsselstein* naar den *Meerndijk*, tot een' zandweg aan te leggen, zijnde thans een zware kleiweg, welke tot groot ongerijf van de daaraan gelegene hofsteden, in het regenachtig- of winter-saizoen onbruikbaar is. Men ondervindt meer en meer het nadeelige van de steeds toenemende ondiepte van de rivier den *IJssel*, welke menigmaal des zomers, bij langdurige droogte, of lagen waterstand onbevaarbaar is, en waardoor daarenboven, bij overvloedige regens of hoogen waterstand, de landerijen in hunne waterlozing worden belemmerd. Het zou, zoowel voor den landbouw als den handel, van veel aanbelang zijn, wanneer men tot dusdanige verbetering, welke men reeds meermalen, doch tot hiertoe, om uiteenloopende belangen, zonder gevolg, op het oog heeft

heeft gehad, konde overgaan." In Gelderland berigt de Commissie, en bepaaldelijk de Heer VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, aangaande de Graafschap *Zutphen:* „ De Wegen zijn in dit District doorgaans in vrij goede orde, en worden, naar gelang de middelen zulks toelaten, gelijk mede de waterleidingen bij de markdeelingen verbeterd. Wenschelijk zoude het intusschen zijn, wanneer er van 's Rijks wege aan een' verbeterden afloop van het water op den *ouden IJssel*, de *Berkel*, en dergelijke stroomen, ook bij markdeelingen op meer eenparigen voet gewerkt en bijgedragen werd, om alles tot een goed geheel te brengen, bij het zoo aanzienlijk verval, dat door de algemeene waterpassing gebleken is." De Correspondent SNETHLAGE, in de *Betuwe*, zegt op dit artikel: „ Hiervan wordt zeer veel werk gemaakt;" maar de Heer KOLFF, in den *Tielerwaard*, zegt: „ De toestand der Wegen is alhier des winters bijzonder slecht; des zomers, aangezien wij kleiwegen hebben, hangt zulks van het weêr af." Hij voegt er bij: „ De verdieping van de *Linge* heeft hier een' hoogst weldadigen invloed uitgeoefend: zoowel als kapitale uitwatering beschouwd, als ook op de scheepvaart; daar nu al onze Veld- en boomvruchten per schip kunnen vervoerd worden."

De Provinciale Commissie van Overijssel zegt: „ De Wegen worden vrij veel verbeterd; vooral die naar de hoofdplaats der Provincie, en ook in de naburigheid der groote steden." De Heer RUSBURG, te

te *Kampen*, meldt: „Van hier is eene puin- en grindweg naar *Zwol* aangelegd, en gedeeltelijk reeds tot stand gekomen." Onze Correspondent Coster, te *Almelo*, schrijft: „De Wegen zijn goed en wel onderhouden; doch de toestand der Vaarten beklagenswaardig en zeer nadeelig voor het vervoer van producten en fabrijkaten." Meer gebijzonderd is omtrent de Wegen het Verslag van den Heer Correspondent Civati, bij *Delden*; hetwelk wij, als het eenige omstandige omtrent Overijssel, hier laten volgen: „De Wegen der eerste klasse of Provinciale Wegen, dienende ter bevordering der gemeenschap tusschen de steden, zoo binnen als buiten de Provincie, en met de groote Rijks-Communicatien, deze zijn in eenen onverbeterlijken staat. Ook op enkèle Wegen van de tweede klasse valt niets aan te merken; zelfs zijn sedert twee jaren, in sommige Gemeenten, alle Wegen, geene uitgezonderd, tot de voetpaden incluis, in den besten staat gebragt; doch over het geheel wordt er luide over den slechten staat der Wegen geklaagd, welke de onderlinge gemeenschap tusschen de dorpen en gehuchten daarstellen, en, indien er geene krachtdadige maatregelen in het werk gesteld worden, om aan de willekeurige handelingen van sommige Gemeente-Besturen paal en perk te stellen, is het te vreezen, dat, althans in het zoo uitgestrekt Schoutambt *Delden*, dat weldadig, en voor den landbouwer zoo hoogst belangrijk werk, nimmer tot stand zal komen, in weêrwil van den vurigen wensch

der belanghebbenden, welke reikhalzend naar het tijdstip uitzien, dat de last zal worden uitgevaardigd, om met hand- en spandiensten bruikbare Wegen te helpen daarstellen."

De Commissie van Landbouw in Vriesland, en onze Correspondenten VAN PEYMA en MELLEMA aldaar, vermelden met lof de zorg, die voor het onderhoud van Wegen en Vaarten en uitwateringen gedragen wordt. De Heer MELLEMA zegt: „ Alleen de voetpaden ontbreekt nog met steen gevloerd te worden." Hieromtrent schijnt men bijzonder werkzaam geweest te zijn in de aanzienlijke Grietenije *het Bildt*. De Heer Correspondent WASSENAAR meldt van daar: „ Sedert eenige jaren arbeidt men in dezen omtrek, maar voornamelijk in deze Grietenij, bijzonder aan de verbetering der Wegen. Zoo is hier, bij voorbeeld, in de laatste jaren, behalve onderscheidene menigvuldige voetpaden, ook van eenen modderigen, somtijds onbegaanbaren Weg een puinweg aangelegd, ter lengte van 12,000 Ned. ellen, welke ten minste 14,000 guldens heeft moeten kosten, buiten het jaarlijksch onderhoud. De buitengewone droogte, welke dit jaar en ook het vorige heeft geheerscht, gaf tevens eene bijzondere geschikte gelegenheid tot het slatten van Vaarten en andere wateren. Van deze gelegenheid is dan ook, zoo hier als elders, eene uitmuntende partij getrokken, zoodat alleen in deze Grietenij (*het Bildt*), op eene oppervlakte van ruim 7700 bunders, ongeveer 20,000 strekse Ned. ellen, door de publieke

cor-

corporatiën zijn geslat geworden, behalve nog, dat er misschien nog eens zoo veel door particuliere en bijzondere personen is gedaan."

De Commissie van Landbouw in Groningen heeft dit artikel niet vermeld: doch de Correspondent, de Heer G. Reinders, schrijft: „Behalve ééne, de puinweg van *Warffum* naar *Onderdendam*, zijn er geene verbeteringen van belang gemaakt, en hieromtrent blijft nog veel te wenschen overig, en wel ten aanzien van voetpaden en waterlozing. De waterlozing zou eene groote en veel omvattende verbetering ondergaan, door het *Reitdiep* af te sluiten van de zeevloeden. Daardoor zou niet alleen dit District, maar bijkans de geheele Provincie, eene geregelde en betere afwatering verkrijgen. Ook zou hierdoor de scheepvaart, op en door Groningen naar Vriesland, Holland, enz., of de algemeene route van af- en aanvoer in deze Provincie aanzienlijk verbeterd worden; terwijl de thans bestaande zeeweringen langs het *Reitdiep* hierdoor geheel zouden komen te vervallen; welke zeewering op dezen oogenblik in zeer slechten staat is, waardoor de Provincie groot gevaar loopt, bij eenen vloed van belang, van deze zijde geheel overstroomd te worden." De Heer Adriani vermeldt eene enkele verbetering, zoowel in het *Oldambt* als in *Westerwolde*, en, ten opzigte van dit laatste District, verdere ontwerpen, wier uitvoering zeer wenschelijk zou zijn.

De Drentsche Commissie schijnt almede dit artikel

kel niet te hebben; doch ook hier vinden wij ruime vergoeding in het ontwikkeld verslag van onzen Correspondent TONCKENS: „ Ofschoon de Wegen sedert eenige jaren aanmerkelijk zijn verbeterd, zijn dezelve er verre af, van over het algemeen goed genaamd te kunnen worden. Naar mate de Hoofd- en Gemeente-Besturen de algemeene belangen al of niet behartigen, zijn de Wegen in eenen *goeden* of *slechten* staat. De weinige Vaarten, welke in deze Provincie aanwezig zijn, worden in eenen behoorlijken staat onderhouden, behalve de *Oostermoerse* Vaart, welke door de daarstelling van een ander kanaal, tot afvoer van turf, is komen te vervallen. De Vaart, uit de hoofdvaart van *Assen* op *Meppel*, naar de Kolonie *Veenhuizen* opgelegd, is gestremd, vermits de gemeenschap, door een' daarin geplaatsten dam, ter vermijding van aftapping van water uit het bovenpand der hoofdvaart, is afgesneden. Het verschil van gevoelens over het beste middel, om de bestaande bezwaren uit den weg te ruimen, sedert eenigen tijd niet meer aanwezig zijnde, hangt het van de Directie der Maatschappij van Weldadigheid af, om het onberekenbaar nadeel, hetwelk de Maatschappij sedert eenige jaren daarvan heeft gehad, al of niet langer te doen voortduren. Het blijft, na de herstelling van deze gemeenschap, voor de Kolonie *Veenhuizen*, en de in den omtrek daarvan aanwezige bewoners in het bijzonder, en voor deze Provincie in het algemeen, eene wenschelijke zaak, dat eene door

de

de Maatschappij van Weldadigheid bevorens geprojecteerde gemeenschap te water, langs het *Peizer-diep*, tusschen opgemelde Kolonie en de Provincie Groningen, werden daargesteld. De ligging der gronden voor de uitvoering van dit plan, is niet alleen zeer geschikt, maar de aanwezige stroomen geven daarenboven het geschiktste middel aan de hand, om het kanaal van water te voorzien. Zoo dit, met een ander, thans behandeld wordend plan van aanleg van een kanaal, door een groot deel van deze Provincie, waar een schat van veldvlinten, voor zeeweringen bijzonder geschikt, en uitgebreide hooge veenen aanwezig zijn, werd uitgevoerd, dan zoude men, bij de invoering van de nu voorgedragene wetten op de ontginningen, de cultuur van woeste gronden in Drenthe, met verbazing zien toenemen.

De Heer VAN WOLDA, te *Wateren*, vermeldt kortelijk: „ Sedert de laatste jaren zijn de Wegen aanmerkelijk verbeterd, vooral de Hoofdweg door Drenthe. Aangaande de *Koloniën der Maatschappij van Weldadigheid* vermeldt de Heer VISSER: „ Dat in *Frederiksoord* de Wegen en Vaarten niet slechts goed onderhouden, maar zelfs verbeterd waren; doch dat ten opzigte van *Veenhuizen*, de Hoofddirectie der Koloniën, niet had kunnen voldoen aan haar vurig verlangen, om ook de gemeenschap te water aanmerkelijk te verbeteren, en aldus een gedeelte der hoofdvaart naar die be-

 lang-

langrijke etablissementen in gebrekkigen staat was gebleven."

AANMERKINGEN. De bijzonderheden, onder deze rubriek voorkomende, voor zoo verre die het *Fabrijkwezen* betreffen, in een *afzonderlijk* Verslag opgenomen zullende worden, vermelden wij te dezer plaatse alleen de zoodanige, welke tot den Landbouw betrekking hebben, en voor denzelven van belang kunnen gerekend worden, en doen dit in dezelfde volgorde der Provincien, als in dit geheele Verslag is in acht genomen.

„ Als eene algemeene aanmerking," zegt de Heer T. VAN DUYNHOOVEN, Provincie Noord-Braband, „ kan men naar waarheid opgeven, dat het welvaren van de landbouwende klasse hier zigtbaar afneemt: omdat de prijzen der landproducten niet in evenredigheid staan met de uitgave aan de verschillende belastingen, thans geheven wordende, bijzonder die van het gemaal, brandstoffen, zout en personeel, welke op de talrijke huisgezinnen, die de landbouwer tot zijn bedrijf noodig heeft, bijzonder drukken. De inkwartieringen en het militairiseren bijna van onze geheele natie, hebben door het verminderen der oude eenvoudigheid en nijverheid, ook in deze Provincie nadeelig op het bestaan van den landbouwer gewerkt."

De Provinciale Commissie in Zeeland merkt het volgende op: „ Niettegenstaande de harde winden

den en zware regens, welke in het laatst der maand Junij de veldvruchten zeer vele schade hebben toegebragt, erkent men met dankbaarheid aan de Voorzienigheid, dat de landbouw dit jaar, door het verkrijgen van rijke oogsten en het gelukkig inzamelen derzelve, bijzonder is begunstigd geworden. De landlieden hebben in de hooge waarde van het Koolzaad eenige vergoeding mogen erlangen, wegens de zoo lage graanprijzen, waarvan de geldswaarde naauwelijks de daartoe vereischt wordende uitgaven dekt; en ofschoon de landbouw in deze Provincie ook voor verbetering vatbaar is, blijft het ondoelmatig en met de gewestelijke landhuishoudkunde niet overeen te brengen, om eene onevenredig verminderende Tarwe-cultuur in te voeren, dewelke op de zware kleigronden steeds welig groeit, en waarvan het stroo zoo uitnemend geschikt is voor de mestvaalt, hetgeen door geene andere vrucht kan worden verkregen. De landlieden zijn dus verpligt, met derzelver gewone verbouwing voort te gaan, in de hoop, dat de daargestelde Graanwet, wanneer de groote aanwezige voorraad, zoo van vreemde als inlandsche granen, eenigzins zal wezen opgeruimd, meer billijke prijzen zal ten gevolge hebben." De Heer Correspondent W. L. Vader maakt deze aanmerking: „In de buiten of nieuw ingedijkte polders, is er veel Tarwe, welke in zaailand gezaaid is, door de slakken opgegeten, hetgeen hoogstwaarschijnlijk aan de natte bewerking dier landen toe te schrijven is."

„ Omtrent de Winterkoolzaad-cultuur, zijn de vooruitzigten niet gunstig, er is bijna geen zaad. De meeste der gecultiveerde braaklanden zijn drie- à viermaal te vergeefs gezaaid; op eenige weinige landen is de plant klein en tegen aanhoudende vorst met wind, zonder sneeuw niet bestand: hierdoor zal er in 1836 minder Koolzaad en Wintergarst, maar meer Zomergarst dan in vorige jaren zijn. Door de lage prijzen der Tarwe, is er ook minder Tarwe gezaaid geworden. De prijzen der verkochte granen van den oogst, A°. 1834, zijn zoo laag geweest, dat, na afbetaling der Lands- en Polderlasten, onderhoud der gebouwen en andere uitgaven, er op vele boerderijen, daar geen Meekrap of Vlas is geteeld kunnen worden, voor de grondeigenaren niet alleen niets voor rente is overgebleven, maar integendeel, na afbetaling der noodwendige onkosten, door dezelve daar te boven nog van *f* 100,- tot *f* 600,- à *f* 800,- uitgeschoten. Het geringe schot van de meeste veldvruchten heeft hier ook niet weinig aan toegebragt. Met de bestaande belasting op den invoer van vreemde granen, bestaat er wel eenige hoop op verbetering, doch voor het tegenwoordige schijnt het op de prijzen nog niet veel invloed te hebben."

De Heer W. J. J. VAN FRANCKENBERG EN PROSCHLITZ merkt op: „ De kwijnende staat van den landbouw wordt, in dit gedeelte der Provincie Zeeland, zoo rijk in voortbrengselen van den akker, helaas! maar al te gevoelig ondervonden; de grond-

grondeigenaar, even zoowel als de landbouwer, gevoelt daarvan den zeer noodlottigen invloed, en het algemeen hoopt vertrouwende op eene meer gunstige toekomst, niet afkeerig intusschen, de Wetsbepalingen van den 29sten December 1835, als daarhenen kunnende leiden, te beschouwen. Die partijen eigendommen, als ten gevolge der aangewende verdedigingsmiddelen tegen oproer en geweld, door het *Schelde-* of binnenwater zijn overstroomd of dras gezet geweest, zullen nog langen tijd een zeer treurig en onvruchtbaar aanzien vertoonen; terwijl de plaats gehad hebbende houtvellingen, verhakkingen en doorsnijdingen van buurtwegen en heerbanen, mede van de ontsieringen zullen kunnen getuigen, waaraan dit oord, een gedeelte van het oude getrouwe *Nederland*, zoo betreurenswaardig is onderworpen geworden. Op den 11den September 1835, is, bij Hun Ed. Gr. Achtb. H. H. Gedeputeerde Staten van Zeeland, een Reglement op de Springstieren gearresteerd, en bij Koninklijk Besluit van den 13den Augustus, jl., No. 87 goedgekeurd, van hetwelk tot verbetering van het Runderras het beste gevolg wordt vertrouwd."

In Zuid-Holland was de opbrengst der Veld- en Boomvruchten even gunstig, als het uitgezaaide wintergraan zich voordoet, met uitzondering alléén van het koolzaad, waarvan het vooruitzigt bedroevend is. Alleen blijven de prijzen, vooral der granen, te laag, in evenredigheid van de zware lasten, hooge pachten of koopprijs en koopwaarde der

landerijen. Als verbeteringen worden vermeld, het verdelven der zandgronden onder *Naaldwijk* en *Monster*, welke op eene diepte van 4 tot 7 à 8 voeten omgewerkt, eenen vruchtbaren, klei- en derrieachtigen grond boven brengen. Onder de gemeenten *Berkel*, *Pynacker* en *Maasland* wordt over vele muizen geklaagd.

De Provinciale Commissie in Noord-Holland teekent het volgende aan: „ In den beginne des zomers zijn er hier en daar, ten gevolge van den zachten winter, veel muizen geweest, welke later weder verdwenen zijn. Het zoute water, waarvan men hier en elders, sedert de graving van het Noord-Hollandsche Kanaal, veel hinder heeft, benadeelt de boerderij en bouwerij zeer aanmerkelijk, en vermagert de landerijen. Op de knollenlanden hebben de koolrups en worm veel nadeel gedaan, [hetgeen ook door het Departement *Haarlem* wordt opgemerkt]. Te *Laren* klaagt men veel over de schade, door het konijn toegebragt aan het hout. *Vlieland* beklaagt zich over toenemende verstuiving aan de westzijde des eilands, en *Urk* over de verzanding van deszelfs lage oostelijke weilanden bij hooge vloeden. Beide zagen gaarne hiertegen eenige maatregelen in het werk gesteld, door de Provincie of het Rijk. Op *Terschelling* heeft zich in het ll. voorjaar, de zoogenaamde *bilziekte* geopenbaard, die uit overvoêring schijnt te ontstaan, en eene stijfheid in de achterdeelen veroorzaakt, die spoedig in ontsteking overgaat en doodelijk wordt. Ofschoon die

die ziekte aldaar voor aanstekelijk wordt gehouden, zijn daarvan slechts bij eenen landman een paard en twee koeijen overleden. De droogmaking van het *Bylmermeer* is bij voortduring in een' weinig voordeeligen staat. De veenlanden hebben goed geleverd; daar het drooge weder het uitbaggeren gemakkelijk maakte, en de turf spoedig droog was."

Door het Departement *Limmen* wordt een berigt medegedeeld omtrent het landgoed *Velzerbosch* en de *Breesaap*, hetwelk in den aanvang van 1836, door de Heeren A. VAN DER HOOP en J. STUART is aangekocht, met het oogmerk, om op hetzelve proeven te nemen tot verbetering van den landbouw. Hetzelve bestaat uit dertien boerderijen, een aantal arbeiderswoningen, en meer dan duizend bunders wei- en bouwland van eene geringe qualiteit; uit bosschen, zoowel van hakhout als van hoog opgaande boomen, en uit duingronden, die echter onder de beste kunnen gerangschikt worden, en waartusschen uitgestrekte valleijen. Voornoemde eigenaars hebben reeds aanvankelijk blijken gegeven, dat zij daartoe noch geld noch moeite willen sparen, zoowel door ruime bemestingen van landerijen, als door het aanleggen van kweekerijen voor jong plantsoen, verlaging en omdijking van een bunder lands, om aldaar bijzonder zich met proeven bezig te houden, zuivering, inboeting en aanplanting van bosschen, als door het gedurig en in groote menigte mest maken, waartoe zij bereids de gedeeltelijke stalvoedering op hunne gronden hebben ingevoerd, en hunne stallin-

lingen aanhoudend met plaggen doen voorzien, om de mestmaking zooveel mogelijk te bevorderen. De tijd is nog te kort geweest, dat men aldaar werkzaam is, om meer uitgebreid te kunnen berigten; volgaarne zal het Departement *Limmen* bij eene volgende gelegenheid nadere berigten deswegens trachten te leveren."

De Heer A. P. R. C., Baron VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, (Provincie Gelderland,) meldt ten vervolge van de nasporingen van den Heer BRANTS: (*) „Dat hij in de eerste plaats thans kon verwijzen tot hetgeen, wegens de ontdekte Heidensche begraafplaatsen onder *Gorssel*, *Eschedé* en *Eefde*, in den *Vriend des Vaderlands*, van 1835, N^e^. 2, op bl. 142, enz., voorkomt, en daarbij nog voegen, dat de verdere navorschingen van dien vlijtigen oudheidminnaar wel onderscheiden sporen van begraafplaatsen in onze buurt, onder *Almen*, in de *Schoolt* en elders hebben doen ontdekken, maar dat zij weinig opgeleverd hebben, schoon men er sporen van verband in mag opmerken, en die veelligt nog nader met die, welke men onder *Markel* en *Hengelo*, in Overijssel, (van welker grenzen de *Schoolt* niet ver verwijderd is,) zal aantref-

(*) In het Verslag over 1834, staat, bl. 162 verkeerdelijk: *matres aufamæ*, moet zijn: *matres aufaniæ*. In datzelfde Verslag staat, bl. 125: *den* veelbelovenden *Acer negundo op hunne gronden:* lees: *de* veelbelovende *Acer negundo's* op *beste* gronden.

treffen, daar deze schakel nu reeds van *Eschedé* door *Epse* en *Eefde* bestaat, er ook grafheuvels aan de *Berkel* zijn gevonden onder *Almen*, met die onder *Barchem*, *Vorden* en *Reurlo* in verband te brengen, zoowel als van daar met die, welke men bij het *Venvertlo*, op de Munstersche grenzen, onder *Winterswijk*, aantrof, en in het Munstersche, onder anderen tusschen *Vreden* en *Stadlohn*, opgemerkt heeft. Men houdt aanteekening der plaatsen, waar die oudheden gevonden worden, en zal dus, bijaldien de kaart, door wijlen den Hoogleeraar Reuvens begonnen, voortgezet wordt, daartoe bijdragen voor het Graafschap *Zutphen* kunnen leveren." En besluit voorts datzelfde rapport aldus: „ Bijna algemeen was de verzekering, dat de marktprijzen beneden de behoeften waren: men vond daarbij opgemerkt, dat men in eene algemeene beschouwing van den staat des landbouws tredende, zal opmerken, dat de landman (op de klei) veelal door den uiterlijken schijn weggesleept, in een enkel goed gewas bloei en leven meent te vinden, en men gaat niet na, welke opofferingen men zich, bij mindere gunstige jaren, heeft moeten getroosten, welke schade men bij misgewassen lijdt; men neemt zijn' bijzonderen toestand niet in overweging: deze toestand is in alle omstandigheden dezelfde, doch te drukkender, naarmate de producten laag in prijs zijn. Dezelve wordt dit meerder, naarmate men het graan met meer opofferingen en kosten verkrijgt en te gelde maakt, en alzoo in dorre en afgelegen streken het meest

meest gevoelt, schoon men daar in de dure jaren den voortgang niet bespeurde, welke men op vetter land, bijzonder in die Gewesten, aantrof, wier zuivere opkomsten, door de kadastrale operatiën, ten koste der door natuur en ligging het minst begunstigde streken, zoo zeer vermeerderd, als die van deze verminderd worden; daar ook de Plaatselijke belastingen vermeerderen, en daar zeker aan den aandachtigen en onpartijdigen beschouwer, in meerdere mate de hoogst onaangename gewaarwording, en het treurig verschil voor de toekomst aanbiedt, door de Commissie van Landbouw, in Utrecht, ten slotte van het vorige Verslag opgemerkt."

Eindelijk deelt de Heer J. W. F. SNETHLAGE nog mede: 1°. Dat de proeven van bemesting met *roet* niet zijn herhaald, omdat de bezaaijing moeijelijk en vuil, en het roet, niet dan tegen *f* 1,- het mud verkrijgbaar, te duur is; en 2°. Dat 43 Ned. roeden bouwland, ten gebruike zijner melkkoeijen, door hem met *gele Nijmeegsche Wortelen* zijn bezaaid, welke door de droogte en de muizen veel geleden hebben: doch dat het voornemen is, den verbouw daarvan in het volgende jaar te herhalen.

De Provinciale Commissie in Overijssel, teekent het volgende aan: „Het gedeelte der Provincie bij *Kampen*, de Gemeenten *Kamperveen*, *Mastenbroek* en anderen, waren, door den hoogen vloed in het najaar van 1834, overstroomd door het zee-

wa-

water, heeft veel geleden, daar op de bouwlanden niets wilde groeijen; de weide en hooilanden aldaar, leverden ook geen gras, en de houtgewassen en boomen hadden er zeer veel geleden: hetgeen door het daarstellen van slaperdijken werd veroorzaakt, die men zegt, dat de Waterstaat, tegen het gevoelen der Ingelanden, heeft daargesteld, en welke door verzakking, lager dan de aanleg waren, maar waarin in dit najaar schijnt voorzien te zijn."

Omtrent *de betrekkingen van den Landbouw met de Twentsche Fabrijken*, deelt de Heer B. W. Blijdenstein, te *Enschedé*, zeer belangrijke opmerkingen mede, welke geheel in het Verslag omtrent het Fabrijkwezen zullen gevonden worden.

De Commissie van Landbouw, in de Provincie Vriesland, zegt: „Over het algemeen stond het met de productie tamelijk wel; de prijzen waren laag. De aardvloo, de gele made en het bekende schaaldiertje kwelden de Koolzaad-Velden. Harde wind deed veel rijpe Garst, daarna ook Koolzaad verloren gaan. De bezuiniging bij de Houtvesterijen maakt, dat er geene premie op de kleine roofvogels staat, welke nu de Duiventillen en veel jong gevogelte vernielen, zonder dat iemand aangemoedigd wordt dezelve te vangen."

De Heer W. van Peyma maakt eene aanmerking, welke insgelijks geheel verdient overgenomen te worden: „Onder deze rubriek (zegt hij) moet ik nog gewag maken van de ramp, welke de Koolzaad-Vruchten wederom getroffen hebben. Al wederom,

ge-

gelijk in het voorgaande jaar, hebben dezelve merkelijk geleden, eerst door het bekende torretje, hetgeen van kleine witte maden bestendig achtervolgd schijnt te worden. Ik geloof evenwel, dat deze ramp dit jaar minder verwoestend gewerkt heeft, dan wel in voorgaande jaren, hetgeen ik meen te moeten toeschrijven aan de weêrsgesteldheid; afwisselend weêr, vooral gemis aan warmte en daarbij sterke wind, schijnt de vermenigvuldiging en verwoestende werking dezer diertjes zeer te belemmeren. Aan welke oorzaken deze ramp, nu sedert een drie à viertal jaren meer dan vroeger gewoed hebbende, moet worden toegeschreven, is waarschijnlijk niet zoo gemakkelijk te ontdekken. Mogelijk dat de achtereenvolgende zachte winters daartoe hebben bijgedragen. Of nu dit verdelgend ongedierte voorgekomen kan worden, door voorafgaande bereiding van het zaaizaad, durf ik niet bepalen, evenmin wat uitwerking tusschen koolzaad gezaaide planten, als Hennep, enz., te weeg kunnen brengen; wenschelijk evenwel is het, dat men met proeven te doen, voortgaat. De mededeeling daarvan zoude groot nut en voordeel kunnen aanbrengen, zelfs wegens proeven, welke geen goed gevolg gehad hebben; waarom ik dan ook gewag hier maken zal van een door mij aangewend middel, hetwelk evenwel niet aan de verwachting heeft beantwoord, te weten, den grond en zelfs ook de planten te begieren, of met gier te besproeijen. Ik kon evenwel naauwelijks ontdekken, dat zulks eenigermate van uit-

uitwerking op de vertraging van dit insect werkte. De planten leden eenigermate, maar, daar ik de voorzorg genomen had de gier eenigzins met water te verdunnen, was het niet zoo nadeelig voor deze, dan dat zij zich niet spoedig herstelden. Veel moeite zoude het nog al in hebben, geheele stukken te begieren, gesteld, dat men al den voorraad gier daartoe kon bezigen. Ik heb daarom de proef ook maar op eene kleine uitgestrektheid genomen, die mij nogtans heeft geleerd, dat de verdelging van dit gedierte niet zoo gemakkelijk is, daar de scherpe deelen der gier zoo weinig uitwerking op dezelve gehad hebben."

Niet minder belangrijk zijn ook de volgende opmerkingen van den Heer M. D. Mellema: „Wanneer men den toestand van den landbouw, voor dertig en meer jaren, vergelijkt bij dien, welke thans plaats heeft, ontdekt men een verbazend verschil. Toenmaals het land doorreizende, hoorde men in de schuren, twee, drie, ja, somtijds vier dorschers, of de het zaad schoon makende vrouwen. Overal zag men het afgedorschte en overtollige stroo, om huis, of in het land, op groote hoopen; de dorpsgraansnikken, somtijds eén, twee, drie, en altijd een in ieder dorp, konden bestendig met granen naar de markten varen; en bij besloten water vond men op alle boerenzolders granen van de eene of andere soort. Toen berekende de landbouwer zijnen voor- of nadeeligen toestand, naar de meerdere of mindere qualiteit, vooral van winter-

granen, Tarwe, Rogge of Garst, welke hij in de schuur had. Maar thans hoort men weinig, of geheel niet, den dorscher of het zaad schoon maken; men ziet geene hoopen stroo, om en bij de huizen of in het land; de graansnikken liggen ledig, of worden tot vervoer van Aardappelen of Vlas gebezigd. De landbouwer rekent nu bij de veelheid der teelt van Tarwe, Rogge en Garst zijn nadeel te vinden, maar berekent zijn voordeel naar de huren, die hij, van tot den Aardappel- en Vlasbouw verhuurde landen, kan trekken, hetwelk ook den voornaamste steun van zijn bestaan moet uitmaken; als kunnende van goede, geschikte en wel geprepareerde landen, onder verpligting van het tot deze bouwerij noodige akkerwerk te doen, een huur trekken van *f* 110,- tot *f* 160,- per bunder. Het is hierdoor, dat men nu overal, in plaats van den dorschvlegel, de vlasbraken hoort en ziet gaan; dat men somtijds geheele troepen menschen ziet, die hun schoon gemaakt Vlas ter markt brengen, en dat men op marktdagen de straten als opgevuld, en de beurtschepen beladen ziet met Vlas. Een oplettende kan niet nalaten te vragen, naar de *oorzaken* en *gevolgen* van dit verschil tusschen toen en thans. De oorzaak is tweeledig: een te lage stand der Graanprijzen, want geen landbouwer vindt bij de teelt der Granen zijne rekening meer; en eene, sedert dertig jaren met een derde vermeerderde bevolking. Deze meerdere handen vereischen meer werk en brood, en hieraan konde de oude granentelende landbouw niet,

doch

doch de zooveel meer werkzaamheid vereischende, en bij matige prijzen meer opleverende cultuur van Aardappelen en Vlas, voldoen. De Aardappel- en nog meer de Vlasbouw is thans de voornaamste steun van den landbouw, en der bevolking, vooral op het platte land: doch; of deze manier van landbouw in de gevolgen bestaanbaar is, is eene andere vraag. Velen willen opgemerkt hebben, dat de landen, door aanhoudenden Aardappel- en Vlasbouw, meer dan door een geschikten afwisselenden Graanbouw, worden uitgeput. Wat hiervan zij: zeker is het, dat in oorden, waar de Aardappel- en Vlasbouw het langst en sterkst is gedreven geweest, men algemeen minder goede Graanvruchten meent te vinden, dan in oorden, waar deze teelt nog niet zoo lang en sterk heeft plaats gehad. Zeker is het ook, dat iedere Vlasbouwer niet dan ongaarne Vlas zaait op eenen akker, op welken hij weet, dat binnen twee, drie of langere jaren deze vrucht heeft gestaan; en niet zelden is ook eene geheele mislukking het gevolg, wanneer deze vrucht te spoedig na elkander, op denzelfden akker, wordt gebouwd. Is dit zoo, en de ondervinding schijnt het te bevestigen, dan zoude het dringend noodig zijn, om in dezen toestand, daar de Vlasbouw volstrekt niet gemist kan worden, op middelen bedacht te zijn, om zoodanige gronden voor die uitputting te bewaren, of uitgeput zijnde, wederom te herstellen. Bekend is het, dat men op gewoon bouwland van eenen akker, die eene goede vrucht Vlas heeft af-

 ge-

geworpen, zonder bemesting niet wederom eene andere goede vrucht kan verwachten. Alle met Vlas bebouwd geweest zijnde landen te bemesten, is, bij de toenemende vermindering van stroo, hetwelk onder den dong van het Vee vermengd, de mesthoopen veel vermeerdert, niet uitvoerlijk: er dienen dus andere middelen gezocht te worden; en het is van belang, de landbouwers uit te noodigen, hierop hunne aandacht te vestigen, om proeven ten dien einde te nemen; alsmede op de oorzaken van, en middelen tegen den worm in de stammen, bladen en peulen van het Koolzaad."

De Heer G. Reinders (Provincie Groningen) heeft in eenen brief, bij den Staat van Landbouw gevoegd, ons een aantal opmerkingen medegedeeld, welke der opneming in dit Verslag overwaardig zijn. berigtende: „Dat de opbrengst en deugdzaamheid van vele gewassen meer dan middelmatig geweest is; terwijl de prijzen over het geheel laag waren. Dat onder de Paarden, het Rundvee en de Schapen geene bijzondere ziekte geheerscht heeft; maar dat de ziekte onder de Varkens bij voortduring blijft heerschen; terwijl voor de Paarden goede, en voor het andere vee lage prijzen besteed zijn. Voorts, dat door het verbouwen van Koolzaad en Boonen op rijen, en door de toenemende teelt van roode klaver en mangelwortelen, de landbouwer zich ook hier, gelijk elders, op verbetering toelegt. Aangaande het fabrijkwezen, valt hier weinig te zeggen; dewijl er geene andere Fabrijken bestaan, dan Olie-,

Pel-,

Pel-, Koren- en Zaagmolens, Steen-Bakkerijen, Grutterijen en Cichorei-Branderijen. Door het stijgen der prijzen van het Koolzaad, na den oogst, moet men onderstellen, dat de Olie-Slagerijen het wèl hebben. De Pelderijen hebben dit voordeel niet, maar werken ook meer voor plaatselijke consumptie, gelijk zulks geheel het geval is met de Koren- en Zaagmolens, en met de Grutterijen. Zoo ook is de aftrek der Steen-Bakkerijen plaatselijk, echter met meerder aanvraag, dan sedert ettelijke jaren. De Cichorei-Branderijen zijn van geringen omvang, wordende bij andere affaires uitgeoefend, en kunnen alzoo van weinig belang gerekend worden. Het Koolzaad en de Boonen worden hier op rijen geteeld, en wel het eerste product geheel, ten minste bij landbouwers, die met den tijd voortgaan. Het voordeel van het zaaijen dezer producten in rijen, wordt hier zoo algemeen erkend, dat daaromtrent geen de minste twijfel meer bestaat. De sedert eenige jaren betere oogst van het Koolzaad, in deze streken, dan wel in andere, (ook in deze Provincie,) waar hetzelve nog niet op rijen geteeld wordt, moet misschien hoofdzakelijk daaraan toegeschreven worden. Nog dezen herfst had ik het genoegen, mij met eigen oogen hiervan te overtuigen, niet alleen in deze Provincie, maar ook in Gelderland, Zuid-Holland en Zeeland; want nergens vond, ik op gelijksoortigen grond, het Koolzaad zoo goed, als in dit District *Hunzingo*, waarover mijne mededeeling loopt. Het voordeelige van deze rijzaaijing

loopt meer in het oog bij een gewas, dat in deszelfs groei met verscheiden moeijelijkheden heeft te worstelen, (gelijk sedert eenige jaren het geval is met het Koolzaad) dan bij een gewas van weelderigen groei. Het is toch bij iederen practischen landbouwer ten overvloede bekend, dat, hoe digter het Koolzaad gezaaid wordt, des te sneller de ontkieming is, niet alleen, maar ook, dat daardoor eerst de groei der jonge planten bevorderd wordt. Niet minder bekend is het, dat, als de koolplanten des voorjaars dun en arm staan, des te meer zorg voor dezelve moet worden gedragen, door het land, schoon van onkruid en vruchtbaar te houden, en dat zulke stukken Koolzaad, op deze wijze behandeld, (het land schoon en vruchtbaar makende) dikwijls de beste oogsten opbragten. De digte zaaijing, (zonder voor te spilligen groei bevreesd te zijn, als zoude daardoor de sterkte der planten afnemen) wordt bevorderd door het zaaijen op rijen, zonder dat men daartoe meerder zaaizaad noodig heeft. Het schoon houden wordt gemakkelijker, doordien het op rijen staat, en de wijze van het schoon te maken en te houden, is juist het vruchtbaarheid aanbrengend middel: voordeelen, welke nimmer bij eene handzaaijing te vereenigen zijn. Ook leert de ondervinding, dat het zuiveren van Koolzaad op rijen, veel minder kostbaar is, dan van dat, hetwelk uit de hand is gezaaid. Want in het laatste geval is het niet mogelijk, het land te ploegen of te eggen, zonder de planten te benadeelen, gelijk

dit

dit tusschen de rijen kan geschieden; terwijl door dit ploegen en eggen te gelijk het land vruchtbaar wordt gemaakt. De kosten, om het Koolzaad op rijen te verbouwen, buiten andere kleine bouwmans gereedschappen, als houwkes (hakkers) en krabbers zijn gering, bedragende slechts *f* 80,- namelijk: Eene zaai-machine en eene voor-egge, benevens twee kleine ploegen, als: een met twee strijkborden (risters) met een tweesnijdend ijzer in den vorm van eenen driehoek, en een, die ligter en kleiner is dan de gewone voetploeg.

„ Het verbouwen van Paardeboonen op rijen, geeft, behalve de reeds bij het Koolzaad genoemde, nog dit groot voordeel: dat men namelijk, gelegenheid heeft, in Julij, tusschen de rijen, winter-koolzaad te zaaijen, hetgeen op zware kleilanden steeds de beste resultaten geeft. En ofschoon deze manier van Koolzaad te verbouwen, nog genoegzaam uitsluitend op de Polderlanden, en in het *Oldambt* in gebruik is; zoo bewijzen toch de hier genomene proeven, dat dit op verschillende landen met veel voordeel kan geschieden; zoo dat het wenschelijk ware, dat dit ook elders meer in praktijk werd gebragt, en wel bijzonder op die gronden, waar het jonge Koolzaad eerst niet best voort wil, zoo als op zware kleigronden en in die streken, waar men nog meent, niet zonder braken Koolzaad te kunnen verbouwen. Op zavelachtige gronden, waar men zonder braken op rood klaverland Koolzaad teelt, en waar bij droogte het zaad ook beter aan den

groei kan komen, is dit van minder belang. Niet minder belangrijk en voordeelig, dan het verbouwen van de aangehaalde producten op rijen, is de teelt van roode Klaver, daar dezelve meerder voedsel geeft, dan het beste oud groenland, en het land verbetert. Eenige landbouwers, in dit District, hebben, ten gevolge van de goede resultaten der Klaverteelt, het braken reeds afgeschaft: zoo zelfs, dat zij, op meer zand- dan kleiachtige gronden, liever Koolzaad op eenjarig klaverland, (wanneer men de Klaver na de eerste snede bemest en daarna laat groeijen) dan op braakland zaaijen; aangezien hetzelve meerder beschot geeft. En voederde men het vee op stal met deze groene Klaver, in plaats van het daar op te laten weiden, dan zou de landbouwer driemaal meer vee, van dezelfde hoeveelheid lands, kunnen voeden en tevens meer mest verkrijgen. Trouwens de toenemende teelt van den Mangelwortel, gevoegd bij het voordeel van de Klaver groen op stal te voêren, en welligt door bemesting van Bonkenmeel (*), kan binnen korte jaren aanleiding geven, dat ook hier de stalvoedering gedeeltelijk ingege-

(*) Om het resultaat van deze bemesting te leeren kennen, heb ik reeds eenige jaren werkzaam geweest, om Bonkenmeel te verkrijgen, dan heb tot dus verre daarin niet mogen slagen; doch hoop eerlang eene teekening en de kosten van een' Bonkenmolen te ontvangen, met oogmerk, om door middel van aandeelen, ook hier een' Bonkenmolen op te rigten.

gevoerd wordt, waardoor niet alleen het braken geheel zal kunnen gemist worden, maar ook het grootste kwaad in den landbouw, te veel zwak uitgeput en onbemest land namelijk, zal worden verholpen. Het aanhouden van braakland bij stalvoedering, zoo als dat bij sommige Landhuishoudkundigen nog in gebruik schijnt te blijven, is bij mij altoos eene tegenstrijdigheid, omdat het doel der stalvoedering hoofdzakelijk moet zijn, vermeerdering van vruchtbaarheid, en dus, mijns inziens, de afschaffing van het braken ten gevolge diende te hebben. Ook komt het mij van Landhuishoudkundigen vreemd en niet oeconomisch voor, Wikken, Linzen en Haver op braakland te telen, om groen te voêren, voor dat men begint, om de braken te verbeteren, door ploegen, enz.; dewijl het uitgezaaide, op dusdanig zwak en vuil land, zeer weinig moet opbrengen, en de tijd tot in orde brengen voorbijgaat; waartoe waarlijk wel een zomer noodig is, wanneer men het goed wil doen en niet in de noodzakelijkheid vervallen, binnen weinige jaren daarop terug te komen."

Eindelijk deelt de Heer Reinders nog het volgende mede:

1°. „In den herfst van 1834 heb ik gezaaid oud Koolzaad, (eenjarig) geteeld aan de *Elve*, waar, in 1833, geen wormen in het Koolzaad geheerscht hadden, benevens van mijn eigen nieuw zaad, na beide op drieërlei wijze, namelijk, in pekel van zuiver zeewater, van zeewater met zout, en van regenwater

met veel zout, geweekt te hebben, ter voorkoming van de wormen in de plant; doch alles zonder gevolg: komende de wormen even vroeg en menigvuldig in het gewas, (stam, bloei en peul) van het op deze wijze geprepareerde zaaizaad, als in het ongeprepareerde.

2°. „ Het is mij gelukt, een' enkele kleine grijze kapel te krijgen van de wormpjes, die nu sedert jaren gewoonlijk en veel in den *bloei* van de Koolplant geweest zijn; doch ik heb niet kunnen ontdekken, waar zij zich heen begeven, om zich als pop in te spinnen. Wel heb ik ontdekt, dat die soort van worm, welke gewoonlijk in den Koolstam leeft, zich alleen, of in gezelschap, diep in den grond begeeft; maar van deze heb ik geen kapel verkregen.

3°. „ Sedert 15 jaren had ik meer dan tienmaal de ziekte onder mijne Varkens, in meer of mindere graad. In 1834 had ik gelegenheid mijne zeugen door eenen beer uit Zuid-Holland te laten dekken, en ik had het genoegen de ziekte in 1835 niet te ontwaren. Kan de ziekte ook een gevolg zijn van al te naë (naauwe) bloedverwantschap?

4°. „ In 1835 merkte ik hetzelfde verschijnsel op als in den herfst van 1826, namelijk, dat de uitgezaaide wintervruchten, (Tarwe, Rogge en Garst) bij eenen genoegzaam vochtigen, goed doorwerkten en op het oog zeer vruchtbaren grond en bij schoon, warm herfstweder, zeer langzaam ontkiemden en groeiden.

Moet

Moet dit gezocht worden direct in het zaalzaad of in den grond? of kunnen er indirecte oorzaken zijn, die op een of beiden invloed hebben gehad, en waaraan de langzame groei kan geweten worden? Of eindelijk kan zulks veroorzaakt wezen, doordien de grond, gedurende de zomers van 1826 en 1835, wegens de meer dan gewone droogte, minder geleidend voor de warmtestof was geworden, dan in gewone zomers bij matige vochtigheid?

5°. „ Het verschijnsel van onzen dampkring, bekend onder den naam van Veenbrand, moet, mijns inziens, niet worden toegeschreven aan het branden van Veen; maar aan het verdwijnen van eene donderlucht, zonder onweder; het is dus waarschijnlijk de electriciteit, door welke dit bekende verschijnsel veroorzaakt wordt. Latere en meer naauwkeurige waarnemingen zullen dit moeten bevestigen; echter heb ik meermalen den zoogenaamden Veendamp waargenomen, nadat de lucht, die, gedurende eenige dagen, of soms eenen enkelen dag zeer heet geweest was, volkomen naar donder geleek, zonder denzelven ten gevolge te hebben. In 1834, den 28, 29 en 30sten Julij, en den 15den en 16den Augustus, hadden wij den zoogenaamden Veendamp, na het verdwijnen van eene donderlucht. In 1835, in het begin van Junij, scheen de dampkring eenige dagen achtereen als vuur, ter oorzake van den zoogenaamden Veendamp; terwijl de wind meerendeels oost- en noordelijk was, en men vooraf en gedurende dit ver-

verschijnsel, donder wachtende was: ook wordt er in het midden van Augustus geen Veen meer gebrand."

De Provinciale Commissie in Drenthe vleit zich, dat de wetgevende maatregelen, tot opbeuring van de graanteelt, aan het doel zullen beantwoorden; zij verheugt zich, dat het getal Vee-Artsen met twee is vermeerderd, en heeft zich over geene andere overtredingen van reglementaire bepalingen te beklagen, dan eene enkele van het reglement op het keuren der Springstieren, welke voor de regtbank te *Assen*, met eene boete van *f* 3,-, is gecorrigeerd. Het tot rust brengen der schadelijke zandverstuivingen, wordt voortdurende, met goed gevolg, voortgezet.

Aangaande de *Brem-cultuur*, deelt de Heer W. Visser het volgende mede: „De Brem-cultuur, of liever de bemesting der gronden door daarop geteelde Brem, werdt sedert eenige jaren in de Koloniën, slechts hier en daar op enkele stukken, voortgezet. Deze stukken, doelmatig behandeld, hebben steeds, maar vooral in 1834 en dit jaar, op nieuw ten duidelijkste en overtuigend, de groote vruchtbaarmakende kracht van dat gewas, groen ondergespit of omgeploegd, voor *een* en *meer volgende* oogsten bewezen; zelfs ontbreekt het niet aan voorbeelden, dat een *goed* Bremgewas voldoende was, om *zonder* bijvoeging van eenigen mest hoegenaamd, twee opeenvolgende goede oogsten voort te brengen; name-

melijk: het eerste jaar Aardappelen, nagenoeg tweehonderd mudden; terwijl in die Koloniën, de gemiddelde opbrengst van al de andere Aardappellanden nog geen 150 mudden van het bunder bedroeg: in het tweede jaar Rogge, 22 mudden van het bunder, toen de gemiddelde opbrengst bij dat etablissement was, 21 mudden; hebbende eindelijk die stukken, waarop in 1834 Aardappelen alleen op Brem gestaan hadden, en daarna, hetzij eene halve of gewone bemesting ontvangen hebben, in 1835 opgebragt tot over de 30 mudden Rogge van het bunder. De Hoofd-Directie der Koloniën is daarom ook op nieuw zeer ernstig bedacht, hiervan voortaan meer partij te trekken, dan tot nu gedaan is. Genomen proeven hebben ook nog doen zien, dat de zwaarste Brem, of ten minste de zoodanige, als waarop de hier boven bedoelde Aardappel en Rogge zijn verbouwd, gemakkelijk door vier paarden kan worden ondergeploegd, waardoor de groote kosten van spitten wegvallen; en wanneer men daarbij denkt, dat er *geen* mest uit den stal naar het land behoeft te worden gereden, gevoelt men van zelve, dat de Brem-cultuur geen' buitengewonen of meerder arbeid vordert."

Terwijl de Heer J. H. VAN WOLDA nog heeft aangeteekend: „Dat de zomer van 1835 ongehoord droog is geweest, zoodat al hét grasgewas op de zoogenaamde brinkgronden, onmiddellijk *om* de dorpen en gehuchten, alsmede de heide van de hoogste stre-

streken der heidevelden, in het laatst van Augustus dood was; dat men twaalf en meer voeten diep in den grond kon graven, zonder eenige vochtigheid te vinden; dat men, niettegenstaande de buitengewone hitte, geen onweder had; en eindelijk, dat vele plantgewassen, die gedurende den droogen zomer kwijnden, later in het najaar dan gewoon groen bleven, en sommige vruchtboomen voor den tweeden keer, blad, knop en bloesem kregen."

Wij eindigen dit Verslag weder met het *overzigt* van de Provinciale Commissie van Utrecht: „Indien men een oog terugwerpt op de uitkomst, welke de Landbouw dit jaar heeft opgeleverd, dan zal men dankbaar mogen erkennen, dat dezelve in het algemeen gunstig mag worden genoemd. De voornaamste voortbrengselen, in het bijzonder de wintergranen, zijn vrij gelijkmatig naar wensch geslaagd, terwijl ook de zomergewassen, over het geheel, de billijke verwachtingen hebben bevredigd, terwijl naauwelijks een gewas kan gezegd worden, ten eenenmale slecht uitgevallen, veelmin volkomen mislukt te zijn; hebbende de Aardappelen, hoewel deze beter hadden kunnen uitvallen, nogtans een half gewas, volgens eene algemeene begrooting, uitgeleverd. De reden, dat de verbouwing met geen voldoend voordeel is gedreven, mag alleen worden toegeschreven aan de lage prijzen der meeste producten. De Veeteelt is mede niet onvoorspoedig gedreven, doch de afnemende prijzen van het Vee

zijn

zijn oorzaak, dat ook deze tak niet heeft opgeleverd, waarop men anders gewoonlijk kan rekenen. De Vee-Boer erlangt dus, zoowel als de Bouwman, een te kort in zijne inkomsten. Intusschen mag niet worden voorbijgezien, dat geen zware rampen van onweders, hagelslag, stormen, of overstroomingen, den Landbouw dit jaar bijzonder hebben benadeeld, gelijk zulks meermalen het geval is. En heeft de sterke droogte hier en daar haren nadeeligen invloed in geene geringe mate doen gevoelen, dezelve is later door eene gunstige weêrsverandering nog gedeeltelijk hersteld, terwijl de inzameling van bijna alle vruchten, den geheelen zomer door, geregeld en spoedig heeft kunnen geschieden, hetwelk voor de hoedanigheid der voortbrengselen van zulk een groot belang is. Hoezeer dan de lage prijzen van vele voorname producten, bij voortduring niet in evenredigheid staan tot de moeite, kosten en opbrengsten, die door den landman moeten worden besteed en gedragen, en hem ter neêrgedrukt houden, zoo wordt de min gunstige toestand eenigermate vergoed, door den gunstigen uitslag van den oogst en de ruime opbrengst van vele voortbrengselen. Men mag zich dus verheugen te kunnen zeggen, dat de landbouwer niet is teruggegaan, maar zich in zijnen, sedert eenige jaren, zeer verachterden staat, heeft kunnen staande houden. Dit en de hoop, dat de Granen en andere voortbrengselen tot hoogere prijzen zullen komen, kunnen dan ook die-

nen,

nen, om zijnen moed aan te wakkeren, ten einde met verdubbelden ijver in zijn bedrijf voort te gaan."

Het hiervoorgaande algemeen Statistiek of Landhuishoudkundig Overzigt, over den jare 1835, *waarvan het origineel bij de Maatschappij is berustende, gecertificeerd bij mij Algemeenen Secretaris der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid,*

J. T. SIEGEL.

BIJ-

BIJLAGE B.

Opgave van het aantal ponden KAAS *te* Alkmaar, *op de Wekelijksche Kaasmarkt ter waag gewogen.*

6 Februarij . .	3,325	Ned. pond.	
13 " . .	13,720	"	
20 " . .	21,316	"	
27 " . .	28,267	"	
	. . . .		66,628
6 Maart . . .	24,010	"	
13 " . . .	18,271	"	
20 " . . .	13,763	"	
27 " . . .	13,927	"	
	. . . .		69,971
3 April . . .	12,139	"	
10 " . . .	18,226	"	
17 " . . .	28,665	"	
24 " . . .	44,159	"	
	. . . .		103,189
1 Mei	40,734	"	
8 "	43,597	"	
15 "	63,254	"	
22 "	111,947	"	
29 "	82,856	"	
	. . . .		342,388
	Transportere . . .		582,176

P

	per Transport . . .		582,176
5 Junij	99,358	Ned. pond.	
12 „	172,348	„	
19 „	183,492	„	
26 „	165,453	„	
	———		620,651
3 Julij	158,224	„	
10 „	151,919	„	
17 „	152,222	„	
24 „	140,338	„	
31 „	172,034	„	
	———		774,737
7 Augustus . .	137,480	„	
14 „ . .	117,631	„	
21 „ . .	124,359	„	
28 „ . .	116,863	„	
	———		496,333
4 September . .	115,194	„	
11 „ . .	122,863	„	
18 „ . .	103,281	„	
25 „ . .	116,401	„	
	———		457,739
2 October . .	128,796	„	
9 „	103,831	„	
16 „	120,373	„	
23 „	118,431	„	
30 „	104,100	„	
	———		575,531
	Transportere . . .		3,507,167

	per Transport . . .		3,507,167
6 November . .	107,188	Ned. pond.	
13 „ . .	117,695	„	
20 „ . .	85,544	„	
27 „ . .	79,181	„	
	. . . . .		389,608
4 December . .	93,146	„	
11 „ . .	121,389	„	
18 „ . .	129,596	„	
23 „ . .	18,920	„	
	. . . . .		363,051
Op de gewone Marktdagen . . .			4,259,826
Buiten de gewone Marktdagen:			
Junij	1,204		
Julij	1,876		
Augustus . . .	4,473		
September . . .	5,394		
October	2,092		
November . . .	1,306		
December . . .	2,324		
	. . . . .		18,669
Dus in het geheel in 1835 . . .			4,278,495

Wanneer men hier bijvoegt de, volgens bl. 100, in de onderstaande Noord-Hollandsche plaatsen ter Markt gewogen, Ned. ponden Kaas:

Transportere . . .	4,278,495

per Transport . .	4,278,495
te *Purmerend*	1,653,316
„ *Hoorn*	2,933,462
„ *Edam*	425,492
„ *Monnikendam* . . .	128,516
„ *Enkhuizen*	866,299
„ *Medemblik*	896,400

Dan verkr. men een Tot. van 11,181,980 Ned. ponden.

Dus in 1835, 523,425 Ned. ponden meer dan in 1834, niettegenstaande toen opgaven van *Texel* en *Wormerveer* daar bijgevoegd waren, die ditmaal ontbreken.

BIJ-

BIJLAGE C.

VERSLAG van de Cultuur der Surinaamsche Producten in het Jaar 1835.

Ik heb de eer de Maatschappij den navolgenden Staat van de, uit de Kolonie *Suriname* in het jaar 1835, naar *Nederland* afgescheepte Producten te doen toekomen:

Aantal Schepen.	KOFFIJ. Amst. Ponden.	KATOEN. Amst. Ponden.	SUIKER. Amst. Ponden.	CACAO. Amst. Ponden.	INDIGO. Amst. Ponden.	RUM. Gallons.	MELASSIE. Gallons.
92	2,155,850	1,016,662	37,397,913	31,070	558	16,557	1030 in 9 vaten.

Melassie, uitgevoerd met 44 Noord-Amerikaansche Schepen, 8,854 vaten, inhoudende 962,632 Gallons.

Uit dezen Staat en het groot aantal schepen, hetwelk tot den overvoer van de Surinaamsche Producten heeft gediend, en twintig meer dan in de laatste jaren bedraagt, zoude men bij vergelijking van het Verslag, hetwelk a. p. door de gezamenlijke Corresponderende Leden is toegezonden, kunnen opmaken, dat de Surinaamsche Landbouw aanmerkelijk is toegenomen, hetwelk echter alleen met de cultuur van de Suiker, ten koste van de andere

producten, eenigzins het geval geweest is; terwijl de scheepsruimte van deze 92 schepen die van de vorige jaren, naardien een aanzienlijk aantal kleine koffen, in plaats van onderscheidene fregatten en hoekers, in de Surinaamsche vaart gekomen zijn, weinig overtreft.

De hoeveelheid van de in 1835 uitgevoerde Koffij is 85,379 Amsterdamsche ponden minder dan in 1834, en ook aanzienlijk geringer dan in de zes laatste jaren geweest. Met de Katoen, van welk product 466,613 Amsterdamsche ponden minder dan in het voorgaande jaar zijn afgescheept, is het verschil grooter, hetwelk niet alleen aan het opbreken van onderscheidene Koffij- en Katoenplantaadjen, maar ook grootendeels aan de voor deze producten min gunstige weêrsgesteldheid moet worden toegeschreven; beide producten hebben, zoo door het achterblijven van het gewone in de maanden Februarij, Maart en April plaatsvindend kleine drooge tijdsaizoen, als den aanhoudenden zwaren regen, veel nadeel ondervonden.

Voor de cultuur van de Suiker was het saizoen des te gunstiger, daar men het geheele jaar door, het Suikerriet kon aanplanten, en het afmalen van het rijpe Suikerriet in het groote drooge tijdsaizoen, zonder vrees, dat de afgekapte Suikerriet-stoel niet op nieuw zoude uitspruiten, kon voortduren. De meeste plantaadjen hebben hierdoor, en over de goede rendementen een grooter aantal vaten Suiker, dan de vooruitgemaakte calculatie was, voor het ein-

einde van het jaar, kunnen afschepen, alzoo er in 1835, 6,795,818 Amsterdamsche ponden Suiker meer dan in het jaar 1834, en tevens eene aanzienlijke hoeveelheid meer dan in de laatste jaren uit de Koloniën is afgescheept, welke in het Vaderland eene voordeelige markt vond, terwijl het vooruitzigt voor eenen goeden Suikeroogst voor dit jaar insgelijks over het algemeen gunstig is, offchoon eenige plantaadjes, welker laagliggende landen van geene goede waterlozing zijn voorzien, door den aanhoudenden zwaren regen, welke de eerste vier maanden van dit jaar heeft blijven voortduren, veel nadeel zullen hebben gehad.

De cultuur van de Cacao was insgelijks gunstiger dan in het vorige jaar, en bij vergelijking van de laatste jaren zelfs aanzienlijk.

De Indigo-cultuur vermindert, uit hoofde van de vroeger gemelde reden, jaarlijks, zijnde de uitvoer, welke in 1834 nog 1374 Amsterdamsche ponden bedroeg, in 1835 tot op 558 Amsterdamsche ponden afgenomen.

De hoeveelheid van den in 1835 uitgevoerden Rum, bedragende 16,557 gallons, doet vooronderstellen, dat men op dit artikel voor de verzending of doorvoer naar *Duitschland*, in het belang van de Kolonie, meer dan vroeger het geval was, zijne aandacht vestigt.

De in het voorjaar 1835, naar *Nederland* afgescheepte 1030 gallons Melassie, moet als eene herhaalde mislukte proef van den uitvoer van dit product

duct naar het Vaderland beschouwd worden: de meerdere hoeveelheid, welke naar *Noord-Amerika*, bij vergelijking van de vorige jaren, is uitgevoerd, is naar de hoeveelheid van de Suiker geëvenredigd.

De cultuur van de overige producten, voor de Inlandsche consumtie dienende, als: Bananen, Rijst, Inlandsch Koren, Cassave, enz., was voordeelig, zoodat de Surinaamsche Ingezetenen en de Suiker-Plantaadjen, welke zich van kost voor de Negers van andere Plantaadjen, of van de kostgronden moeten voorzien, dezelve in overvloed, tegen een' matigen prijs, gedurende het geheele jaar, konden bekomen.

Het is te wenschen, dat die gunstige omstandigheden mogen voortduren, en de Koffij- en Katoen-Plantaadjen, door voordeeliger oogsten, dan in de laatste jaren het geval geweest is, dezelfde welvaart van de Suiker-Plantaadjen, in het gepasseerde jaar eens zullen mogen erlangen.

Het Correspondeerend Lid
H. H. DIEPERINK.

AL-

ALPHABETISCH

REGISTER.

A. B. C.

E.

E.

G.

H.

K.

L.

M.

M.

P.

R.

S.

T.

V.

W.

W.

Z.

